T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ'NİN KOALİSYON HÜKÜMETLERİNDE SİYASİ EĞİLİMLERİNİN ANALİZİ (1974-1978)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Recep KILIÇ

TARİH ANABİLİM DALI

ANKARA, 2023

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ'NİN KOALİSYON HÜKÜMETLERİNDE SİYASİ EĞİLİMLERİNİN ANALİZİ (1974-1978)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Recep KILIÇ

TARİH ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Tekin ÖNAL

ANKARA, 2023

ONAY SAYFASI

Muhammed Recep KILIÇ tarafından hazırlanan "Millî Görüş Hareketi'nin Koalisyon Hükümetlerinde Siyasi Eğilimlerinin Analizi (1974-1978)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

<table>
<tr><th colspan="2">Jüri Üyesi</th><th>Kurumu</th><th>İmza</th></tr>
<tr><td colspan="2">Doç. Dr. Tekin ÖNAL</td><td rowspan="2">AYBÜ/İTBF</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Kabul [x]</td><td>Red [ ]</td></tr>
<tr><td colspan="2">Prof. Dr. Kenan OLGUN</td><td rowspan="2">AYBÜ/İTBF</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Kabul [x]</td><td>Red [ ]</td></tr>
<tr><td colspan="2">Doç. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ</td><td rowspan="2">AHBVÜ/PFEF</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Kabul [x]</td><td>Red [ ]</td></tr>
</table>

Tez Savunma Tarihi: 28.12.2023

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü ……. ……

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. ……../……./…….

İmza:

Ad Soyad: Muhammed Recep KILIÇ

TEŞEKKÜR

Lisans dönemimden beri desteğini ve vaktini benden hiçbir surette esirgemeyen, fikir teatileri ile kendimi geliştirme imkânı bulduğuma kani olduğum, çok değerli hocam Doç. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ'a, Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen Tez Danışman hocam Doç. Dr. Tekin ÖNAL'a teşekkürü bir borç bilirim.

Gerek Lisans gerekse Yüksek Lisans dönemlerinde ziyadesi ile yükünü ağırlaştırdığım değerli eşime ve benim bu günlere ulaşma vesilem olan başta annem ve babam olmak üzere, aileme en kalbi duygularım ile müteşekkirim.

İTHAF

Dünyaya gelmeme vesile olan annem ve babama, sevgili eşime, kardeşlerime, evlatlarım Baybars Selimim ve Defneme. Her şeyden evvel bir ömür boyu borçlu kalacağım Vatanıma.

ÖZET

Millî Görüş Hareketi'nin Koalisyon Hükümetlerinde Siyasi Eğilimlerinin Analizi (1974-1978)

1965'ten sonra sağ partilerde istediği fikriyat ortamını bulamayan muhafazakâr siyasetçiler, Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisini birleştirerek Adalet Partisinin alternatifini oluşturmak için çalışmalara başlamışlardır. Ancak bu partilerin bir araya gelememesinden dolayı yeni bir parti kurulması gündeme gelmiştir. Odalar ve Borsalar Birliğinde, bulunduğu çeşitli kademelerdeki görevlerinde Anadolu sermayesinin güçlenmesi için girişimlerde bulunan Necmettin Erbakan'ın, yeni kurulması düşünülen partinin Genel Başkanı olması istenilmiştir. Erbakan bu teklifi kabul etmiş ve lideri olduğu grubu, Millî Görüş Hareketi (ideolojisi) adı altında toplamıştır. Parti kurma sürecinden evvel, Bağımsızlar (Müstakiller) Hareketi olarak adlandırılan, Millî Görüş ideolojisine sahip bağımsız adaylar ile 1969 seçimlerine katılım sağlanmıştır. Bu grup içerisinden sadece Konya milletvekili adayı olan Necmettin Erbakan bağımsız olarak Millet Meclisi'ne girmiştir. Erbakan'ın Meclise girmesi ile partileşme süreci hız kazanmış ve Millî Görüş Hareketi'nin ilk partisi olan Millî Nizam Partisi'nin 26 Ocak 1970 yılında kurulması ile siyasi yapı teşekkül etmiştir. MNP'nin 12 Mart Muhtırası sonrasında kapatılmasından sonra 11 Ekim 1972 tarihinde Millî Selamet Partisi kurulmuştur. 1973 genel seçimlerinde elde ettiği 48 milletvekili ile kurulacak Koalisyon hükümetlerinde kilit bir rol oynayan Millî Görüş Hareketi ilk iktidar deneyimini Ocak 1974'te kurulan CHP-MSP koalisyonu ile yaşamış, bu süreçte devlet kademelerinde ilk defa görev alınmış, Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleşmiş ve toplumda sükunetin sağlanması adına Genel Af yasası çıkarılmıştır. Kasım 1974'te sona eren CHP-MSP koalisyonu sonrasında kurulan ve dönemin kutuplaşan siyasi atmosferinden dolayı Milliyetçi Cephe Hükümetleri de denilen 39. ve 41. Türkiye Hükümetlerinde koalisyon ortağı olarak bulunmuştur. Bu dönemlerde ise; Ağır Sanayi hamlelerini gerçekleştirmek için projeler üretilmiş, birçok fabrikanın temelleri atılmış, İmam Hatip ortaokullarının sayıları arttırılmıştır. Bu dönemlerde sağ-sol kutuplaşmalarının artmasından ötürü ülke en gergin dönemlerini yaşamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağır Sanayi, Millî Görüş, MSP, Necmettin Erbakan, Koalisyon

ABSTRACT

In the Coalition Governments of the National Vision Movement
Analysis of Political Tendencies (1974-1978)

Conservative politicians, who could not find the intellectual environment they wanted in right-wing parties after 1965, started to work to create an alternative to the Justice Party by uniting the Nation Party, Republican Peasant Nation Party and New Turkey Party. However, since these parties could not come together, the establishment of a new party came to the fore. Necmettin Erbakan, who took initiatives to strengthen Anatolian capital in his various positions in the Union of Chambers and Commodity Exchanges, was asked to become the Chairman of the newly established party. Erbakan accepted this offer and gathered the group he led under the name of National Vision Movement (ideology). Before the party establishment process, independent candidates with the National Vision ideology, called the Independent Movement, participated in the 1969 elections. Among this group, only Konya parliamentary candidate Necmettin Erbakan entered the National Assembly as an independent. With Erbakan's entry into the Parliament, the process of party formation accelerated and the political structure was formed with the establishment of the National Order Party, the first party of the National Vision Movement, on January 26, 1970. After the closure of MNP following the March 12 Memorandum, the National Salvation Party was established on October 11, 1972. The National Vision Movement, which played a key role in the Coalition governments to be established with the 48 deputies it won in the 1973 general elections, had its first experience of power with the CHP-MSP coalition established in January 1974. In this process, it was assigned to state positions for the first time, the Cyprus Peace Operation took place and peace was ensured in the society. General Amnesty law was enacted in its name. He was a coalition partner in the 39th and 41st Turkish Governments, which were established after the CHP-MSP coalition ended in November 1974 and were also called the Nationalist Front Governments due to the polarized political atmosphere of the period. During these periods; Projects were produced to realize Heavy Industry moves, the foundations of many factories were laid, and the number of Imam Hatip secondary schools was increased. During these periods, the country experienced its most tense periods due to the increase in right-left polarization.

Key Words: Heavy Industry, National Vision, MSP, Necmettin Erbakan, Coalition

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
İÇİNDEKİLER iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ v
1. GİRİŞ 1
1.1. Kaynakların Analizi ve Yöntem 4
2. DOĞUMUNDAN SİYASETE GİRİŞİ DÖNEMİNE NECMETTİN ERBAKAN 6
2.1. Ailesi, Öğrenimi ve İş Hayatına Girişi 6
2.2. Gümüş Motor 8
2.3. Yerli Otomobil Fikri ve Devrim Arabaları 9
2.4. Odalar ve Borsalar Birliği Dönemi 10
3. NECMETTİN ERBAKAN'IN SİYASETE GİRİŞİ ve CHP-MSP KOALİSYON HÜKÜMETİ 15
3.1. Bağımsızlar (Müstakiller) Hareketi ve 1969 Seçimleri 15
3.2. Millî Nizam Partisi 18
3.2.1. Millî Nizam Partisinin Kuruluş Süreci 18
3.2.2. Millî Nizam Partisi'nin Kuruluşu 23
3.2.3. 12 Mart Muhtırası ve Millî Nizam Partisi'nin Kapatılması 27
3.3. Millî Selamet Partisi 30
3.3.1. Millî Selamet Partisi'nin Kuruluş Süreci 30
3.3.2. 1973 Cumhurbaşkanlığı Seçimi 34
3.4. 14 Ekim 1973 Genel Seçimleri 35
3.4.1. Seçim Süreci 35
3.4.2. Seçim Sonrası Oluşan Siyasi Tablo 38
3.4.3. Erbakan'ın MSP Genel Başkanı Olması 39
3.5. CHP-MSP Koalisyon Hükümeti 40
3.5.1. Koalisyon Görüşmeleri 40
3.5.2. Hükümetin Kuruluş Süreci 42
3.5.3. Koalisyon Protokolü 45
3.5.4. Hükümet Programı 46
3.5.5. Kabinenin Dağılımı ve MSP'li Bakanların Kısa Özgeçmişleri 46

3.5.6. Hükümet Sürecinde Yaşanılan Gelişmeler 48
3.5.7. Koalisyonun Dağılması 57
4. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ 61
4.1. I. Milliyetçi Cephe Hükümeti 61
4.1.1. Koalisyon Görüşmeleri 62
4.1.2. Hükümetin Kuruluş Süreci 63
4.1.3. Koalisyon Protokolü 64
4.1.4. Kabinenin Dağılımı ve MSP'li Bakanların Kısa Özgeçmişleri 65
4.1.5. Hükümet Sürecinde Yaşanılan Gelişmeler 66
4.1.6. Hükümetin Sona Ermesi 69
4.2. 5 Haziran 1977 Genel Seçimleri 69
4.2.1. Seçim Süreci ve Sonrasında Oluşan Siyasi Tablo 71
4.3. II. Milliyetçi Cephe Hükümeti 73
4.3.1. Koalisyon Görüşmeleri 73
4.3.2. Hükümetin Kuruluş Süreci 74
4.3.3. Koalisyon Protokolü 76
4.3.4. Kabinenin Dağılımı ve MSP'li Bakanların Kısa Özgeçmişleri 77
4.3.5. Hükümet Sürecinde Yaşanılan Gelişmeler 79
4.3.6. Hükümetin Sona Ermesi ve Güneş Motel Olayı 80
5. SONUÇ 82
6. KAYNAKÇA 84
7. EKLER 89
EK-1: Necmettin Erbakan'ın Profesör Kadrosuna Atanması 89
EK-2: Odalar Borsalar Birliği Başkanı Albüm Fotoğrafı 90
EK-3: CHP-MSP Hükümetinin Kurulması ve Kabine Üyeleri 91
EK-4: CHP-MSP Hükümetinde Necmettin Erbakan'ın Yüksek Planlama Kuruluna Seçilmesi 93
EK-5: I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Kurulması ve Kabine Üyeleri 94
EK-6: Necmettin Erbakan'ın Yüksek Planlama Kuruluna Seçilmesi 96
EK-7: Necmettin Erbakan'ın Suudi Arabistan Hükümeti ile İmzalanacak Olan Kültür Anlaşmasını İmzalamaya Yetkili Kılınması 97
EK-8: II. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Kurulması ve Kabine Üyeleri 99
EK-9: 5 Haziran 1977 Genel Seçimlerinde Necmettin Erbakan ve Eşi Nermin Erbakan Oy Kullanırken 102

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AP	:	Adalet Partisi
Bknz	:	bakınız
CGP	:	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	:	Demokrat Parti
DP	:	Demokratik Parti
İTÜ	:	İstanbul Teknik Üniversitesi
MBK	:	Millî Birlik Komitesi
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MM	:	Millet Meclisi
MNP	:	Millî Nizam Partisi
MP	:	Millet Partisi
MSP	:	Millî Selamet Partisi
OBB	:	Odalar Borsalar Birliği
SCF	:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCF	:	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
YTP	:	Yeni Türkiye Partisi

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğunda; Karahanlılardan bu yana alışılagelmiş bir biçimde (nadiren istisnaları olmakla beraber) yönetici tabakanın yahut devletin adının değişik olmasından ziyade, Devletin dininin İslam olması ve reayanın, yöneticilerin inançlarından ötürü ters düşmemesi beklenmekteydi. Yalnız İstiklal Harbi sürecinde dile getirilen "*Halife için Cihat*" mottosu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunun akabinde, 24 Mart 1924'te Hilafetin kaldırılması ile bir anda unutulmuştur. Cumhuriyet rejiminin ve çok partili sistemin olmazsa olmazı muhalefet partisi olarak kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası bu değişime karşı ilk tepkiyi gösteriyordu. Fakat dönemin şartları söylemleri ile kamufle edilen ve Kamalizm'i uygulamaya kararlı yönetim tarafından, TCF kapatılıp dağıtılarak muhalif sesler kesiliyor, Kazım Karabekir'in İzmir suikastı davası sonrasında büyük saygınlığına binaen 'canı bağışlanarak' siyasetten tasfiye edilmesi, muhafazakâr siyasi kimliğin tasfiyesi anlamına geliyordu.[1]

Özellikle Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllar, belirli devrimler ve reformların uygulandığı yıllardır. Hükümet bu reformlar ile ülkeyi hızlı bir şekilde modernleştireceğine ve halkın çağdaş uygarlığı yakalamasını sağlayacağına inanıyordu. *Nihai amaç inancın ortadan kaldırılması değildi belki, fakat bütün karar ve uygulamalar yalnız üst tabakanın ve bürokrasinin laikleşmesini veya pozitivist olmasını sağladı. Toplumun büyük bir kısmı ise sadık Müslümanlar olarak yaşamayı sürdürdü.*[2]

1222 numaralı Teşkilâtı Esasiye kanununun bazı Maddelerini Muaddil Kanunu 10 Nisan 1928'te kabul edilmiş ve 1924 anayasasının ikinci maddesinde ki "Türkiye Devletinin dini İslâm'dır; resmî dili Türkçedir, makarrı Ankara şehridir." maddesi tadilata uğrayarak "Türkiye Devletinin resmî dili Türkçedir; makarrı Ankara şehridir." haline getirilmiştir. Tadilat sonunda "devletin dini İslam'dır" ibaresi çıkartılmıştır. 5 Aralık 1937'de Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanunun kabul edilmesiyle, Türkiye Devleti; Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Lâik ve İnkılâpçıdır. Resmî dili Türkçedir. Makarrı Ankara şehridir denilerek CHP'nin yani

[1] Bora, Tanıl (2018), *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, 6. Baskı. İstanbul, İletişim Yayınları, s.342.
[2] Karpat, Kemal (2018), *Osmanlıdan Günümüze Din ve Elitler*, 6. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, s.267.

Kamalizm'in 6 umdesi anayasaya iliştirilmişitr.[3] Yeni Türk devletinin yönetici kanadı halka geleneksel İslam dini yerine, en büyük ana sıfatı devrimci olan *Kamalizm'i yeni bir din*[4] olarak sunmuş, bu durum ise yönetici tabaka ile geleneksek dini İslam olan toplumun arasını iyice açıyordu.

Genç Cumhuriyet ilk on yılını doldurmadan, yeni kurulan düzenin tam olarak halkta bir karşılığı olup olmadığını gerçek koşullarda test etmek isteyen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Ali Fethi Okyar'a Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdurmuştur. Kısıtlı imkanlar ile yerel seçimlere katılan SCF'nin ciddi talep görmesi inkılapların tam anlamı ile yerleşmediği hissiyatını doğurmuştur. Bu sebepten dolayı rejime karşı bir tehdit unsuru olarak görülen SCF, yandaşları dağıtılmak suretiyle kapatılmıştır.

SCF deneyimi, CHP'yi "*Halk, toplum ve millet geleneksel İslami çerçeve içinde algılamayı ve ataları olarak gördükleri Osmanlılarla gurur duymayı sürdürdükçe, az çok Avrupalı emsallerine benzeyen gerçekten modern bir Türk ulusu yaratmak ve modernleşmeyi başarmak mümkün değildi"*[5] tezine inandırmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk 10 Kasım 1938'de hayata veda edince, CHP'nin *Millî Şef'i* İsmet İnönü yeni Cumhurbaşkanı olmuştur. İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı sürecine rastlayan II. Dünya Savaşı sonrası döneminde, iki kutuplu dünya düzeni oluşmaya başlamıştır. Bu düzende ya ABD taraftarı ya da SSCB taraftarı olmak neredeyse zorunlu olmuştur. İnönü, SSCB'nin ülke sınırlarına göz dikmesi üzerine oluşan mücbir sebeplerden ve ilerleyen yıllarda ABD tarafından yapılacak yardımlardan ötürü ABD ile yakınlaşmak zorunda kalmıştır. ABD'nin bir diğer talebi ise, Türkiye'nin çok partili demokrasiye geçmesidir. Bu doğrultuda 12 Temmuz Beyannamesini yayınlar ve uzun bir aradan sonra çok partili hayata geçilir.

II. Dünya Savaşı sonrasında tahrip olan Avrupa kıtasında kendine taraftarda toplamak adına ABD Truman yardımlarına başlar. Truman Doktrinin temel sebebi ise ABD'li yöneticilerin II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan olayları yorumlaması ve kendilerini SSCB tehdidi altında görmeleridir. Savaş sonrası yeryüzünün en güçlü devleti imajı ile dünya önderliğini alan ABD 1930'ların düzenini en iyi biçimde korumak isteyen ABD, Sovyetler Birliğini Çevreleme Politikası (Containment Policy)

[3] https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/ e.t: 17.09.2023
[4] Aykut, Şeref (2023), Kamalizm, 1. Baskı, Eskişehir, Dorlion Yayınları, s.26.
[5] Karpat, *a.g.e.*, s.269-270.

gereği 12 Mart 1947 tarihinde Kongre'de Başkan Truman "Kendilerini boyunduruk altına almak için azınlıklara harcanan çabalara ve dış baskılara karşı koymaya çalışan özgür ulusları desteklemek için Yunanistan ve Türkiye'yi kastederek" 400 milyon dolarlık askeri yardım yapma desteğinin verilmesini istemiş ve 22 Mayıs 1947'de Truman yardımı başlamıştır. Yunanistan'a 300 milyon, Türkiye'ye 100 milyon dolar destek verilmiştir.[6]

ABD Dışişleri Bakanı George Marshall bir söylevinde Avrupa'nın ekonomik kalkınmasıyla ilgili fikirlerini ifade etmiş ve Harp sonrası Avrupa'nın kötü ekonomik durumlarından ve ellerinde ki sınırlı döviz ve aldıkları dış krediler ile diğer ülkelerden yiyecek aldıklarını, bu sarmaldan çıkılması için ABD'nin Avrupa'ya yardım etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Marshall Planı adı verilen bu yardımlardan Türkiye de faydalanmıştır.[7]

Çok partili hayattaki ilk seçim ise, uygulama açısından çokça tartışılan *açık oy gizli tasnifin* olduğu 1946'da ki seçimdir. 1946 seçimleri CHP'nin tek başına iktidar olduğu son seçimdir. Çünkü 1946 seçimlerinden sonra görece daha demokratik bir seçim olan 1950 seçimleri ile CHP, koalisyon ya da darbeler sonrası oluşturulacak hükümetler dışında bir daha tek başına iktidar olamayacaktır.

Tek parti rejimi içerisinde CHP'de anlaşmazlık yaşayan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan ayrılarak 7 Ocak 1946'da Demokrat Partiyi kurmuşlardır. DP 14 Mayıs 1950 seçimlerinde tek başına iktidar olmuş, Osman Yüksel Serdengeçti'nin "*Biz hapiste iken neler neler olmadı. Bir sabah evlerden milletvekilleri, kurban derisi toplanır gibi toplandı. Bu olay karşısında Anadolu büyük bir kabristan gibi sustu*"[8] dediği 27 Mayıs askeri darbesi sonrasında ise kapatılmıştır. Darbe sonrası Başvekil Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu idam edilmiştir. Başta sabık Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere yüzlerce DP'li hapse mahkûm edilerek, çok partili hayatın ilk aşamasına gölge düşürülmüştür.

Kısa bir süre sonra çok partili hayatta ikinci perde açılıyordu. 15 Ekim 1961 seçimlerine Osman Bölükbaşı'nın CKMP'si, DP'nin kapatılması sonrasında mirasçısı hüviyetinde ki Ragıp Gümüşpala liderliğinde kurulan Adalet Partisi, muhafazakâr ve maneviyatçı bir görüntü çizen Ekrem Alican liderliğinde kurulan Yeni Türkiye Partisi ve

---

6 Sander, Oral (2018), *Siyasi Tarih 1918-1994*, 28. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, s.257;259.
7 Sander, a.g.e., s.259-260.
8 Emre, Süleyman Arif (2017), *Siyasette 35 Yıl I. Cilt*, 4. Baskı, Ankara, MGV Yayınları, s.89.

CHP katılıyordu. Seçimlerden ise Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti çıkıyordu CHP-AP.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 1961-1965 yılları arasında üç farklı koalisyon hükümeti kurmuştur. 1965'te yapılan genel seçimler sonucunda bu sefer sandıktan DP'nin mirasçısı olarak görülen AP, yeni lideri Demirel ile birinci parti olarak çıkar ve 12 Mart 1971'de ki muhtıraya kadar tek başına iktidar olur.

Muhtıra sonrasında görevden el çektirilen Demirel yerine, 12 Martçılar desteklediği, CHP'den istifa ettirilerek bağımsız Başbakan görünümünde ki Nihat Erim 2 defa, Ferit Melen ve Naim Talu ise 1'er kez hükümet kuruyor ve Ekim 1973 seçimlerine kadar bir nevi ara yönetim rejimi istihdam ediliyordu.

1969 yılında Bağımsızlar Hareketi adı altında Konya milletvekili olarak Millet Meclisine giren Necmettin Erbakan siyasete ilk adımını atıyordu. Siyasi hayatının her alanında, her daim savunduğu, ideoloğu olduğu Millî Görüş Hareketi'nin ete kemiğe büründürülmüş hali olan MNP'yi ise 26 Ocak 1970 yılında kuruyordu.

1.1. Kaynakların Analizi ve Yöntem

Tezin yazımında telif eserler, gazeteler, tezler, makaleler, hatıratlar ve arşiv belgeleri kullanılmıştır. Konumuzun Millî Görüş Hareketi ile alakalı olması hasebiyle CHP-MSP, I. ve II. Millîyetçi Cephe hükümetlerinde, MSP kanadında kabinede yer al kişilerin hatıratları ve biyografileri kullanılmakla beraber CHP ve AP kanadında döneme şahitlik eden siyasilerden; Necmettin Erbakan, Süleyman Arif Emre, Hasan Aksay, Mustafa Gündüz Sevilgen, Şevket Kazan, Rasim Cinisli, Mehmet Turgut, Sadettin Bilgiç, Ferda Güley, Kemal Anadol, Cahit Kayra, Orhan Birgit ve Ali Topuz'un hatıratlarından yararlanılmıştır. Farklı görüşlere yer verilmiş ve farklı anlatımlar dipnotlarda gösterilmiştir. Elbette hatıralar döneme ışık tutarken, objektiflik kaygısından dolayı tek başına kullanılamaz ancak karşılaştırma yapabilmek adına bizlere yol gösterici olacaklardır.

Resmi Yayın olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurumsal hafızası olan Resmî Gazeteden istifade edilmiştir. Döneme ait atama kararları ve hükümetlerde görev alan kabine üyelerinin atama kararlarında Resmî Gazeteye başvurulmuştur. Gazetelerden

Milliyet, Cumhuriyet ve Türkiye ilgili dönem için taranmış, önemli görülen olayların yorumlanmasına çalışılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (BCA) arşiv sisteminden ise ilgili koalisyon döneme ait, kurullara atama ve yurtdışı görevlendirme belgeleri elde edilmiştir.

2. DOĞUMUNDAN SİYASETE GİRİŞİ DÖNEMİNE NECMETTİN ERBAKAN

2.1. Ailesi, Öğrenimi ve İş Hayatına Girişi

29 Ekim 1926 tarihinde Sinop'ta dünyaya gelen Necmettin Erbakan'ın babası Adana'da 19. Yy'da hüküm sürmüş, özellikle II. Abdülhamid'e yakınlığı ile bilinen Kozanoğulları[9] sülalesinden Ağır Ceza Reisi Mehmet Sabri Bey, Annesi ise Sinop'un tanınmış ailelerinden olan, zamanın padişahına öküz derisi dolusu altın hibe ettiğinden dolayı Öküzoğulları lakabını alan[10], Öküzoğulları sülalesinden Kamer hanımdır[11]. Erbakan'ın babasının babası Kozanoğulları Beyliğinin Maliye Bakanlığını yapmış, aynı zamanda Beyliğin son Bey'inin kardeşidir. Bu sebepten ötürü lakapları *Nazırzade'*dir. Soyadı kanunu çıktıktan sonra Nazır soyadı Erbakan olmuştur.[12] Mehmet Sabri Bey'in ilk hanımı Sabire hanımdan olan iki erkek evladı vardır. İsimleri Nizamettin ve Selahattin'dir. Sabire hanımın vefatından sonra evlendiği Kamer hanımdan ise üç evladı vardır. İsimleri ise Necmettin, Kemalettin, Akgün ve Atıfet'tir.

Mehmet Sabri Erbakan'ın üçüncü, Kamer Erbakan'ın ilk çocuğu olan Necmettin Erbakan'ın çocukluğu, babasının Ağır Ceza Reisliği görevi yapmasından ötürü muhtelif şehirlerde geçmiş, İlkokula Kayseri Cumhuriyet İlkokulunda başlamış ve Trabzon'da Gazipaşa İlkokulunda, ilkokul hayatını tamamlamıştır. Lise hayatına ise 1937'de İstanbul Erkek Lisesinde başlamış ve 1943'te birincilikle mezun olmuştur.[13]

Dönemin şartlarında lise birincilerinin üniversitelere sınavsız girme hakkı varken; Erbakan Üniversite sınavlarına girmiş ve İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'ne 2. sınıftan[14] başlamıştır. 1948 yılı Haziran ayında mezun olan ve Temmuz ayında İTÜ

---

9 Murat Topaloğlu (2007), Osmanlı Devleti'nin Çözülme Devrinde Kozanoğulları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 68

10 Kanan Akın, *İşte Erbakan*, 1. Baskı, İstanbul 1976, Er-Tu Matbaası, s.21.

11 Soner Yalçın, *Erbakan Eziyet Edilerek Yalnızlığa Yükseltilen Bir Siyasal Liderin Portresi*, 8. Baskı, İstanbul 2020, Kırmızı Kedi Yayınları, s.18.

12 Akın, a.g.e., s.21.

13 Necmettin Erbakan, *Davam*, 4. Baskı, Ankara 2014, MGV Yayınları, s.5.

14 Ekrem Kızıltaş, *Herkesin Hocası Erbakan*, 6. Baskı, Ankara 2016, Hayat Yayınları, s.23.

Soner Yalçın 2. Sınıftan başlama konusunda farklı düşünür; *Erbakan'ın eğitime başladığı yıl İTÜ'nün adı Yüksek Mühendislik Okuluydu. Öğrenim süresi 6 yıldı. Erbakan'ın kaydını yaptığı yıl okul üniversiteye dönüştürüldü ve öğrenim süresi 5 yıla indirildi. Erbakan ve dönem arkadaşları bu nedenle eski öğrencilerden bir yıl az okudular*.

İTÜ'nün eğitimi 1931-1945 yılları arası 6 yıl, 1945(*1944-1945 yılında girenlerden itibaren*)-1972 yılları arası 5 yıldır. https://web.archive.org/web/20110427191035/http://www.arsiv.itu.edu.tr/tarihce/40.htm e.t:

Makine Fakültesi Motorlar Kürsüsünde Asistan olarak göreve başlayan Erbakan, derslere de girmeye başlar.

1951 yılında İstanbul Belediyesi, yurtdışından 500 otobüs almak için teklif toplar. 60 firma otobüsler için teklif verir. İstanbul Belediyesi gelen bu teklifleri İTÜ Motorlar kürsüsüne gönderir ve bu tekliflerden hangilerinin uygun olup olmadığı hakkında görüş talep eder. Erbakan ve diğer görevlilerden oluşan heyet ise, firmaların teklif ettiği fiyatlardan yurtdışından otobüs alınacağına, ülkede otobüs fabrikasının kurulabileceğini tavsiye ederler ancak bu teklif kabul görmez.[15]

Aynı yıl içerisinde Erbakan başarılı bir şekilde doktora tezi manasına gelen yeterlilik tezi hazırlamış ve İTÜ tarafından bilimsel araştırmalarına devam etmesi için Almanya Aachen Teknik Üniversitesi Motorlar ve Termodinamik Bölümü'ne gönderilmesine karar verilmiştir. Almanya'da Alman Ordusu için araştırma yapan DVL Araştırma Merkezinde çalışmış ve toplamda 1,5 yıllık bu çalışma sürecinde birisi doktora tezi olmak üzere toplam üç tez hazırlamıştır.[16]

Alman Ekonomi Bakanlığı'nın dikkatini çeken bu tezlerin neticesinde Erbakan'dan Motorların Daha az yakıt yakması konusunda bir rapor hazırlanması istenir. Aynı süre zarfında, Doçentlik tezi olan "*Dizel Motorlarda Püskürtülen Yakıtın Nasıl Tutuştuğunun Matematiksel İzahı*" çalışmasını hazırlar. Tezin bilim dergilerinde yayınlanması üzerine Prof. Dr. Flats, Umum Müdürü olduğu Almanya'nın en büyük motor fabrikası olan Deutz'a Erbakan'ı Leopard tanklarının motorlarıyla alakalı araştırmalar yapmak üzere davet eder. Erbakan, II. Dünya Savaşı sonrasında *neredeyse ayakta tek bir binası bile kalmayan* Almanya'nın Ağır Sanayi hamlesini yakından görme imkânı yakalar.[17]

Almanya'nın savaş sonrasında hızlı bir şekilde kendini toplaması ve özellikle de ağır sanayi hamlesi için ısrarcı olması Erbakan'ı etkilemiştir. Almanların SSCB ile yaptıkları savaşta, ellerinde ki Leopard Tanklarının yakıtları ağır kış koşulları karşısında donmuş ve tanklar çalışmamıştır. Almanlar ise bu eksikliklerini gidermek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Erbakan da bu yüzden davet edilmiştir. Erbakan Almanya'da geçirdiği

06.10.2023 Erbakan İTÜ'ye 1943-1944 eğitim yılında girmiştir. Bu sebepten ötürü 1 yıl erken bitirme ihtimali daha fazladır.

15 Kızıltaş, a.g.e., s.23. Akın, a.g.e., s.22.

16 Erbakan, a.g.e., s.6.

17 Erbakan, a.g.e., s.6.

süre zarfında, Ruhr sahasında ki fabrikaları da görme imkânı yakalamıştır.[18] Erbakan'ın bu süreçte gördüğü uygulamalar, Türkiye'ye dönüşünde siyasetinde uygulayacağı Millî Görüş ideolojisinin ağır sanayi hamlesi kısmının temel yapı taşını oluşturmuştur.

2.2. Gümüş Motor

Erbakan'ın Almanya'da ki araştırmaları esnasında, II. Dünya Savaş'ı sonrasında ağır sanayisini yeni kurma aşamasında ki Alman fabrikalarına, Türkiye Zirai Donatım Kurumunun motor siparişi vermesi üzerine Millî Motor Sanayii kurma fikri pekişmiş[19], Türkiye'ye dönüşü sonrasında da motor imal edecek bir şirket kuruluşu için çalışmalara başlamıştır.

Erbakan'ın Gümüş Motoru kurmasına ön ayak olan kişi ise, 1946 yılından beri irtibat halinde bulunduğu, Görünmeyen Üniversite[20] diye tanımlanan Nakşibendi Tarikatı'nın Gümüşhanevi Dergahının şeyhi Mehmet Zahid Kotku'dur.[21] Kotku'nun gerekli olan ilk sermayeyi nakdi olarak vermesi ve müritlerine bu şirkete ortak olmasını tavsiye etmesi ile birlikte, Gümüş Motor Sanayi A.Ş 250 ortaklı ve her bir hissedarın %5 paydan fazlasını almasına imkân vermeden kurulmuştur. Bu motor sanayinin kurulmasına Kotku ön ayak olduğu için Gümüşhanevi Dergahının ismine atfen, kurulan şirkete Gümüş Motor adı verilmiştir.[22]

Gümüş Sanayi ve Türk Ticaret Anonim Şirketi 9 Ocak 1956'da tescil edilmiş ve 23 Ocak 1956 tarih, 29-8737 no'lu Sicilli Ticaret Gazetesi ile Piyasa Cedveli'ne göre kurulmuş ve kuruluş sermayesi 500.000 TL'dir. Şirketin adresi; Fermeneciler Caddesi, Deniz Hanı 3. Kat, Galata/İstanbul'dur. Kurulan bu şirketin fabrikası olan Gümüş Motor ise İstanbul/Rami'de 30.000 m2 arazi üzerine kurulu 12.000 m2 kapalı bir alanda komple bir motor fabrikası olarak hizmet vermekteydi.[23]

Ülkede 2 Ağustos 1958 yılında devalüasyon yaşanmasından ötürü makine ve ekipman teçhizatını yurt dışından getirecek olan Gümüş Motor zora girer. Sanayi Bakanı Sebati Ataman ile görüşen Erbakan ek bir tahsisat talebinde bulunur ve Şeker Şirketi

---

18 Erbakan, a.g.e., s.6.
19 Erbakan, a.g.e., s.7.
20 Ersin Gündoğan, *Görünmeyen Üniversite*, 1. Baskı, İstanbul 1989, Seha Neşriyat, s.11.
21 Sedat Özgür, Necmettin Erbakan ve Gümüş Motor, 3. Baskı, İstanbul 2019, İlke Yayıncılık, 48-55
22 Yalçın, a.g.e., s.27.

üzerinden 750.000 lira yardım yapılır. Yapılan bu yardım ise şirketin %51 hissesi karşılığındadır. En nihayetinde Gümüş Motor'un Umum Müdürü olan Erbakan Şeker Şirketi ile anlaşamadığından dolayı bu görevi bırakmak durumunda kalır ve bu durumu darbe olarak değerlendirir.

Gümüş Motorun kurulma sürecinde banka kredisi kullanılmayıp ortakların bir araya getirilmesi ile Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kâr payı ortaklı İslami ilk şirketi ve fabrikası kurulmuş olur.[24] Burada oluşturulan sistem ilerleyen süreçte Millî Görüş ideolojisinin temel yapı taşlarından olacak Ağır Sanayi hamlesinde ki fabrikaların nasıl kurulacağının ön izlemesini oluşturmuştur.

2.3. Yerli Otomobil Fikri ve Devrim Arabaları

12 Ocak 1961'de İTÜ'de "Türkiye'de otomobil imali imkânları" adlı bir sunum yapan Erbakan, sunumunda "Sanat okulu mezunlarının değerlendirilerek otomobil imal edilebileceğini, 1960'lı yıllarda Türkiye'nin yıllık otomobil ihtiyacının 10-20 bin arasında olduğunu ve bu araçların yurt dışından getirildiği için yurtdışına ciddi anlamda para çıkışı olduğunu, elde ki imkânların değerlendirilmesi durumunda para çıkışını önleyip bir de yedek parça üretiminin olabileceğini" ifade ederek yerli otomobil Devrim'e gidecek fitili ateşlemiştir. [25]

Bu çağrıya ilk cevap "*Türkiye Makine Motorlu Vasıta ve Yardımcılar Birliği*" adı altında toplanan ve 102 Milyon TL sermaye koyan 9 şirketten gelmiştir.[26] Elbette yerli otomobil fikrine karşı çıkan isimlerde vardır. 1961'de Ankara'da düzenlenen Birinci Otomotiv Sanayii Kongresinde Erbakan "Türkiye kendi otomobilini üretebilir" tezini savunurken, Koç Otomotiv Grubu temsilcisi Bernar Nahum bu görüşe karşı çıkıyordu.[27]

Millî Birlik Komitesi Mart 1961'de Erbakan'ı MBK toplantısına çağırır ve yerli otomobil hakkında projelerini dinlemek isterler. Erbakan ise bu sunuma hazırlıklı gelir ve 25 dakikalık mini bir sunum yapar, dünyadaki gelişmeler ile alakalı kısa bir film izlettirir.[28]

---

[23] Özgür, a.g.e., s.56;59.
[24] Yalçın, a.g.e., s.28.
[25] Serkan Yorgancılar, *Millî Görüş 1969-1980*, 1. Baskı, İstanbul 2012, Pınar Yayınları, s.26.
[26] Milliyet, 16.01.1961
[27] Yalçın, a.g.e., s.36.
[28] Yorgancılar, a.g.e., s.26.

Muhtemelen bu sunumun sonucunda 22 Nisan 1961'de Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı çok gizli ibaresiyle Ulaştırma Bakanlığına Otomobil Fabrikası kurulması için talimat gönderir. Bakanlık ise bu konuda Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüğü'nü vazifelendirir. Genel Müdür mühendislere 4 ay içerisinde otomobil üretilmesi gerektiğini ifade eder, aralarından bazı mühendisler ise "Bizden otomobil üretmemizi istemek demek, ekmek üretilen fırında kumaş dokutulmasını istemekten farksızdır" derler. Buna rağmen iki adet otomobil 29 Ekim kutlamalarına yetiştirilmiş ancak deposuna koyulmayan benzin yüzünden "proje başarısızlığa uğradı" algısıyla beraber Türkiye'nin kendi otomobilini üretmesi bir süre rafa kaldırılmıştır.

Erbakan'ın bu denli büyük projelerinden dolayı dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Erbakan'ın Sanayi Bakanı olmasını düşünmüş ancak daha sonrasında bu fikir tatbik edilmemiştir.[29]

2.4. Odalar ve Borsalar Birliği Dönemi

Erbakan Gümüş Motor Umum Müdürü sıfatı ile 1959 yılında, İstanbul Sanayi Odası Makine İmalatçıları Sanayii Meslek Komitesi Başkanlığına seçilerek[30] ilk defa Odalar ve Borsalar Birliği bünyesindeki bir kuruluşta görev alıyor ve OBB'da olaylı Genel Başkanlığı ile zirveye çıkacağı ilk adımı atıyordu. 1963 yılındaki OBB başkanlığı seçimi öncesinde mevcut Genel Başkan Behçet Osmanağaoğlu, Sadettin Bilgiç'ten seçimlere siyasetin karışmaması talebinde bulunmuş, buna cevap olarak Bilgiç "*halen işgal ettiğiniz yere seçimle mi geldiniz, yoksa 27 Mayıs'tan sonra seçimlerle gelenler uzaklaştırılarak sizi tayinle mi getirdiler*"[31] diyerek bu yanlışlığı düzelteceklerini söylemiş ve AP'nin OBB üzerindeki etkisinin başlayacağının sinyallerini vermiştir. Nihayetinde 1965'den 1979 yılında Mehmet Yazar'ın OBB Başkanı seçildiği sürece kadar OBB Başkanları ve Yönetim kurulları tek istisna dışında AP tarafından belirlenmiştir. Tek istisna ise Erbakan'dır.[32]

Erbakan Şubat 1966'da Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanı olmuştur. Yine aynı yıl içerisinde yapılan seçimlerde Sırrı Enver Batur OBB Genel Başkanı seçilmiştir, daha

---

29 Muhammed Maruf, Yusuf Yalanız, *Millî Görüş Hareketin Öncüleri*, 1. Baskı, İstanbul 2022, Yeni Devir Yayınları, s.19.

30 Yalçın, a.g.e., s.36.

31 Dr. Sadettin Bilgiç, *Hatıralar*, 1. Baskı, İstanbul 1998, Boğaziçi Yayınları, 175

32 Hüseyin Çavuşoğlu, TOBB-Siyaset İlişkisi açısından Erbakan'ın TOBB Başkanlığı sürecinin Değerlendirilmesi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2009, Sayı 4, 44

sonrasında Erbakan 1966 yılı içerisinde OBB Genel Sekreteri olmuştur. Bu ani yükselişe ise siyasetin eli dokunmuştur. Erbakan'ın İTÜ'den öğrencisi, AP'nin kurucularından olan ve dönemin Sanayi Bakanı Mehmet Turgut, Erbakan'ın Genel Sekreter olması için Demirel'e baskı yapar.[33] Demirel bu baskılara karşı kayıtsız kalamaz ve Erbakan Genel Sekreter olur. Muhtemelen AP'ye Genel Başkan olalı çok uzun bir süre olmayan, parti içi çekişmelerle kendisini bir anda cenderenin içinde bulan Demirel, parti içerisinde yeni yeni otoritesini hissettirmeye başlama aşamasındadır olmalıdır ki bu teklifi kabul eder. Yoksa Erbakan'a bu yumuşak tavrını 1969 OBB Başkanı seçilmesinde göstermeyecektir.

Erbakan Odalar Birliği Genel Sekreteri olduktan sonra Özel Sektör Enformasyon Komitesi (ÖSEK)'in varlığı ile tanışmıştır. Odalar Birliğine bağlı, merkezi İstanbul'da yanan Tepebaşı Tiyatrosunun karşısında yer alan, yıllık 600.000 liralık tahsisatı olan ÖSEK'in *Komünizmle mücadele maskesi altında* yükselen komünizm akımını engellemek için kurulan, ancak kuruluş amacından farklı olarak aşırı solcuların girip çıktığı bir yapı olduğu ortaya çıkmıştır.[34] Komünizmle mücadele adı altında ise aynı zamanda sağ görüşlü yazarlar aleyhine de yazılar yazdırılan gazeteci ve profesörlere ödenen ücretler ise dudak uçuklatan cinstendir. Erbakan ise bu olayı "*Süt kuzusunu korumak için yılanı sütle beslemek*" olarak nitelendirir.[35]

Erbakan'ın Genel Sekreter olduğu bu dönemde, AP, YTP, MP ve CKMP'den takribi 20-30 kişilik milletvekili grubu ile Millet Meclisinde müstakil bir grup kurmayı düşünen Süleyman Arif Emre, AP Milletvekili Mustafa Sabri Sözeri'nin daha önceleri bahsettiği, liderlik vasfının olduğunu ifade ettiği ve dava adamı olarak nitelendirdiği, gıyaben tanıdığı Necmettin Erbakan ile Turan Güngen'in ofisinde karşılaşır ve yüz yüze tanışırlar. Erbakan'ın liderlik özelliğinden etkilenen Emre, Erbakan'ın kurulması düşünülen yeni parti için genel başkan olması fikrini Serdengeçti ile paylaşmıştır. Serdengeçti'nin de bu öneriye sıcak bakması üzerine Emre birkaç hafta sonra Odalar ve Borsalar Birliğinde,

---

33 Mete Gündoğan, *Erbakan*, 1. Baskı, İstanbul 2019, Destek Yayınları, s.47.; Bu görüşten farklı olarak Bilgiç, *1 Kasım 1966'da Demirel ve Turgut'un Erbakan'ın Genel Sekreterliği konusuna karşı olmalarına rağmen bunda ısrarcı olmadıklarını, Yönetim Kurulu'nun Erbakan'ı Genel Sekreterliğe getirdiğini ifade eder*. Detaylı bilgi için; Sadettin Bilgiç, Hatıralar, 1. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 175

34 Akın, a.g.e., s.33.

35 Tufan Çorumlu, *Büyük Türkiye'ye doğru Erbakan Olayı*, 2. Baskı, İstanbul 1974, Toker Matbaası, s.150. Erbakan isimleri verilen tahsisatları şu şekilde ifade eder. Bedii Faik, Çetin Altan, Prof. Dr. İsmet Giritli, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya. Bu isimler içerisinde Çetin Altan yazı başına 1.000 lira almaktadır. Aleyhine yazı yazılan sağ görüşlü yazarlar ise Necip Fazıl Kısakürek, Mehmed Şevki Eygi ve Ergun Göze'dir.

Erbakan'ın makamında yeni partiye genel başkan olması teklifini sunmuştur.[36] Erbakan ise benim danışacak büyüklerim, arkadaşlarım var diyerek oracıkta net bir cevap vermemiştir. Bu teklif Erbakan'a siyasi olarak gelen ilk tekliftir ve ilerleyen süreçte Millî Nizam Partisinin kurulması ile neticelenecektir.

Erbakan ile Demirel arasında ki krizlerde, bu dönemlerde iyice ortaya çıkmaya başlamıştır. Basının gücünün farkında olan Erbakan Sanayi ve Ticaret Odası Genel Sekreteri unvanı ile gerçekleştirilmesi düşünülen projeler hakkında basına brifing veriyor, hatta Başbakan Demirel ile polemiklere girmekten çekinmiyordu. Demirel ile görüşmesinde Erbakan özel sektör için bedava arsa ve faizsiz kredi talebinde bulunmuş ancak Demirel bu öneriyi kabul etmemiştir.[37] Basınla sıcak temas kuran Erbakan'a basında ise en büyük muhalifliği Metin Toker yapıyor, bir yandan Erbakan'ın özel sektörün temsilcisi olmasına tepki gösteriyor ve Erbakan'ı münasebetsiz olarak değerlendiriyor, diğer taraftan ise muhalifliğin dozunu kaçırıp tehditkâr olma cüretini kendinde buluyor ve Erbakan'ın "*dilinin kıtır kıtır kesilmesi gerektiğini*"[38] ifade ediyordu.

19 Ocak 1968'de Erbakan Genel Sekreterlik görevinden istifa eder ve Senatörlük seçimleri için AP'den Konya adayı olmak için başvuru yapar ancak evraklarda gecikme yaşandığından dolayı bu isteği gerçekleşmez. Erbakan'ın Genel sekreterlikten istifa ederek siyasete girmesi gayet anlamlıdır. Nitekim TOBB kuruluş kanununu meclise getiren, TOBB'un kredibilitesini ayarlayan siyasettir. Siyaset Türkiye'de yaşayan ve milletvekili seçilme şartlarına haiz olan her insanın kendinden bir şeyler katarak toplumun sorunlarına, dertlerine derman olacak önerileri meclise getirerek çözümleri de üretecek olan siyasi erktir.

Senatörlük seçimleri için aday olamayan Erbakan, 24 Mayıs 1969'da yapılacak OBB başkanlığı için çalışmalara başlar. Erbakan'ın İstanbul sermayesine karşın Anadolu sermayesini desteklemesinden ötürü destekçisi artmaya başlamıştır. Erbakan'ın seçimdeki rakibi Demirel ile sıkı ilişkiler içerisinde de bulunan OBB mevcut Genel Başkanı Sırrı Enver Baturdur. Batur'un seçimi kaybetme ihtimali göz önünde bulundurularak, 5 Haziran'da yapılacak olan Dünya Odalar Birliği toplantısı gerekçe gösterilir ve Bakanlar kurulu kararı ile seçimler Aralık ayına ertelenir.[39] Süleyman Arif Emre ile istişarede

[36] Emre, a.g.e., s.152-153.
[37] Yorgancılar, a.g.e., s.28-29.
[38] Milliyet, 10.08.1967
[39] Yorgancılar, a.g.e., s.30.

bulunan Erbakan Bakanlar Kurulu kararına karşılık yürütmeyi durdurma kararı talebinde bulunmuş ve seçimleri tarihinde yapabilmek adına mücadele etmiştir. Nihayetinde bu erteleme kararına rağmen 24 Mayıs'ta divan kurulu üyeleri toplanmış, seçimin yapılmasını isteyen Erbakan taraftarları ile divan kurulu üyeleri arasında gerginlik çıkmıştır. Bu sebeplerden dolayı divan kurulu üyeleri istifa etmiştir. Yapılan seçim sonucunda ise %75'e yakın oy olan Erbakan OBB'nin yeni Genel Başkanı olur.[40] Olaylı geçen OBB seçimleri de en sonunda Danıştaya intikal etmiştir. Ancak Danıştay tarafından iki farklı karar verilmiştir. Bir karar Erbakan lehine iken, diğer karar ise aleyhinedir.[41] Erbakan'ın başkanlık süreci kısa sürmesine karşın olaylı geçmiştir.

Süleyman Arif Emre ile Hasan Aksay başta olmak üzere yeni parti kurma fikrine sahip ve Erbakan'a yapılanın haksızlık olduğunu düşünen 40 civarı Milletvekili OBB önünde beklemek için sözleşmişlerdir. Ancak Süleyman Arif Emre ve Hasan Aksay dışında kimse gelmemiştir. Ertesi gün ise Başbakan Demirel'in talimatı ile Erbakan'ı makamından derdest etmek için Ankara Emniyet Müdürü fazlaca polis ile gelmiş, Erbakan önceleri direniş gösterse de daha sonrasında 55 sayfa zabıt tutarak makam odasından ayrılmıştır.[42]

Erbakan'ın OBB Başkanlığı'nın siyasi garantisi olarak Bilgiç kendisini ve Faruk Sükan'ı gösterir. Bilgiç bu durumu "*Seçimler için ben ve Faruk Sükan bakanlık görevinden istifa etmek durumunda olduğumuzdan dolayı Danıştay kararı uygulanarak ve Erbakan'a başkanlıktan el çektirilmiştir*" diyerek ifade eder.[43]

OBB seçimleri sonrasında Kemal Bisalman Milliyette ki köşe yazısında durumu "*Odalar Birliğinde su başını tutup kredilerden tahsislerden aslan payını alan büyük sanayici ve tüccarlara karşı Anadolu'nun küçük sanayicisi ve tüccarı kazan kaldırmış ve yönetimi ele geçirmiştir. Necmettin Erbakan liderliğinde vuku bulan bu hareket, liderin dinsel kişiliği dolayısıyla şeriatçıların Odalar Birliği'ni ele geçirdiği iddiaları ile nitelendiriliyorsa da aslında ana sebep dediğimiz sebeptir. Erbakan'ın ön ayak oluşu kötü şanstır. Belirttiğimiz gibi ana gerekçe eskiye nazaran nisbi kar dengesini kendi aleyhlerine*

[40] Emre, a.g.e., s.160.
[41] Serkan Yorgancılar, Millî Görüş 1969-1980, Pınar Yayınları, s.31.
[42] Emre, a.g.e., s.161.
[43] Bilgiç, a.g.e., s.176.

bozulduğunu gören küçük Anadolu tüccarı ve sanayicisi baş kaldırmıştır"[44] diyerek durum tespiti yapmıştır.

Gümüş Motor, OBB ve siyasete giriş süreçleri için Erbakan ilerleyen yıllarda şunları söyleyecektir; "*Gümüş motor fabrikasında 1960 yılında bütün parçaları yerli olmak üzere ilk Türk motoru imal edildi. Bugün bile bu motorlar (şimdiki adı ile Pancar Motor) ülkemizin o sahada ki ihtiyacını tamamıyla karşılıyor. Hatta sadece Türkiye'nin değil Irak'ın, Pakistan'ın da ihtiyacına cevap veriyor. Şimdi de Azerbaycan'da motor imalat fabrikası kuruluyor. Ve bizim zamanımızdan beri de tek bir civatası bile değiştirilmeden devam ediyor. Ama biz niye sürdüremedik? Bir defa bu motorları yaptıktan sonra büyük dampingle karşılaştık. O güne kadar motor imal eden kimseler, biz fabrikayı kurunca "Amman bu fabrika malını satmasın, biz yine ithalatımızı yapalım" dediler. 6700 liraya sattıkları motorların fiyatını biz imalata geçince 6200'e, sonra 5200 TL'ye, sonra 4700'e ve nihayet 2700 liraya indirdiler. 2700'e indiklerinde bizim bu motorları satmamıza katiyen imkân yoktu. Bu damping karşısında motorlarımızı satamadık. Halbuki yerli imalatın ithalata karşı korunması lazımdı. Bunu Odalar Birliği yapmalıydı, ithal kotalarını düzenleyen Odalar Birliği Sanayi Dairesine bu sebeple başkan olduk. Sadece bizim motorlar değil bütün başarılı yerli imalatımız, ithalat ile kösteklenmesin diye diye uğraştık. Ancak bizim aldığımız kararları, Odalar birliği Genel Sekreterliği değiştiriyor, yine ithalatı koruyordu. Bunun üzerine TOBB'a Genel Sekreter olduk. Bu sefer idare heyeti yine kararlarımızı değiştirmeye başladı. Arkadan TOBB'a Başkan olduk ve bütün idare heyetini milli sanayiyi koruyacak insanlardan seçtik. Ama bu sefer de iktidarda ki Demirel, kotaların hazırlanma yetkisini biz başkan olunca Odalar Birliğinden aldı. Bunun üzerine artık yapılacak tek şey bu milletin hakkını siyasi sahada korumak idi. Önce Konya'dan bağımsız aday olduk ve ardından da Millî Nizam Partisini kurduk.*" [45]

[44] Milliyet, 04.07.1969
[45] Türkiye Gazetesi, 30.06.1991.

3. NECMETTİN ERBAKAN'IN SİYASETE GİRİŞİ ve CHP-MSP KOALİSYON HÜKÜMETİ

3.1. Bağımsızlar (Müstakiller) Hareketi ve 1969 Seçimleri

Erbakan siyaset yolunun taşlarını aslında OBB kariyerinde döşemeye başlamıştır. Yaptığı faydalı icraatlar ve basında çoğu zaman boy göstermesi, Anadolu sermayesinin yanında yer alan tutumu, kırsal kesim için faizsiz kredi söylemi halk tabanında Erbakan'a bir yer açmıştır.

OBB başkanlığından Polis zoru ile el çektirilen Erbakan için siyaset artık elzem bir hal almıştır. Genel Seçimlerde AP'den Konya milletvekili adayı olabilmek için Demirel'in kardeşi Hacı Ali Demirel ile beraber başvuruya giden Erbakan, Demirel tarafından veto edilmiştir.[46] Genel Seçimlere kısa bir süre kalmasından ve AP'den adaylık başvurusunun Demirel tarafından veto edilmesinden dolayı Erbakan'a siyasete girmek için tek bir yol kalmıştır. 1969 Genel Seçimleri için bu kez Konya'dan bağımsız milletvekili adaylığını açıklayacaktır.

Süleyman Arif Emre ve Hasan Aksay'ın öncülüğünü yaptığı, yeni parti kurma fikrinde ki grup, oluşturulacak yeni bir parti ile seçime girmek isterken, Erbakan ise resmiyette parti kurulması için çokta aceleci davranmıyordu. Gruptaki diğer kişiler 1969 seçimlerine parti olarak girilmesini istiyor ancak Erbakan bu süreci yavaş ilerletiyordu.[47]

Erbakan ve arkadaşları, yeni parti kurma çalışmalarının seçimlere yetişmeyeceğini düşündüklerinden dolayı seçimlere bağımsız olarak katılmışlardır. Erbakan ve arkadaşları 13 ilde[48] bağımsız olarak adaylıklarını açıklamışlardır. 1969 Genel Seçimleri sonucunda Bağımsızlar Hareketi'nin 13 milletvekili adayından sadece Erbakan milletvekili olarak seçilmiştir.

---

46 Mustafa Gündüz Sevilgen, *M.S.P'de Dört Yıl (1973-1977),* 1980, 2. Baskı, Yüksel Matbaası, s.16.

47 Hasan Aksay, *Hak Yol İslam Yazacağız*, 1. Baskı, İstanbul 2021, Turkuvaz Yayınları, s.183. Hasan Aksay 1969 seçimlerine girebilmek için 1967 yılında kurulup en az 15 ilde teşkilatlanmanın ve ardından kongrenin yapılmasının gerekliliğinden bahseder.

48 Konya'dan Erbakan'ın dışında, Adana'dan Mehmet Hulusi Özkul, Ankara'dan Osman Kirişçioğlu, Aydın'dan Süleyman Karagülle, Balıkesir'den Rıfat Boynukalın, Çankırı'dan İsmail Coşar, Gaziantep'ten Hüsamettin Fadıloğlu, İçel'den Muhammet Celal Kılıç, İstanbul'dan Ömer Faruk Yeğin, İzmir'den Ömer Lütfi Bozcalı, Kahramanmaraş'tan Ahmet Tevfik Paksu, Mardin'den Fehim Adak, Sakarya'dan İsmail Müftüoğlu Bağımsızlar Hareketi'nin adayları olmuşlardır. Hasan Aksay ise 35 milletvekilinin aday olduğunu söyler.

1969 seçimlerine Bağımsızlar (Müstakiller) Hareketi adı altında Konya'dan bağımsız Milletvekili adayı olarak giren Necmettin Erbakan için, Gogol'un Palto isimli öyküsüne ve Rus hikâyeciliğine yaptığı katkıyı anlatmak için "*hepimiz Gogol'un paltosundan çıktık*" diyen Dostoyevski gibi, Şahin'de "*Türkiye'de ki İslamcı siyasetçilerde Erbakan'ın paltosundan çıkmıştır*"[49] tanımlamasını yapar.

Bağımsız Milletvekili adayı Erbakan 8 Ekim 1969'da İmanlı Büyük Türkiye Mitingini düzenlemiştir. Bu mitingde Hak Yol İslam Yazacağız marşı değiştirilerek "*Memurların masasına, solcuların kafasına, masonların locasına, hak yol İslam yazacağız*" şeklinde söyleniyor, halk ise büyük bir coşkuyla marşa katılıyordu. Erbakan seçimler için Konya'ya yüzlerce araçlık farklı plakalarda ki araçlarla gelmiş, gazeteci Kenan Akın ise bu miting hakkında "*Konya sanki bir mahşer yeriydi, 42 plakalı araçlardan daha çok yabancı plakalı araçlar şehirde gözüküyordu*"[50] diyerek verilen desteğin ne kadar fazla olduğunu dile getirmiştir.

CHP Konya Milletvekili adayı Sadi Koçaş "*Kahvede etrafında toplanan insanlara selam vererek içeri giriyor, kalabalık artıp umuma hitap edeceği zaman yeniden "Essalamünaleyküm ve Rahmetullah" diyerek konuşmasına başlıyor ve Allah'ın adını kahvehane köşelerine indiriyor*"[51] diyerek Erbakan'ı suçluyor ancak partisinin bu konuda geçmişte neler yaptığını gözden kaçırıyordu.[52]

Konya'daki seçim çalışmalarında iddiaya göre "AP'nin 200.000 TL, Erbakan'ın hemen hemen 200.000 TL, CHP'nin ise 38.000 TL" harcadığı ifade edilir.[53] Elbette bu bir iddiadır, ancak bağımsız olarak seçime giren Erbakan hükümet partisi kadar yahut ona

---

49 Ömer Şahin, *Arınç Küçük Erbakan*, 1. Baskı, Ankara 2019, Nesne Kültür Sanat Yayınları, s.12.

50 Akın, a.g.e., s.39.

51 Koçaş, a.g.e., s.40.

52 *Başbakan Günaltay'ın meziyetleri üzerinde durduk. Ben Günaltay'ın Başbakan olduktan sonra birçok devlet meselesinde bilgi ve tecrübesi bulunmadığı halde, süratle her şeye intibak ettiğini misallerle anlattım. Günaltay'ın din adamı olarak tanınması da bizim için istifadeli oldu. Çünkü esasında Günaltay İnkılapçılığı benimsemiştir. İçyüzü bu olunca, dıştan dindar gösterilmesi, memleketin dindar ve muhafazakâr zümresi-ki hala kütleyi teşkil ediyor- üzerinde lehimize tesir yaratıyor. Bilhassa muhalefet gazeteleri Günaltay'ı böyle gösteriyorlar, karikatürlerini elinde tespihle yapıyorlar. Laiklik bahsinde hiçbir şey feda etmedik. Bilakis laiklik mefhumunu tam ölçüsünde tatbike geçtik. Mesela bugün aynı zamanda kandil. Diyanet İşleri başkanının kandil için gazetelerde çıkan tebrikini akşam radyo gazetesinde söyleteceğim. Ortodoks Patriği Athenagros'ın yeni yıl tebrikini akşam 19'da radyo ajans haberlerinde söylettim. Yavaş yavaş tam ölçüye alıştıracağız. İngiltere'de, Fransa'da Pazar günleri kiliselerden radyolar ayinleri naklediyorlar. Din her zaman anlatmaya çalışıyorum ki, bugün dahi ihmal edilemeyecek bir sosyal vakadır. Şahsen dindar değilim. Ama böyle bir sosyal vakayı ihmal edemeyiz. Hatta daha ilerde halk kitlelerini medeniyette geliştirmek için dinden de faydalanacağız. İnönü'ye anlattım "Tamamen aynı fikirdeyiz" dedi.* Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979 C:I*, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s.399.

yakın bir miktarda harcama yaptıysa seçimlere büyük bir organizasyon ile hazırlandığı bir gerçektir. Arkasında büyük bir halk ve kitle desteği oldukça açıktır. Siyasete yeni giren bir kişinin kendi memleketi dahi olamayan bir yerde 2 milletvekili seçilecek kadar oy alması büyük bir başarıdır. Elbette bu başarıda sistematik çalışılması ve arkasında İskenderpaşa cemaatinin bulunması büyük önem arz eder.

1969 yılı seçimleri ile her ne kadar gazetelerde ki yanlış bilgilendirme neticesinde aldığı oy ciddi anlamda düşmüş olsa da Konya'dan 4 milletvekili[54] çıkaracak oy ile Erbakan bağımsız milletvekili olarak siyaset sahnesine çıkıyordu. Erbakan Adalet Partisinden veto edilmesini "*izni ilahi ile hayırdır*" olarak değerlendiriyor ve diğer siyasi teşekküllerde mücadeleye devam edilmesine ise "*davamızı kısırlaştırır*" yorumunu yapıyordu.[55]

1969 genel seçimleri sonucunda Konya'dan bağımsız milletvekili seçilen Erbakan, Necip Fazıl Kısakürek'in meşhur mısrasını dile getirerek "*Surda bir gedik açtık mukaddes mi mukaddes, ey kahpe rüzgâr artık ne yandan esersen es*" diyor, Ümit Yaşar Oğuzcan ise Erbakan'ın meclise girmesine tepki olarak taşlama kaleme alıyordu.[56]

Erbakan neden AP'den aday olmak için müracaat ettiğini yıllar sonra "*Ben AP'ye müracaat ettiğimde neden ittifakla veto edildim? Çünkü AP'nin yapısını tavrını göstermesini istiyordum. Odalar Birliğinde ben, AP zihniyeti ile mücadele ettim, Ey millet bunları görün demek için müracaat ettim*" ifade ediyor ve kabul edilmesi durumunda neler olacağı hakkında da "*Kabul edilseydik, Adalet Partisi Refah Partisi olurdu. Onlar bizim ne olduğumuzu biliyorlar çünkü 40 yıllık mektep arkadaşlarımızdılar. Bizim Adil Düzen için çalıştığımızı ta mektep sıralarından biliyorlar.*"[57] sözlerini sarf ediyordu. Necmettin Erbakan bu söyleşide Millî Görüş Hareketi'nin ortaya çıkışının Üniversite yıllarına dayandığını bir nevi ifade eder.

Necip Fazıl Kısakürek'in çıkardığı Büyük Doğu Dergisinin Kasım ayı sayısında Müstakiller Grubu adına Necmettin Erbakan'ın adının geçtiği "Mukaddesatçı Türk'e Beyannameyi" yayınlar. Bu bildirge ise MSP ile Millî Görüş Hareketi adını alacak olan

---

53 Sadi Koçaş, *Bir Seçim Böyle Geçti*, 1. Baskı, Ankara 1970, Truva Yayınları, s.48-49.

54 Erbakan 1969 seçimlerinde 48.000 civarı oy almasına karşın 25.000 oy geçerli sayılmıştır. Özellikle Bugün gazetesinin yaptığı hatalı bir yönlendirme buna sebebiyet vermiştir. Detaylı bilgi için bknz. Yorgancılar a.g.e

55 Akın, a.g.e., s.38.

56 Ümit Yaşar Oğuzcan'ın yazdığı taşlamanın detayları için bknz: Yalçın, a.g.e., s.48.

sistemin ön gösterimi olacaktır. Müstakiller Grubu hareketi MNP'ye evrilirken Mukaddesatçı Türk'e Beyannamenin ismi değişmiş ancak ana hatları sabit kalmış ve Millî Nizam Davamıza dönmüştür. Erbakan ve arkadaşları günün şartlarında İslamcılık kavramına olan bakış açısı ve genel itirazlardan dolayı, en nihayetinde Millî Görüş terkibini kullanmayı tercih etmişlerdir. 1973 yılında Erbakan, Akmumcu ve Abbas tarafından yayımlanan Millî Görüş ve Anayasa Değişikliği isimli kitap ile Millî Görüş ismi kullanılmıştır. [58]

3.2. Millî Nizam Partisi

3.2.1. Millî Nizam Partisinin Kuruluş Süreci

Altmışları siyasi düşünce yönünden ele alan muhasebelerde hep sol uyanış vurgulanır. Aslında bu dönem aynı zamanda İslamcılığın da uyanışına, ayrıca Ülkücü-Milliyetçi ideolojinin oluşumuna sahne olmuştur. Sağdaki bu gelişme, milliyetçi-muhafazakâr topağın çözülme sürecine bağlıdır. Neticede altmışlı yıllar Türkiye'de siyasi ideolojilerin hızla ayrıştığı, kutuplaştığı, bu esnada yeniden yapılandığı bir dönemdir. Zaman radikalizmin zamanıdır. Fikri hareket, bu fikirlerin gerçekleştirilmesi için hemen harekete geçmeye dönük bir eylem şevkiyle birleşmiştir. Fikirlerin ölümüne ciddiye alındığı, bir sahicilik kazandığı, kitleselleştiği, beri yandan da buna bağlı bir indirgeyiciliği, yüzeyselleşmeyi teşvik eden bir atmosfer vardır.[59] İslam'ın bir ekonomik sistem alternatifi olarak tartışılması, 1960'ların özgül bir odağıydı. Kuşkusuz, dönemin hararetli kalkınma tartışmalarının etkisini yansıtıyordu.[60]

Türkiye'de İslamcılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren farklı aşamalardan geçmiştir. Devleti kurtarma reçetelerinden biri olarak ortaya çıkan İslamcılık, tek parti döneminde siyasal alandan çekilmek durumunda kalmıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesini takip eden süreçte İslamcı aktörler kendilerini daha çok kültürel meseleler üzerinden ifade etmiş, politik etki kapasiteleri ise sınırlı kalmıştır. Buna karşın

---

57 Türkiye Gazetesi, 30 Haziran 1991,
58 Talip Tuğrul, *Millî Görüş Hareketinin Temel Karakterleri*, 1. Baskı, Ankara 2019, MGV Yayınları, s.23.
59 Bora, Tanıl (Editör) (2017), *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, 1. Baskı, İstanbul 2017, İletişim Yayınları, s.275.
60 Bora, a.g.e., s.296

ideolojik kristalleşmenin yaşandığı 1960'lı yıllar İslamcılık için politik ve kültürel manada bir dönüm noktası olmuştur.[61]

Politik kristalleşmenin yaşandığı 1960'lı yıllarda İslamcılık genel hatlarıyla iki boyutlu bir strateji izlemiştir. İlk boyut, sağ siyasetin şemsiyesi altında kalarak en güçlü merkez sağ aktör ile irtibatlanmak ve Türk milliyetçiliğinin muhafazakâr sağ yorumunu kabullenmek; ikinci boyut ise İslamcı aktörler arasındaki görüş ve yorum farklılıklarının bir iç çatışmaya dönüşmesini engellemek ve bilhassa kültürel-edebi zeminde yayıncılık faaliyeti aracılığıyla yeni ortaklıklar kurmaktır. Bu genel çerçeve içinde İslamcı grupların büyük bir bölümü, 1950'lerde nasıl CHP'ye karşı DP'yi desteklemişlerse 1960'lar boyunca da AP'yi desteklemeyi tercih etmişler ve bilhassa 1965 sonrasında "sağ" sıfatını benimseyerek siyasi yelpazede konumlanmışlardır.[62]

Türkiye siyasetinde politik aktörlerin kendilerini "sağda" ya da "solda" tanımlamalarının tarihi görece yenidir. CHP ve karşıtları üzerine kurulu siyasi denklem, 27 Mayıs askeri darbesi sonrasında yeni politik öznelerin oluşmasıyla değişmeye başlamış, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kurulmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Bu atmosferde CHP'nin kendini "ortanın solunda" tanımlayan ani ve de parti içinde tartışmalara neden olan hamlesi, politik koordinat belirleme ihtiyaç ve baskısının bir ürünü olmakla birlikte rakiplerini de bu doğrultuda pozisyon almaya zorlamıştır. Sağcılık sıfatının kabul edilmesinin başlangıçta DP-AP çizgisinin asli bir tercih değildir. Çünkü Demirel, CHP'nin tavrı sonrasında AP'nin siyasi yelpazenin sağında bulunduğunu ilan etmek zorunda kalmıştır.[63]

Demokrat Parti'nin mirasçısı olarak kurulduğu bilinen AP sağın en büyük temsilcisi konumundadır. Kurucu Genel Başkan Ragıp Gümüşpala'nın vefatından sonra vekâleten Genel Başkanlık görevini yürüten Sadettin Bilgiç, kongrede ki rakibi Demirel hakkında *Mason* olduğuna dair belgeler ortaya koyuyordu. Demirel ise Mason olmadığına dair, Mason locasından mason değildir yazısı alıyor ve Kongrede herkese bu belgeyi gösteriyor ve dahi "*Köy evinde, Kur'an okunmadan Sabah kahvaltısına oturulmayan bir ailenin*

[61] Öztan, G. Gürkan (2021), *1960'lı Yıllarda İslamcılığın Zihin Haritası: "Milli Olanı" Revize Etme Çabası*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C:XXI, S:42, s.397-443.
[62] Öztan, a.g.m.
[63] Öztan, a.g.m.

çocuklarıyız" diyordu. Sadettin Bilgiç ise bu durumu ifratla tefrit[64] arasında bocalamak olarak değerlendiriyordu.

Cemal Gürsel dahi AP'nin başında Demirel'i görmek istediğinden dolayı çalışıyor, sebep olarak ise; "*Demirel'in yobazlığa yüz vermeyeceğini, demokratlara alet olmayacağını ve AP'yi yola getireceğini söylüyordu*".[65]

Kongrede Genel Başkan seçilen Demirel, DP'lilerin siyasi yasağını kaldırmak için 1965 ve 1969 seçimlerinde vaatte bulunmasına karşın "*Siyasi hakların iadesi elbette gündemimizde, ama ben bu memleketin Başbakanı olarak hassas dengeleri gözetmek durumundayım diyerek TSK'nın bu konu yüzünden huzursuz olduğunu* dile getiriyor"[66] ve yine verilen vaadi geçiştiriyordu. Bu konu ise artık ciddi anlamda partide ikilik çıkarıyordu.

Parti içinde tek adam olmak isteyen Süleyman Demirel'e en büyük desteği kayıtsız şartsız desteği Yeminliler grubu veriyordu. Yeminliler grubu Yeminli olmayan diğer gruba karşı sert bir tutum sergiliyor, diğer taraftan umulmadık kimseler Demirel'i açıktan tenkit ederek ağızları açık bırakıyorlardı. Demirel'e muhalif olanlar ise bu umulmadık isimlerin ev davetine katılarak görüşünü açıkça ifade ediyorlardı. Ancak durumu fark eden Van Milletvekili Kinyas Kartal yine ev sohbetlerinden birisinde Demirel'e yapılan ağır eleştirilere karşı tavır gösterip ortamdan ayrılıyor, sonrasında ise Demirel Kinyas Kartal'a "*Kinyas ağa sağ ol. Atarsın, satarsın, yar başında tutarsın diye şifreli bir mesaj ile memnuniyetini ifade ederken Kinyas Kartal ise olayı çözdüğü için Demirel'e Beyim ben bilmez miyim o yerlerde senin itlerin vardır*" diyerek sahte muhalefetin farkında olduğunu ima etmiştir. Nitekim ev sohbetlerinde bu tuzağa düşen milletvekillerini, sohbete ev sahipliği yapanlar Demirel'e rapor ediyorlardı. Bu şekilde Demirel, AP içinde muhaliflerinden kurtulmuş oldu.[67]

Ancak bu seferde parti içerisindeki tek adam tutumundan rahatsız olan 72 Milletvekili Demirel'e imzaladıkları mektubu gönderiyor ve asıl kriz ortaya çıkıyordu. 72'ler olarak adlandırılan bu grup 1965'te İnönü'yü hükümetten düşüren formülü uygulamak için Faruk Sükan ve Talat Asal önderliğinde Konya Lokalinde toplanmışlar ve toplu hareket etme kararını vermişlerdir. Ancak 31 eksikle. Kalan 41 Milletvekili Demirel

---

64 Bilgiç, a.g.e., s.135.
65 Cihat Baban, *Politika Galerisi*, 1. Baskı, İstanbul 1970, Remzi Kitabevi, s.265.
66 Rasim Cinisli, *Bir Devrin Hafızası*, 3. Baskı, İstanbul 2017, Doğan Kitap, 297
67 Cinisli, a.g.e., s.298-299.

ile son kez görüşmüş ancak Demirel "*İp inceldiği yerden kopsun*" diyerek katı tutumunu devam ettirmiş ve hatta Cinisli'nin iddiasına göre: "*Bu tutum diğer partilere de kötü örnek oldu. İdealizmin, inançlı siyasetçilerin, hür sözlü onurlu politikacıların, partilerde yaşaması zorlaştı. Halkın, seçmenin tercihleri yerine, tek seçici liderlerin tercihleri gerçek olmasına*" [68] sebebiyet vermiştir.

AP içerisinde ki kargaşa ve sağda fikirsel olarak güçlü bir parti bulunmamasından dolayı, eski YTP Adıyaman Milletvekili Süleyman Arif Emre ve AP'den ihraç edilen, 1969 seçimlerinde radyo konuşmalarında MHP'ye oy isteyen, CHP, AP, YTP, CGP ve MP'yi ise yerden yere vuran[69] Osman Yüksel Serdengeçti YTP, MP ve CKMP'yi birleştirmek için görüşmeler yapmışlardır. Bu görüşmeler sonucunda, YTP lideri Ekrem Alican bu fikre olumlu yaklaşmış hatta Genel Başkanlıktan vazgeçeceğini ifade etmiş, Alpaslan Türkeş kurulması düşünülen birleşik partiye olumlu yaklaşmış hatta Genel Başkanlığa Osman Bölükbaşı'yı önermiştir. Gelişen bu olaylar sonucunda Bölükbaşı, Alican ile baş başa görüşme talebinde bulunmuş ancak Alican ile görüşme fikrinden sona anda vazgeçmiş ve partisi uzlaşmaz bir tavır takınınca bu birleşme gerçekleşmemiştir.[70]

Partilerin birleşmesinden umudu kalmayan Süleyman Arif Emre ve Osman Yüksel Serdengeçti yanlarında Kasım Küfrevi ile Ali Fuad Başgil'i ziyarete giderek yeni parti kurulmasını ve Genel Başkanlık yapma talebinde bulunmuşlar, ilerleyen hastalığına rağmen Başgil bu teklifi kabul etmiş ancak ani vefatından dolayı yeni parti kurulması akamete uğramıştır.[71] Bunun üzerine teklif Prof. Dr. Osman Turan'a gider ve hemen her hafta 30'a yakın parlamenter Turan'ın evinde toplanıp yol haritası çizip bir an evvel hazırlıklara başlamak ister ancak Turan her seferinde bir bahane bulup bu işi ileri bir tarihe ertelemek ister. Bu arada AP'den ihraç edilen Turan parti tüzüğü hazırlamış ve parti ismi olarak *Millî Nizam'ı* düşünmüştür. Ancak sürekli ertelemelerden sıkılan Serdengeçti en sonunda patlar ve Turan'a "*Get hey bre hoca! Sen parti değil turşu bile kuramazsın İlim*

---

68 Cinisli, a.g.e., s.307;311.

69 CHP'yi Toprak Reformundan, GP'yi 1959 yılında ki üniversite olaylarını kışkırtmaktan, MP'yi lideri Bölükbaşı'nın tutarsızlıklarından, YTP'yi ise Doğuda Kürtçü Batıda Atatürkçü olarak eleştiriyordu. Detaylı bilgi için Osman Yüksel Serdengeçti, Bir Nesli Nasıl Mahvettiler, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 18. Baskı, İstanbul, 77-82

70 Emre, a.g.e., s.150.

71 Emre, a.g.e., s.150-151.

adamısın ama aksiyon adamı değilsin, bu işin olacağı yok biz başımızın çaresine bakalım"[72] diyerek fevri çıkış yapmış ve yeni parti çalışmalarını sekteye uğratmıştır.

Bir yandan yeni bir partinin kurulması süreci devam ederken diğer yandan da TBMM'de serbest grup kurulması için Serdengeçti'nin evinde mutat toplantılar gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu toplantılara AP, YTP, MP, CKMP'den, takribi 20-30 kişilik milletvekili grubu katılmıştır.[73] Yapılan bu görüşmelerden, gazeteci Oktay Ekşi'nin haberdar olması ve habersizce Serdengeçti'nin evine gelmesi sonucunda, toplantıya katılan milletvekilleri bu durumdan rahatsız olmuşlar ve yaşanan olaylardan ötürü geniş çaplı bu toplantıların devamı gelmemiştir.

MNP'nin kurulmasına yol açan en önemli etkenler, Süleyman Demirel'in Adalet Partisi'nin Genel Başkanı olmasıyla başlayan birtakım gelişmelerdir. Öncelikle Demirel'le birlikte AP içindeki Sadettin Bilgiç önderliğindeki milliyetçi-muhafazakâr kanadın tasfiye edilmeye başlanması, bu tavrın gittikçe daha da sertleşmesi bazı milletvekillerinin yeni arayışlara yönelmelerini beraberinde getirmişti. Böylece AP içinde bir muhalif grup oluşmuştu.[74] Cemal Gürsel tarafından portresi *yobazlığa yüz vermeyecek, demokratlara alet olmayacak ve AP'yi yola getirecek şeklinde* çizilen Demirel'e karşı, Erbakan'ın AP içinde mücadele etmesi çokta olağan görünmüyordu. Necmettin Erbakan'ın AP'ye dahil edilmeyip partiyi Millî Görüş ideoloji ekseninde dönüştürme imkanına Demirel tarafından katı set uygulanmıştır. Bu sebeptendir ki hali hazırda var olan bir partiyi kendi görüşleri ekseninde değiştiremeyecek olan siyasiler, Erbakan liderliğinde ideolojik ve sistematik bir hareket olacak ve adına Millî Görüş denilecek sistemi sıfırdan ve kendi istekleri doğrultusunda, hamuruna istedikleri şekli vererek MNP'yi oluşturdular.

AP'li Devlet Bakanı Refet Sezgin'in mecliste "*Biz de laikliği aynen CHP sözcüsü Kırca gibi anlıyoruz, laiklik devletin dine istediği kadar müdahale etmesi, dinin devlete hiç müdahale edememesi manasına gelir*"[75] minvalinde ki konuşması, Prof. Dr. Osman Turan, Osman Yüksel Serdengeçti ve Ekmel Çetiner'in partiden ihracı ile Saadettin Bilgiç'in Genel Başkanlık yarışını kaybetmesi AP içinde ki muhafazakâr kanadın, partiden kopuşuna ve yeni parti arayışı içerisine girmelerine sebebiyet vermiştir.

---

72 Emre, a.g.e., s.151-152. Galip Erdem Osman Turan'a "Bilgiç nasıl Selçuklu tarihçisi olamazsa sizde partiye teşkilat başkanı olamazsınız" demiştir.

73 Emre, a.g.e., s.149

74 Ağırbaş, Ali Murat, *Millî Görüş Siyaseti Milli Nizam Partisinden Fazilet Partisine*, 1. Baskı, İstanbul 2019, Kopernik Yayınları, s.28-29.

75 Emre, a.g.e., s.147.

3.2.2. Millî Nizam Partisi'nin Kuruluşu

Müslümanlar İslam ile demokrasi arasındaki ilişkiyi sorguladıkları kadar, tarihte herhangi bir yönetim biçimi ile İslam arasında ki ilişkiyi sorgulamamışlardır. İslam tarihinde uzun yıllar yaşamış olan hilafet ve saltanat gibi yönetimler, İslam toplumlarında doğal olarak gelişen yönetimler olduğu için, bunların İslam'a uygunluğunun tartışılmasına lüzum görülmemiştir. Demokrasinin Batı menşeili siyasi bir proje olması ve geleneksel Devlet-Toplum ilişkisinden epey farklı bir yapıya sahip olması, Müslümanları bu yönetim biçimi karşısında kararsız bir konuma sürüklemiştir.[76] Tarık Zafer Tunaya ise İslam ve Demokrasi hakkında şu tespitte bulunur*;* "*Bedevi bir kavmi yeryüzünün en ileri bir devleti haline getirmiş olan İslamlık 20. Yüzyılda batının varmış olduğu sosyal ve politik şartlara halen sahiptir, bu alanda Batı medeniyetine muhtaç değildir. Hatta Batı bu bakımdan geridir de. Demokrasi İslam'da yüzyıllarca evvel kurulmuştur. Batı bu alanda geç bile kalmıştır. Batı'nın asıl zayıf tarafı ahlak ve maneviyatıdır. İslamlık işte asıl bu alanda Batı'dan hiçbir şey almaya mecbur değildir. Batı doğuya nazaran sırf teknik bakımdan üstündür*"[77]

İslamcılığın ana akımını sorgulayan eğilimler, altmışların sonlarında, anti-komünizmden istifa etmemekle beraber, ona ve sağ merkeze tabi olmaktan çıkmaya hamle edecek kıvama gelmişlerdi. Uzun süre, sağ İslamiyet'tir şiarını korumuş olan Hilal dergisinde, Müslümanların mevcut düzen partilerine destek vermeyi kesmeleri ve sağ-sol şemasının dışına çıkmaları gerektiği fikri daha fazla dillendirilmeye başlamıştı. Nuri Pakdil'in 1969'da yayına başlayan Edebiyat dergisi, sağcılıkla yolunu ayıran, anti-kapitalist bir hat çiziyordu. Pakdil'in radikalizmi çoklarına fazla gelse de toplamda merkez-sağdan kopuş eğiliminin itibarı artıyordu. 1970 yılı başında Millî Nizam Partisinin kurulması, bu ayrışma eğiliminde yeni bir fasıl açacaktı.[78]

Kemal Karpat'ın ifade ettiği gibi "*Türkiye'nin modern siyasal sistemi, sürekli değişen bir sosyoekonomik yapı ile dışarıdan alınmış durağan anayasa modelleri arasında ki etkileşimin ürünüdür."*[79] Türkiye'de özellikle Kemalist Sol, daima toplumu deyim yerindeyse "*adam etme*" saikiyle hareket etmiştir. Halbuki Batı'da gelişen gerek liberal demokrasi gerekse sosyal demokrasinin hareket noktası toplumu devletin çizdiği tek tipe göre adam etmek değil, aksine devleti toplumun istekleri doğrultusunda adam etmek

---

[76] Ömer Çaha, *Dört Akım Dört Siyaset*, 5. Baskı, Ankara 2012, Orion Yayınevi, s.65.
[77] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketi*, 3. Baskı, İstanbul 2016, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.72.
[78] Bora, Tanıl (Editör) (2017), *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, 1. Baskı, İstanbul 2017, İletişim Yayınları, s.296.
[79] Kemal Karpat, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, 8. Baskı. İstanbul 2018, Timaş Yayınları, s.7.

olmuştur.[80] Bu sistem içerisinde mevcut siyasal partilerden çoğu alanda farklı bir yol izleyeceği düşünülen Millî Görüş hareketinin partileşme süreci Millî Nizam Partisi ile başlar. MNP, çok partili hayatta doğrudan dinsel ideolojiye sahip ilk partisi olarak kurulmuş olup, mevcut rejime karşı ise yürüttüğü sosyo-ekonomik muhalefetini dinsel muhalefetle birleştirmeyi amaçlamıştır.[81] *MNP Türk siyasal hayatında uzun yıllar sağ partiler içinde kendini ifade etme çabasında olan dindar kitlenin siyasi arenada bağımsız olarak yer alışının vücut bulmuş halidir. Bununla beraber dini muhalefetin güçlü bir legal siyasi örgütlenmesi olması açısından da Türk siyasetinde yeni bir sürecin başlangıcını oluşturmaktadır*.[82]

MNP'nin kurucularının büyük bir kesimi serbest meslek mensubu olduğundan dolayı akla gelen ilk şey ise MNP'nin küçük burjuva kesiminin menfaatlerini koruyan ve temsil edilen bir hareket olduğudur. Aynı zamanda 18 kişilik kurucu kadrolarından 5 tanesi Bağımsızlar hareketi adaylarından oluşmaktadır. Bu sebepten ötürüdür ki Bağımsızlar Hareketi ve MNP arasında sebep-sonuç sürekliliği vardır.[83] Zaten MNP bir anda doğan bir yapı değil, aksine Odalar Birliğinde başlayan mücadeleden sonra, diğer partilerde siyasi yaşamına devam eden muhafazakâr siyasetçilerin ve Bağımsızlar Hareketi adaylarının, MNP fikrinde toparlanması ile nihayete oluşan bir siyasi teşekküldür. MNP Millî Görüş Hareketi'nin ete kemiğe büründürülmüş ilk partisi olmakla beraber, Necmettin Erbakan'ın kurucularından ve kurucu Genel Başkanı olduğu ilk ve son parti olmuştur.[84]

MNP'nin kuruluş süreci yaklaşık 4 yıl sürmüş, Erbakan ise çok dışarıda durmadan bu grupla bağlantısını devam ettirmiş ve son süreçte partiye dahil olmuştur. *Erbakan partiye başkan olması için çağırılmamış ancak liderlik yeteneği onu başkanlığa taşımıştır*.[85] Süleyman Arif Emre Erbakan'ın yeni bir hareketin başına lider olmasını ise "*Eskilerin kahtı rical dedikleri, lider yetersizliği çok mühim ve vahim neticeler doğuruyor*"[86] diyerek özetlemiş ve Erbakan'ı lider olarak kabul ettiklerini ifade etmiştir.

---

80 Çaha, a.g.e., s.195.

81 Fuat Uçar, *Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri*, 2. Baskı, Ankara 2021, Berikan Yayınevi, s.143.

82 Nazım Maviş, *Türk Siyasal Yaşamında Millî Görüşün Doğuşu MNP*, 1. Baskı, İstanbul 2019, İşaret Yayınları, s.8s

83 Maviş, a.g.e., s.104-105.

84 Millî Görüş Hareketi'nin MNP sonrası Necmettin Erbakan'ın hayatta olduğu dönemlerde kurulan partileri sırası ile Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisidir. MSP'nin ilk Genel Başkanı Süleyman Arif Emre, Refah Partisi'nin ilk Genel Başkanı Ahmet Tekdal, Fazilet Partisi'nin ilk Genel Başkanı İsmail Alptekin, Saadet Partisi'nin ilk Genel Başkanı Recai Kutan olmuşlardır.

85 Aksay, a.g.e., s.181-182.

86 Emre, a.g.e., s.147

Nihayetinde 26 Ocak 1970 yılında yapılan bir basın açıklaması ile Parti, kamuoyuna tanıtılır. İsmi Millî Nizam Partisi olarak açıklanır. Sembolü ise sağ şehadet parmağıdır. Millî Nizam ismini ve sembolünü Eşref Edip Fergan bulmuştur.[87]

Milli Nizam Partisinin kurucuları aşağıdaki isimler oluşturmuştur.

1- Necmettin Erbakan (Prof. Dr. Yüksek Makine Mühendisi, Konya Milletvekili)

2- Ahmet Tevfik Paksu (Tüccar, eski Kahramanmaraş Senatörü)

3- Ali Haydar Aksoy (Avukat)

4- Süleyman Arif Emre (Avukat, Eski Adıyaman Milletvekili)

5- Tahsin Armutçuoğlu (Avukat)

6- Ömer Çoktosun (Tüccar)

7- Ekrem Ocaklı (Çiftçi, Eski Gümüşhane Milletvekili)

8- Ö. Faruk Ergin (Emekli Memur)

9- Saffet Solak (Prof. Dr.)

10- Hasan Aksay (İlahiyatçı, Eski Adana Milletvekili)

11- Ali Oğuz (Avukat)

12- İsmail Müftüoğlu (Avukat)

13- Nail Sürel (Tüccar)

14- Fehmi Çomakoğlu (Müteahhit, Yüksek Mühendis)

15- Hüsamettin Fadıloğlu (Müteahhit, Yüksek Mühendis)

16- Bahaddin Çarhoğlu (Tüccar)

17- Mahmut Satoğlu (Müteahhit, Yüksek Mühendis)

[87] Hüsamettin Ertem, *Yaşayanların Dilinden Millî Görüş*, 4. Baskı, İstanbul 2015, Ravza Yayınları, s.29.

18- Rifat Boynukalın (Yüksek Makine Mühendisi)

MNP kurulduktan sonra AP'den iki milletvekili gelmiştir. Bunlar Isparta Milletvekili Hüsamettin Akmumcu ve Tokat Milletvekili Hüseyin Abbas'tır. MNP Mecliste bu sayede üç Milletvekili ile temsil edilmiştir. Katılımın daha yoğun olacağı düşünülmesine rağmen AP'den MNP'ye geçmek isteyen milletvekillerinin aklındaki soru işaretlerinden birisi de millet seni bu parti için seçmiş, neden başka partiye geçiyorsun, bu millete ihanettir sözleri ile kınanmaktır. Kınanmalara aldırmayan veya göze alanlar ise MNP'ye teveccüh gösteriyorlardı.

Hasan Aksay MNP'nin kurulmasından sonra Meclis ortamında MNP için yapılan değerlendirmeleri şu şekilde ifade eder: "*Meclis'te fazla bir şey olmadı. Zaten eski politikacılar, İnönü gibiler her gün Meclis'e gelmezdi. Bizi de yeni yetme, heyecanlı gençler olarak görüyor, bu da bir heyecandır, batıp gider izleri kalmaz diyorlardı*".[88]

Necmettin Erbakan'ın siyasi partileşmeye gitmesindeki en temel mesele ise Akademik unvanı, Türkiye Odalar birliği başkanlığı ve iş adamı sıfatı ile fikirlerini benimsetecek, kanıksatacak kitlenin sınırlı sayıda olması ve etki alanının kısıtlı olmasından kaynaklıdır. Siyasi partilerin kurumsal kimliği, etkinlikleri, mitingleri, parti programları, seçim beyannameleri vb. görsel yahut sözel argümanların bütün vatandaşlara ulaşabilme ihtimalinden ötürü siyasete girme ihtiyacı temayüz etmiştir. Erbakan İslam dinini; ilim, çağdaşlık, sosyal adalet ve adil düzen olarak gördüğünü ifade eder ve İlim olarak gördüğü husus için temel dayanak noktası olarakta İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in "İlim Çin'de dahi olsa gidip alınız" hadis-i şerifini örnek verir. İlerici ve çağdaş olarak görmesini ise yine "İki günü denk olan ziyandadır" hadis-i şerifine dayandırır. Komşusu açken tok yatan bizden değildir hadis-i şerifini ise sosyal adalete örnek gösterirken, "Kendisi için istediğini mümin kardeşleri için de istemek" düsturunu ise adil düzen olarak görmektedir.[89] Erbakan, Millî Görüş Hareketi'nin temel fikriyatı olan söylemleri, İslam dini Peygamberi Hz. Muhammed'in Hadislerini referans alarak ifade etmiştir.

24 Ocak 1971'de MNP'nin 1. Olağan Genel Kurulunda iktidara gelinmesi durumunda anayasanın değiştirileceğinden ve Yahudi Durkheim'in kitapları yerine İmam Gazali'nin eserleri okutulacağı ifade edilirken alkışa boğulan salon, İsmet İnönü'nün adı

[88] Aksay, a.g.e., s.178-179.
[89] Erbakan, a.g.e., s.47-48.

zikredilince Kahrolsun Deccal nidaları ile inliyordu.[90] Selim Sırrı Tarcan kapalı spor salonunda yapılan kongrede salon içi ve salon dışı taşmış, ilk başta partinin gelişimini çokta dikkate almayan CHP'nin dikkatini celbetmiş ve endişeye sevk etmiştir. MNP'nin kuruluşunu İsmet Paşa'ya bildiren gazetecilere Paşanın cevabı alay edercesine "*İyi olmuş parti kurdukları, bakalım 50 sene sonra oranları % kaça düşmüş öğreniriz*" demiştir. Ancak başta Paşa'nın memleketi olan Malatya'da nüfuzlu kişiler MNP'ye iltisak edince duruma şaşıran paşa alaycı tavrını değiştirerek üslubunu sertleştirerek "*Bir mühendis efendi çıkmış, İmamı Gazali'yi ve İmamı Rabbaniyi okutacağız diyerek iktidara geleceğini ümit ediyormuş. Böyle bir şey olmaz*" demiştir.[91]

İhtilalci devletlerin, devirdikleri ve yerine geçtikleri ve mümkün olan her yola başvurarak itibarlarını sarsmaya çalıştıkları rejimlerden kendilerini uzak tutmaları ortak özellikleridir. Bu yöntem hem onların iktidarı ele geçirmelerini meşru kılmak, hem de eski rejim diye adlandırılan düzeni yeniden getirmeyi öngören her girişimi engellemek amacıyla gereklidir. Bu durumda yeni olan şey iyi, eski olan da kötüdür. Böylelikle eskinin incelenmesi bile şüpheli bir durum yaratabilir. Türk Devrimi de diğer yerlerdeki ataları ve varisleri gibi tüm bu evrelerden geçmiş ve Osmanlı İmparatorluğu ve hatta başkenti İstanbul bile bir süre her nasılsa lekelenmiş olarak görülmüştür.[92] Böyle bir ortamda Erbakan ve yol arkadaşlarının İslami temelli söylemler ile kuruluş manifestosunda Osmanlı Padişahları Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ve II. Abdülhamid'e yer vermeleri apaçık Cumhuriyetin kuruluş felsefesine zıtlık oluşturuyordu.

3.2.3. 12 Mart Muhtırası ve Millî Nizam Partisi'nin Kapatılması

Ağustos 1970'de Ecevit, Antalya da darbenin ayak seslerine önceden dikkat çekiyor ve "Türkiye de dikta tehlikesi olduğunu ve bunun ordudan geleceğini söyleyerek devam ediyor, Yunanistan'da ki Albaylar cuntasını örnek vererek bu girişimin yabancı destekli olacağını ifade etmekten çekinmiyordu. [93]

Bunca uyarının üzerine 9 Mart darbe girişimi gerçekleşmek üzereyken son anda önleniyor, 10 Mart günü Ecevit AP kanadı ile iletişime geçmek istemiş ancak mümkün

[90] Orhan Birgit, *Kalbur Saman İçinde*, 1. Baskı, İstanbul 2012, Doğan Kitap, s.51.
[91] Emre, a.g.e., s.184.
[92] Bernard Lewis, *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, 6. Baskı, İstanbul 2020, Yapı Kredi Yayınları, s.33.
[93] Birgit, a.g.e., s.58.

olmamıştı. Bilgin darbenin olmayacağına, Genelkurmay karargâhı civarındaki büfelerde en çok Zafer ve Son Havadis gazeteleri satıldığı için kaniydi.[94]

Ecevit söylemleri ile darbenin karşısında olduğunu deklare ederken CHP'li Ekrem Özden ve Fakih Özfakih başta olmak üzere bir grup milletvekili ve eski MBK'cıların bir bölümü ise 12 Mart Muhtırasının mecliste okunması sırasında aşırıya kaçan sevinç gösterilerinde bulunmuşlar ve Demirel'den kurtuluş olarak gördükleri bu olay karşısında AP'lilere "Biz dememiş miydik diyerek"[95] laf atmışlardır.

CHP'nin 1949'daki kongresinde "Türkiye'yi küçük Amerika yapacağız"[96] diyen, iktidar hırsından dolayı kendi arkadaşlarını kullanmaktan dahi çekinmeyen Nihat Erim 12 Mart sonrası kurulan hükümetlerde Başbakan olarak atanıyordu. CHP'li Necdet Uğur Orhan Birgit'e Ecevit'ten bahisle "*Seninkine söyle köşkte hava çok değişti, basın toplantısı filan yapmasın, Paşa da Erim'in başbakanlığına karşı çıkmak şöyle dursun tam destek veriyor*"[97] diyerek partinin ayrım olmaksızın 12 Mart muhtırasını desteklemesini ifade ediyordu. İnönü belki de bu hamle ile yıllardır uzak kaldığı iktidarı Erim üzerinden yönetmeyi ve hatta Ecevit'in parti içerisinde ki yükselişini Erim'in çıkaracağı bir siyasi parti kanunu değişikliği ile kesmeyi düşünüyordu.

Eskinin kabadayıları okumuş yazmış kişileri çok önemseyerek hürmet ederler önlerini iliklerler ancak dostluk kurmazlar, kuramazlardı. 12 Mart sonrası özelliklede Babalar Operasyonu sonrası bu durum tam tersine evrilmiştir. 12 Mart sonrası kendilerini hapiste bulan öğrenci liderleri, yazarlar, gazeteciler, öğretim üyeleri vb. aydın sınıfı ile aynı hapishanelerde bulunan babalar arasında dostluk oluşmaya başlamıştır. Bunun neticesinde babalar bu operasyon sonrasında cezaevlerinden daha da güçlenerek çıkıyor, aydın ve bürokrat tanıdıkları sayesinde etkili dostlar kazanmış oluyorlardı.[98]

MNP'nin kapatılması hakkında ki genel görüş 12 Mart muhtırası sonrasında, muhtıranın verildiği Demirel hükümetinin, dolayısı ile AP'nin kapatılmayıp, MNP'nin ordu tarafından kapatılmış olduğu yönündedir. Ancak bu ciddi bir yanılgıdır. Millî Görüş Hareketinin önde gelenlerinden Süleyman Arif Emre olayı çok daha farklı boyutta ele alır.

---

94 Birgit, a.g.e., s.59.
95 Birgit, a.g.e., s.61.
96 Faruk Bildirici, *Anıtkabir Racon Zambak*, 1. Baskı, İstanbul 2001, Doğan Kitap, s.209.
97 Birgit, a.g.e., s.62.

Emre'ye göre "MNP'nin kongresi sonrasında Musa Saffet Bayramaşık isimli, Yahudi iken sonradan Müslüman olan bir kişi gelip Erbakan ile görüşmek istemiş. Israrlar neticesinde Erbakan, Emre ve Bayramaşık görüşmüş. Bu görüşmede Bayramaşık kendisini Washington'da ki dünya Yahudi liderlerinin gönderdiğini ifade ederek Erbakan'dan Siyonizm hakkında ki görüşlerini artık dile getirmemesini, önceden söylediklerini tekzip etmesini isteyerek aba altından sopa gösterdiğini, bu görüşmenin üzerinden 1 ay dahi geçmeden Cumhuriyet Başsavcılığı'nın Laikliğe aykırı faaliyette bulunulmasından dolayı partiyi kapatma davası açtığını ifade eder. [99] Buna mukabil Paşaların bu kapatma hadisesine hiçbir dahli olmadığını, Anayasa Mahkemesi'nin partiyi kapatıp, partide siyasi faaliyet gösterenlere dokunulmadığını ve siyasi yasaklı olmadıklarını ifade eder.

Soner Yalçın, TİP ile MNP'nin kapatılması hususunu karşılaştırarak, askerler MNP'yi kayırdı, siyasetçileri uçak bileti ile yurtdışına çıkmışlardı, TİP'i ise kapatmışlar ve siyasetçileri de cezaevlerine yollandı der.[100] MNP için kapatılma davası Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 12 Mart muhtırası ve sonrasında oluşacak hükümetten önce 5 Mart 1971'de açılmış, Anayasa Mahkemesi kararını 20 Mayıs 1971 günü vermiş ve Resmî Gazetede 14 Ocak 1972 tarihinde yayınlanmıştır.[101] TİP için ise 12 Mart sonrası kurulacak hükümet döneminde 11 Haziran 1971'de Cumhuriyet Başsavcılığı kapatılması için iddianame hazırlamış, Anayasa Mahkemesi 20 Temmuz 1971'de karar vermiş ve Resmi Gazetede 6 Ocak 1972'de yayınlanmıştır.[102]

Aslında durumu ve Anayasa Mahkemesinin kapatma kararını özetlemek gerekirse, Mustafa Kemal Atatürk ve takipçileri döneminde demokrasinin serüveni, demokrasinin küçük ve ancak tedricen artan dozlarda alınması gereken daha güçlü bir ilaç olduğu inancını pekiştirir görünmektedir. Çok büyük ve aniden alınan bir doz hastayı öldürebilir[103] tezinden yola çıkılarak MNP'ye verilecek tavizin çok daha büyük tavizler doğuracağı anlamı taşımaktadır. Nitekim "*İkinci Cumhuriyet hükümetleri Kemalist laikliğe geri dönmediler, daha ziyade modern bir İslam inancını öne çıkararak İslami tepkiyi doğmadan*

---

98 Bildirici, a.g.e., s.78. Oflu Hasan'ın cenaze törenine Cevdet Sunay'ın oğlu Atilla Sunay çelenk gönderiyor, Kumarhaneci Arap Nasri ile dönemin Çalışma Bakanı Ali Rıza Uzuner cenazede dua ediyorlardı.

99 Emre, a.g.e., s.192.

100 Yalçın, a.g.e., s.75.

101 Detaylı bilgi için https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14072.pdf adresinden bakılabilir. Erişim tarihi 24.09.2023

102 Detaylı bilgi için https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14064.pdf adresinden bakılabilir. Erişim tarihi 24.09.2023

103 Lewis, a.g.e., s.60.

yatıştırmaya çalıştılar."[104] "*Yeni hükümetler çoğunlukla merkez sağdaydılar ve kısa sürede eski Tüfek Kemalistlerin kalesi olan Anayasa Mahkemesiyle çatışma haline gelmişlerdi*"[105] denilerek Anayasa Mahkemesinin özellikle MNP için kapatma kararı almasında ki temel görüş anlaşılabilir.

3.3. Millî Selamet Partisi

3.3.1. Millî Selamet Partisi'nin Kuruluş Süreci

MNP'nin kapatılması sonrasında, hastalığı sebep gösterilen Erbakan İsviçre'ye gider ancak Erbakan'ın İsviçre'ye gidiş ve gelişi hakkında birden fazla görüş vardır. Bilgiç'e göre[106] Erbakan İsviçre'den getirilmiş, Anadol'a göre[107] seçimlere doğru derin devlet Erbakan'a güvence vermiş ve MSP'nin yolunu açmış, MSP'nin içinde ki Erbakan'a muhaliflerden Gündüz Sevilgen'e göre[108] Erbakan hicret etmemiş korkup kaçmıştır. Diğer bir görüş ise, Üniversite yıllarından itibaren geceli gündüzlü çalışan akabinde MNP'nin kapatılmasından ötürü büyük bir üzüntüye gark olan Erbakan'a kalp yetmezliği teşhisi konulmuş, hekim olan ağabeylerinden İsviçre'nin kalp hastalıkları konusunda ileri bir ülke olduğunu öğrenince ise bunun üzerine İsviçre'ye tedavi maksatlı gitmiştir.[109] Nihayetinde Erbakan 2.5 aylık bir süreç sonucunda Türkiye'ye geri dönmüş ve kapatılan MNP sonrasında yeni bir siyasi teşekkül oluşturma safhasına geçmiştir.

MNP'nin kapatılmasından sonra tabandan gelen ciddi bir baskı olmasına rağmen 12 Mart buhranının daha tam olarak geçmediğini düşünen Süleyman Arif Emre parti kurulmasının zamanı olmadığını düşünür. Bu sırada AP içinde ki çatırdamalardan kaynaklı olarak ayrılıp Ferruh Bozbeyli Genel Başkanlığında kurulan Demokratik Parti'nin kurucularından Bilgiç, Necmettin Erbakan, Süleyman Arif Emre, Hasan Aksay ve İhsan Karaçam ile 4-5 görüşme gerçekleştirir. Yeni bir parti kurmamalarını, DP çatısı altında toplanmaları önerilerinde bulunur.[110] Bilgiç DP'yi kurmalarının sebebi olarak Demirel'in

[104] Lewis, a.g.e., s.18.
[105] Lewis, a.g.e., s.17.
[106] Bilgiç, a.g.e., s.176.
[107] Kemal Anadol, Filmi Geriye Sarınca, 1. Baskı, İstanbul 2015, Doğan Kitap, s.271.
[108] Sevilgen, a.g.e., s.35.
[109] Akın, a.g.e., s.46.
[110] Bilgiç, a.g.e., s.177.

1969 seçimleri sonrasında Bilgiç'in grubuna 2-3 Bakanlık vermemesidir ve yeni kurulacak partinin Celal Bayar ve Menderes'in ailesi tarafından desteklenecek olmasını göstermektedir.

Ancak Erbakan ve arkadaşları olumlu cevap vermez. Olumsuz cevap verme sebepleri ise manidardır; "*Bu kuruluşun mahiyetini Demirel'i sevmeyenler derneği olarak görüyorduk. Sempati, antipati gelip geçicidir. Bu hissi mesnetler üzerinde yurt veya dünya çapında bir siyasi aksiyonun binası kurulamazdı. Eğer bizler o zaman yanılıp da evet demiş birleşmiş olsaydık, millet bizleri de aynı kategoride görecek ve birlikte defterimizi dürecekti*."[111] Emre'nin tespitleri yerindedir. Millî Görüş'ün ilk siyasi partisi olan MNP kapatıldıktan sonra dahi ardılları ile devam etmiş, Bilgiç ve arkadaşları tarafından kurulan Demokratik Parti ise saman alevi gibi 1973 seçimlerinde parlamış, 1977 yılında 1 milletvekili çıkararak tarih sahnesinden çekilmiştir. Nitekim Sadettin Bilgiç'in olayları değerlendirmesi ise sadece oy ve milletvekili hesapları üzerinedir. Bilgiç, MSP kurulmamış olsa ve DP'nin çatısı altında toplanılmış olsa, ayrı ayrı 93 milletvekili çıkaran MSP ve DP mevcut oy sayılarına göre 112 milletvekili çıkarabileceklerini ve 1977 seçimlerinde de büyük ihtimalle çoğunluğu sağlayacaklarını düşünmektedir[112]

11 Ekim 1972 tarihinde kuruluşu gerçekleştirilen MSP'nin Kurucular Kurulu şu isimlerden teşekkül etmiştir;

1- Abdülkerim Doğru (Yüksek Mühendis)

2- Halid Özgüner (Emekli Albay)

3- Rasim Hancıoğlu (Doktor)

4- Hüseyin Kâmil Büyüközer (Yüksek Mühendis)

5- Abdullah Tomba (Armatör)

6- Sabri Özpala (Tüccar)

7- Turhan Akyol (İktisatçı)

8- Mustafa Gündüz Sevilgen (Yüksek Mühendis)

[111] Süleyman Arif Emre, Siyasette 35 Yıl II. Cilt, 4. Baskı, Ankara 2017, MGV Yayınları, s.13-14.
[112] Bilgiç, a.g.e., s.229.

9- Zühtü Öğün (Avukat)

10- Hüseyin Erdal (Mimar)

11- Hasan Özkeçeci (Tüccar)

12- Hüseyin Koçak (İmalatçı)

13- Osman Nuri Önügören (Tüccar)

14- Mazhar Gürgen Bayatlı (Tüccar)

15- Emin Ayak (Müteahhit)

16- Mustafa Arafatoğlu (Tüccar)

17- Mustafa Mamati (Tüccar)

18- Abdurrahim Bezci (Serbest Muhasip)

19- Sami Baysal (Mühendis)

Süleyman Arif Emre, Rasim Hancıoğlu ve Abdülkerim Doğru'nun adı MSP Genel Başkanlığı için geçmektedir. Kurucular Meclisi'nin kararı ile Süleyman Arif Emre MSP Genel Başkanı olmuştur. Zaten Erbakan'ın gönlüde Emre'den yanadır.[113] MNP'nin tüzüğünde birkaç değişiklik yapılarak Millî Selamet Partisi tüzüğü ortaya çıkar. Genel Başkan'ın belli olması ile parti hızlı bir teşkilatlanma sürecine girmiş ve 42 il, 400 ilçede teşkilat kurulu hale gelmiştir. Ancak İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre MSP seçimlere girmek için gerekli yeterliliğe bile haiz değildir. Bunun üzerine evraklar tekrar gönderilir ve 21 ilde teşkilatlanma teşekkül eder ve seçime katılma hakkı elde edilir.[114]

MSP bir yandan 1. Olağan Genel Kurulu hazırlığı yaparken, bir yandan Haziran ayında seçim olacakmış gibi seçim hazırlığı yapar. Elbette partinin faaliyetleri vs. konularda haber yapmak için bir de gazeteye ihtiyaç vardır. Gazete ihtiyacı da 12 Ocak 1973 yılında yayın hayatına başlayan Millî Gazete ile giderilir.

---

[113] Hasan Aksay hatıratında Süleyman Arif Emre'nin Genel Başkan olması ile ilgili "Erbakan Hoca Arifi bir gün masasında da odasında da oturtmadı, hep kendi oturdu. Hoca başkan, sağ tarafında Arif Bey, sol tarafında ben otururdum" der. Bknz. Hasan Aksay, Hak Yol İslam Yazacağız, 1. Baskı, Turkuvaz Yayınları, İstanbul, 237

[114] Emre, II. cilt a.g.e., s.16-17.

MSP'nin 1. Olağan Genel Kurulu 21 Ocak 1973'te Yaşar Doğu Spor salonunda kalabalık bir katılımla gerçekleşmiştir. Erbakan bu kongreye Hicaz'dan tebrik telgrafı göndermiş, katılımcılar ayakta ve coşkuyla alkışlamıştır. Kurucular Kurulu kararı ile Genel Başkanlığa getirilen Süleyman Arif Emre, kongre sonucunda Genel Başkan seçilmiştir. Genel Başkan seçilen Emre konuşmasında, ülkenin siyasal yönden yapı değiştirdiğini, bu yapı değişikliği ile 3 siyasi görüşten liberal görüşü AP'nin, solcu görüşü CHP'nin, milli görüşü ise MSP'nin temsil ettiğini söylemiştir. MNP'nin kapatılması sonrasında MSP'de daha dikkatli davranıldığı, kongrede konuşan Akşehir İlçe Başkanı Şener Battal'ın konuşmalarında görülmektedir. Battal konuşmasında "*Zülfiyare dokunacak, güneşe karşı çamaşır astı dedirtecek bir konuşma yapmaktan endişe ediyorum. Heyecanlarımızla zülfiyare dokunmayalım. Mayın tarlasında yürümeyi de bilmeliyiz*" diyerek söylemlerde daha itidalli dil kullanılacağının belirtisini göstermiştir.[115]

1970 öncesinde iki kutuplu olarak yaşandığı Türkiye'de, sağ siyaseti parçalayarak anahtar konuma gelip üç ayrı koalisyon içerisinde yer alınmasında, MSP'nin hızlı ve yaygın örgütlenme modeli önemli rol oynamıştır.[116] MSP'nin kurulması ile beraber dinin denetim işlevi yeni bir boyut kazanmış, dinsel çevreler için sorun, laiklik uygulamasının şeklinden çıkmış ve belirli siyasal görüşün meşruiyet kazanması ve bu görüşü paylaşan kişilerin iktidara katılmaları sorununa evrilmiştir. Kemalist aydınların devrim anlayışının karşısına ise MSP yapısal değişiklikten ziyade ikinci bir çağdaşlaşma tanımı getirmiştir. Bununla beraber, Kemalist sistemin dışına itilen kişilerden oluşan MSP kitlesi, Cumhuriyet tarihinde ilk kez Kemalist elitin karşısına, elit ikinci bir merkez oluşturmuştur.[117]

Başlangıçta MSP, Türk siyaset yaşamında hemen hemen hiçbir etki yaratmadı. Aydınlar onu Türkiye'yi İslami geçmişine götürmeye kararlı cehalet yanlısı bir parti olarak görmeye devam ediyordu. Çok az kişi, dinin ekonomik egemenlik mücadelesinde bir silah halini aldığını kavradı.[118]

Erbakan, kapitalizmin gelişmesinin Anadolu'da ki geleneksel toplumun sosyo-ekonomik temelini nasıl aşındırdığını pek çok kişiden daha fazla biliyordu. Doğal olarak İslami geleneksel simgeleri kullanan Erbakan, kısa sürede parti için bir desteği harekete

[115] Cumhuriyet, 22.01.1973
[116] Baykal Ömer (2017), *Türk siyasetinde Refah Partisi Deneyimi: Gelenek, İdeoloji, Politika*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 89
[117] Binnaz Sayarı, "*Türkiye'nin Dinin Denetim İşlevleri*", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c.33, 1978, 184
[118] Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980*), 4. Baskı, İstanbul 2010, Hill Yayınları, s.395.

geçirebildi. MSP, MNP'nin yaptığından daha az kaba bir şekilde dini vurguladı. Ortaya çıkan imaj, İslam köktendinciliğinden çok İslam sosyalizmini savunan bir parti imajı oldu. MSP genel seçimde Türkiye'nin üçüncü partisi olarak çıktığında, bu propagandanın başarısı ortaya çıktı.[119]

Feroz Ahmad'ın tespitleri genel anlamda doğru olmakla beraber, eksik kalınan nokta İslam sosyalizmi terimidir. İslamiyet'in doğuşundan itibaren dinin öğreticisi Hz. Muhammed dinin ekonomik konularındaki öğretisini kendi hayatı ile temellendirmiştir. Sosyalizm ise İslamiyet'ten çok çok sonra ortaya çıkmış bir ideolojidir. İslam sosyalizmi gibi bir terim kullanmak doğru olmayıp, Sosyalizmin tanımı için İslam dini referans alınarak dinin ekonomik öğretileri kullanılmış, ancak ideolojinin temel esasları dinden arındırılmış bir ideolojidir demek daha doğru olur.

1970-1980 arası dönem Türkiye için ekonomik koşulların kötüleştiği, sanayi anlamında katma değer ürünlerin üretilmediği, savunma sanayinin olmadığı, ağır sanayinin adının dahi telaffuz edilmediği, Marshall yardımlarının yatırım yerine tüketim odaklı harcandığı, sağ-sol çekişmelerinin ayyuka çıktığı, toplumsal sınıf ayrımlarının olduğu ve işçi sınıfının ezildiği bir dönemdir. Nitekim Erbakan bu dönemde ortaya bir grup arkadaşı ile çıkmış ve 1973 seçim beyannamelerinde işçilerin çalıştığı fabrikalara ortak olabileceğini ifade etmiştir. Erbakan'a desteğin bu denli yoğun olmasında ki sebebi özellikle iş bulma alanı olarak yeni sanayilerin kurulması vaadi, ekonomik refah olarak ta faizsiz kazanç ve gelir vaadidir.

3.3.2. 1973 Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Ecevit başta Faruk Gürler olmak üzere bütün kuvvet komutanları ile görüşüyor, hatta MYK bilgisi dışında Muhsin Batur ve Faik Türün ile İstanbul'da gizli gizli görüşüyorlardı. Ecevit ve Demirel Cevdet Sunay'ın görevinin uzatılması kararında ortak hareket etmeye karar veriyorlar, DP ve CGP ise bu fikre karşı çıkıyorlardı. 22 Mart 1973 günü Mecliste görüşülen görev süresini uzatma teklifinin 300 oy ile kabul edilmesi gerekirken CHP Uşak Milletvekili Adil Turan Ret oyu veriyor ve kabul sayısı 299'da kalarak öneri kabul edilmiyordu. Sunay'ın görev süresinin uzatılması hususunda başarı sağlayamayan Ecevit Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan'ın Cumhurbaşkanı olmasını dile getiriyor,

[119] Ahmad, a.g.e., s.395-396.

formül olarakta Kontenjan Senatörü olarak atanmasını istemiş, Sunay ise görev süresinin bitimine 2 gün kala bu formülü uygulamaktan kaçınmış[120] ve Cumhurbaşkanı seçim krizi daha da derinleşmeye başlamıştır. Cevdet Sunay'ın görev süresi 28 Mart'ta bitmiş, yerine Cumhuriyet Senatosu başkanı Tekin Arıburun vekâleten görevi yürütmüştür.

TSK aralarında dahi tam bir mutabakat sağlanmamışken, Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in Cumhurbaşkanı olmasını ister. 1. Ordu komutanı Faik Türün ise Gürler'in adaylığına karşı çıkıyor, 1. Ordu ile Ankara'ya yürüyebileceğini ifade ediyordu. CHP, AP ve DP her ne kadar Gürler'i desteklemediklerini ifade etseler de ordu geri adım atmıyordu. Atanalı yaklaşık 6 ay olan Gürler görevinden istifa etmiş ve Senatör yapılmıştır. CHP ve AP'nin ortak adayı olarak düşünülen Fahri Korutürk'ü İhsan Sabri Çağlayangil 5 Nisan gece 01:30'da aramış ve 6 Nisan'da Cumhurbaşkanı adayı olarak önereceklerini söylemiştir. Nitekim Korutürk 6 Nisan 1973'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin 15. turunda 365 oy alarak 6. Cumhurbaşkanı seçilmiş[121] ve Arıburun'un vekâleti sona ermiştir.

3.4. 14 Ekim 1973 Genel Seçimleri

3.4.1. Seçim Süreci

1950'deki genel seçimler öncesi Şemsettin Günaltay hamlesi ile dindar ve dini hususlarda yumuşak görüntü vermek isteyerek seçimleri tekrardan kazanmak isteyen İsmet İnönü gibi, yıllardır iktidardan uzak kalan CHP'yi iktidara taşımak isteyen Ecevit de aynı düşünce yapısıyla dini değerlere daha ılıman yaklaştığını göstermek amacı ile AK Günlere adlı bir bildirge yayınlamıştı. Bildirgenin biçimlenmesinde Ecevit'in etkisi çoktu, hatta Ecevit'in sonuç kısmını bizzat kendisinin kaleme aldığı AK Günlere adlı bildirge yayınlanmıştı. CHP'nin bu seçim dönemi bildirgesindeki "*CHP Türk halkının dinsel inançlarının, dine bağlılığının, demokratik yoldan ve sosyal adaletle kalkınma için bir*

[120] Anadol, a.g.e., s.234.

[121] Keskin, Hanife, (2022), "Adalet Partisi ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri", Belgi Dergisi, S.23, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2022/I, ss. 227-251

engel değil, tersine kolaylaştırıcı bir etken olduğu kanısındadır," ifadeleri adeta 1970'lerin tarihsel uzlaşma yaklaşımının habercisi gibiydi.[122]

MSP Genel Başkanı Süleyman Arif Emre basına verdiği demeçte; memleketin siyasi bir bünye değişikliği içinde olduğunu ifade edip, seçmenin ilk defa kitle partileri yeni belirli görüşlere oy vereceğini, siyasi gelişmeler sonucu ülkemizde kitle partilerinin yerini Batı demokrasisinde olduğu gibi fikir partilerine bırakmaya başladığını söyler.[123]

Süleyman Arif Emre basına verdiği demeçte; seçimlerde nasıl bir yol izlenileceğine dair siyasiler ile bir yuvarlak masa toplantısı önererek uzlaşı yolunu göstermeye çalışmış, yine milli, manevi ve tarihi değerler ile Devlet otoritesinin yıpratılmaması adına azami itinanın gösterilmesi beyanında bulunarak, seçim öncesi gergin atmosferi yumuşatmaya çalışmıştır.[124]

Seçimlerden bir, bir buçuk ay öncesinde CHP'li Orhan Birgit, Süleyman Arif Emre'ye önemli bir haber verir; "*Arif Bey sizin haberiniz yok galiba, çünkü istihbaratınız zayıf. Seçim öncesi partinizi kapatmak için mevcut hükümet Millî Güvenlik Kurulu'na dosya göndermiş. Orada tavsiye kararı çıktıktan sonra Anayasa Mahkemesine dava açılacakmış. Bizim tahminlerimize göre bu işin arka planında AP'liler var. Hükümeti onlar tahrik ediyorlar*" der. Emre bu haber sonrası alelacele Genel Merkeze gider ve resmi sıfatla MGK'ya gitse görüşme talebi olumsuz karşılanacağını düşünerek Erbakan'ı arar. Van'da mitinge hazırlanan Erbakan alelacele hemen Ankara'ya döner. Parti teşkilatında bulunan emekli İhsan Karaçam vasıtası ile Erbakan'ın görüşmesi için MGK Genel Sekreteri Nahid Paşa'dan randevu alınır. Erbakan durumu sorar Paşa'da "*sizin Genel Başkanınız Atatürk'e şapka ve harf inkılabına, yazı inkılabına çatmış*" der ve ses kayıtlarını dinletir. Erbakan ise bu konuşmanın Kadir Mısıroğlu'na ait olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine Kadir Mısıroğlu ile Süleyman Arif Emre'nin önceki konuşmaları dinlenmiş ve konuşmanın Mısıroğlu'na ait olduğu ortaya çıkmıştır. Görüşmede yanlış anlaşılma düzeltilmiş ve parti kapatılmaktan kurtulmuştur.[125] Orhan Birgit ile tanışıklığı olan Süleyman Arif Emre'ye bu bilginin neden verildiği belli olmamakla beraber, muhtemelen 1973 seçimleri öncesinde, zirve yarışında ki en büyük rakibi olan AP'yi MSP üzerinden etkisizleştirmek istediğinden

[122] Türkiye'nin 1970'li yılları, hazırlayan Mete Kaan Kaynar, İletişim 1. Baskı İstanbul, Yazan Asım Öz 480.
[123] Cumhuriyet, 04.08.1973
[124] Milliyet, 07.06.1973
[125] Emre, a.g.e. II. Cilt, s.36.

dolayı bu bilgi verilmiş olabilir. En nihayetinde bu bilgi ışığında MSP, öncülü olan MNP'nin kaderini yaşamamıştır.

Bir yandan CHP'de yenilik yönünde değişim rüzgârları eserken bir yandan da AP'de de din eksenli değişim rüzgarları esmektedir. Bunda en önemli sebep ise Necmettin Erbakan liderliğindeki MNP'nin kurulması ve AP ile kahir ekseriyette aynı oy tabanına hitap etmesidir.[126]

1969 seçimlerinde bağımsız milletvekili olarak, Büyük İmanlı Türkiye mitingini yaptığı Konya'da, bu sefer MSP tarafından düzenlenen Büyük Türkiye Mitinginde konuşan Erbakan "*Millet bir zamanlar CHP'den yıldığı için AP'ye oyunu vermişti. Bu demek değil ki AP seni istiyorum. CHP'yi istemediğim için sana oyumu vermek zorunda kaldım. 6 yıldır AP, CHP'nin ektiği tohumlara bahçevanlık yapmıştır. Seçimler sonucunda Türkiye'de CHP'nin aldığı oy kadar solcu, AP'nin aldığı oy kadar renksiz ve MSP'nin aldığı oy kadar sağcı var diyeceğiz*"[127] diyerek kerhen AP'ye oy veren vatandaşların oylarına talip oluyor, MSP'yi sağın tek temsilcisi olarak ilan ediyor, hatta ve hatta cepheleşmede tarafları dahi tayin ediyordu.

Demirel milli görüşçülere takunyalılar diyor, Millî Görüşün Partisi MSP içinse sembolü olan anahtara vurgu yaparak "Rey verilmesi karşılığında Cenneti vaat ettiklerini, ancak cennetin anahtarının imanda olduğunu ve imanında kimde olduğu bilinmediğini"[128] söyleyerek MSP'ye yükleniyordu.

DP'liler ise Demirel'in ve hükümetinin olumsuz tutum ve icraatlarını broşür bastırarak halka dağıtarak oy toplama yöntemine tevessül etmişler ancak başarılı olamamışlardı. Çünkü birkaç gün içinde biten broşürleri AP teşkilatına mensup olanlar almış ve aldıkları broşürleri de imha etmişlerdir.[129]

1970'lerde önemli bir ideoloji olarak kendini duyuran Sol, 12 Mart muhtırası sonrasında TİP'in kapatılması ile oluşan boşluğu, Ecevit sayesinde Sosyal Demokrat bir parti hüviyetine dönüşen CHP'nin etrafında toparlanarak doldurmuştur.[130]

---

126 Birgit, a.g.e., s.51.
127 Çorumlu, a.g.e., s.22.
128 Yorgancılar, a.g.e., s.209.
129 Cinisli, a.g.e., s.363.
130 Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, 6. Baskı, İstanbul 2019, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.146.

1973 seçimleri büyük bir kesim tarafından sadece 12 Mart ara rejiminden çıkış olarak görülmüş, iki büyük siyasi parti dışındaki partilerden oy patlaması ya da iktidar ortaklığı beklenmiyordu.[131] Özellikle sağın küçük partileri "*Demokratik Parti, Millîyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi*" bir tehdit olarak algılanmıyor, ancak kapatılan MNP yerine MSP ile tekrardan siyaset arenasında boy gösterecek olan Millî Görüş'ün ise seçimlerde ne yapacağı kestirilemiyordu.[132]

3.4.2. Seçim Sonrası Oluşan Siyasi Tablo

14 Ekim 1973 tarihinde yapılan Genel Seçimlerde 450 sandalyeli mecliste, CHP 185, AP 149, MSP 48, DP 45, CGP 13, MHP 3, TBP 1, Bağımsızlar 6 sandalye elde etmişlerdir.[133] Bu seçim sonuçları ile, 12 Eylül 1980 yılındaki askeri darbeye kadar geçecek 7 yıllık süreçte 7 hükümetin kurulacağı istikrarsız bir siyasetin de kapıları açılıyordu.[134]

Seçim öncesinde Turan Güneş CHP'nin oylarını arttıracağını düşünüyor ancak AP'nin daha fazla oy alacağı kanaatindeydi. Tahminlerine göre AP %35-40 CHP %30-35 arasında oy alacaktı. Seçim sonuçları açıklandığında ise durumlar tam tersine dönmüş CHP %35, AP %30 oy almışlardı. Bu sonucu başta Ecevit olmak üzere çoğu CHP'li beklemiyordu.[135]

1971 muhtırasının verdiği eziklikle "*Ordu beni Başbakan olarak görmek istemez*" *diye düşünen Demirel*[136] seçim sonuçları sonrasında millet bize muhalefet görevi verdi diyerek herhangi bir koalisyonda bulunmayacağını ilan etmiş oluyordu.

1973 seçimlerinin en önemli sonuçlarından biriside iki büyük parti olarak bilinen CHP ve AP'nin egemenliğini bitirmesidir. Nitekim siyasal, sosyal ve ideolojik olarak Türkiye'nin en önemli blokları olan muhafazakârlar Necmettin Erbakan liderliğinde ki

---

131 Tekin Önal, *Kamran İnan*, 1. Baskı, Ankara 2020, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.31.
132 Ahmad, a.g.e. bir kimlik, s.146.
133 *TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2011*, Ankara 2012, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, s.115.
134 Bu süreçte CHP-MSP, Sadi Irmak, I. MC, II. Ecevit, II. MC, II. Ecevit ve VI. Demirel hükümetleri kurulmuştur.
135 Cahit Kayra, *38 Kuşağı Cumhuriyetle Yetişenler*, 4. Baskı, İstanbul 2021, Türkiye İş Bankası Yayınları, s.359.
136 Uçar, a.g.e., s.160.

MSP ile milliyetçiler ise Alparslan Türkeş liderliğindeki MHP ile temsil imkânı yakalamışlardır. [137]

Erbakan seçim sonuçları hakkında iddialı söylemlerde bulunur. CHP'nin iktidarda kaldığı dönemi "birinci Cumhuriyet", 1946-1973 yılları arasını "ikinci Cumhuriyet" dönemi olarak adlandıran Erbakan, seçim sonrasında hakiki, samimi, demokrasi devri olmasını istedikleri üçüncü Cumhuriyet döneminin başladığını ifade etmiştir.[138]

3.4.3. Erbakan'ın MSP Genel Başkanı Olması

Necmettin Erbakan, Hüsamettin Akmumcu ve Hüseyin Abbas'la birlikte MSP'ye resmen dâhil olduysa da parti yönetiminde herhangi bir görev almamıştır. Sevilgen'in iddiasına göre Erbakan Parti Genel Başkanı olmak için bir girişimde bulunmakta gecikmedi ve 1973 seçimlerinden bir hafta evvel genel idare kuruluna girmek istedi. Bu girişimi Rasim Hancıoğlu, Ahmet Tevfik Paksu ve Oğuzhan Asiltürk'ün öncülüğünde ki bir grup idare kurulu üyesince engellenince geri çekildi. Erbakan'ın MSP genel başkanı oluşu ise 20 Ekim 1973 tarihli genel idare kurulu toplantısında Süleyman Arif Emre'nin genel başkanlıktan çekilmesiyle gerçekleşmiştir.[139]

Millî Görüş hareketi lideri Erbakan'ın ve ismi geçen genel idare kurulunda ki isimlerin bu hamlesi gerçekten akıllıcadır. Millî Nizam Partisinin kapatılması sonucunda MNP kurucu kadrolarının dışında bulunan kişilerin MSP'yi kurması ve genel başkanlık koltuğunda Süleyman Arif Emre'nin bulunması MNP'nin devamı olmadığının göstergesi sayılabilir. Özelliklede seçimlerden önce böyle bir girişimde bulunmanın; bakın Erbakan parti genel başkanı olarak seçime girmek istedi ama partinin kurucuları biziz diyerek bir ihtimal odur ki askere güven verme ve Millî Nizam Partisi'nin devamı değiliz mesajı olması kuvvetle muhtemeldir.

---

137 Halis Çetin, *Krizler Kahramanlar ve Hainler*, 1. Baskı, Ankara 2016, Orion Kitabevi, s.212.
138 Çorumlu, a.g.e., s.29.
139 Ağırbaş, a.g.e., s.34.

3.5. CHP-MSP Koalisyon Hükümeti

3.5.1. Koalisyon Görüşmeleri

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk hükümet kurma görevini önce Ecevit'e, sonrasında Demirel'e vermiş ancak hükümet teşekkül ettirilememiştir. Sıranın kendisine gelmesini düşünen Erbakan, 149 milletvekili olan AP'den 51 milletvekilinin MSP'ye katılması için girişimde bulunur. Nede olsa Erbakan'ın dediği gibi olursa AP'nin milletvekili sayısı 98 olacak, MSP'nin sayısı ise 99 olacaktır. Bu formül sayesinde ikinci parti konumuna gelecek ve Korutürk hükümeti kurma vazifesi vermek zorunda kalacaktır. Erbakan bu iş için Hasan Aksay'ı görevlendirir. Aksay'dan AP Balıkesir Milletvekili Cihat Bilgehan ile görüşmesini ve Bilgehan'ı 50 milletvekili ile MSP'ye katılması hususunda ikna etmesini ister. MSP'li Orhan Akkoyunlu bu olay sonrasında "*Hocanın hayaline kurşun sıksan yetişmez*"[140] demiştir.

27 Ekim'de Sunay'ın Ecevit'e hükümet kurma görevi verdikten sonra DP'nin kapısı çalınıyor ancak Bilgiç ve Sükan'ın itirazları neticesinde Bozbeyli bu teklifi kabul etmiyordu. CHP ile yapılacak bir koalisyonun Bilgiç ve Sükan tarafından "*komünistlerle iş birliği*" olarak değerlendirildiği için *sığ bir politika* olarak değerlendiriliyordu. CHP için iki seçenek kalmıştı; AP, CGP, DP, MHP ve MSP'nin Millîyetçi Cephe oluşturmasına fırsat verilecek ya da MSP ile koalisyon değerlendirilecektir.[141]

Hükümet kurulamaması sorunu günler ilerledikçe daha büyük buhranlara ortam oluşturmaya başlayacakken Naim Talu kendi Başbakanlığında geçici bir hükümet kurulmasını ve Ekim ayında erken seçime gidilmesini teklif eder ancak Ecevit reddeder, Demirel ise kendi Başbakanlığında olacak olursa kabul edeceğini ifade eder. Cahit Kayra ise bu teklifi kabul etmeleri halinde daha fazla milletvekili çıkaracak şekilde kazanmaları ihtimali olduğunu söyler ancak CHP yöneticilerinin seçimlerde elde edilen başarının tekrar yapılacak bir seçimde tekrarlanacağı hususunda endişe taşıdıklarını ifade eder.[142]

Seçim sonrasında Emre koalisyon hakkında sorulan sorulara "*koalisyon protokolünde taraflar anlaşırsa ve karşı tarafın şartları bize uygun gelirse koalisyon*

[140] Sevilgen, a.g.e., s.72.
[141] Birgit, a.g.e., s.86.
[142] Kayra, a.g.e., s.364.

gerçekleşebilir ve başarılı olacaktır"[143] diyerek, sıcağı sıcağına koalisyon ortağı olabileceğini hem AP'ye hem de CHP'ye duyuruyordu.

Seçimlerden yenilgi ile çıkan AP lideri Demirel, partisine hakim olduğundan dolayı, istifa etmeyi düşünmemiş, kontrolü elinde tutabilmek adına beklenilenin aksine diğer partilere daha sert tutum ve uzlaşmaktan uzak tavırda bulunarak koalisyonlara kapılarını kapatma yöntemini tercih etmiştir ki bu tutum koalisyonların kuruluşunu güçleştiriyordu.[144] Zaten seçim sonrası Demirel basına; "*AP karşısında esasen bir koalisyon mevcuttur. Seçimler AP ile bu koalisyon arasında olmuştur. Millet bize bu seçimlerde muhalefet görevi verdi. Bizim dışımızdaki partilerin, yani CHP, MSP ve DP'nin bir koalisyon yapmaları mümkündür. Biz kimseyle bir koalisyon yapmaya talip değiliz. Devlete sadık bir muhalefet örneği vereceğiz. Türk demokrasisisin bir eksikliğini gidereceğiz. Milletin kararını saygıyla karşılıyoruz. İstediğimiz şey ve isteyeceğimiz şey, milletimizin ülkede söz sahibi olmasıdır*"[145] demecini veriyordu. Demirel bu söylemi ile koalisyonun adını belli etmişti CHP-MSP-DP.

Seçim sonuçlandıktan sonra DP lideri Ferruh Bozbeyli "*Millet sağa iktidar olma imkanını tanıdı*" açıklamasında bulunarak sağ çizgide ki vatandaşın hem takdirini kazanıyor hem de MSP ve AP'ye koalisyon için sinyal veriyordu. Ancak Bozbeyli'nin bu açıklamasından sonra DP Başkanlık Divanı toplantı yapmış ve toplantı sonucunda Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Turgut "*Sağda hükümet kurulmalı, ama Süleyman Demirel'siz olmalı*" diyor ve Bozbeyli'nin ilk açıklamasının tam tersi olacak açıklama yaparak *Sağda Demirel'siz* hükümet formülünü öneriyordu.[146] Bu formül Naim Talu liderliğinde bir hükümet kurulmasıydı, ancak AP tarafından bu formül kabul görmüyordu.[147]

1973 seçimleri kazanan parti CHP'ye dahi tek başına hükümet kurma imkânı vermediğinden dolayı, koalisyon hükümeti kurulması zaruri hale gelmişti. Bu da demek oluyordu ki koalisyonu oluşturacak farklı görüşte ki parti(ler) kendi görüşleri ekseninde bazı politikalarından vazgeçmeyecek bazılarından ise geri adım atacaktı.

MSP kanadında koalisyon görüşmeleri devam ederken bir yanlış anlaşılma sonucunda ilginç bir koalisyon önerisi, seçimlerden üç buçuk ay sonrasında MSP'yi

[143] Cumhuriyet, 17.10.1973
[144] Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), s.401-402.
[145] Milliyet, 17.10.1973
[146] Cinisli, a.g.e., s.368.
[147] Bilgiç, a.g.e., s.233.

temsilen milletvekili İhsan Karaçam Cumhuriyet Senatosunda grubu bulunan Millî Birlik Grubunun başkanı Fahri Özdilek Paşa ile görüşmüş ve hükümet kurmalarını ve MSP grubu olarakta destekleyeceklerini söylemiştir. Fahri Özdilek bunun üzerine Süleyman Arif Emre'den Erbakan'ı ziyaret etmek için randevu istemiş, İhsan Karaçam'ın kendilerine teklif ettiği hükümet kurma meselesi için teşekkür ziyaretinde bulunmak istemişler, Emre ise en kısa sürede görüşeceklerini iletmiş ve Millî Birlik Grubu gelmeden MSP heyeti ziyarete gitmişlerdir. Erbakan Fahri Özdilek'e böyle bir durumun olmadığını, olayın yanlış anlaşılmadan kaynaklandığını ifade eder ve konu kapanır.[148]

Cumhurbaşkanı Korutürk MSP ile CHP'nin anlaşması durumunda dahi hükümeti kurdurmayacağını ifade ediyor[149] ancak 1965 seçimleri sonrasında iktidarı AP'ye kaybeden, Bülent Ecevit liderliğinde "*Ortanın Solu*"[150] tezi ile kendisine daha halkçı pozisyonda yön veren CHP ise iktidara gelebilmek adına Cumhuriyet'in temel değerlerine aykırı gördüğü MSP ile koalisyon kurmayı düşünüyordu.

1973 seçimleri sonrasında 37. Hükümet kuruluncaya değin geçen süreci CHP Zonguldak Milletvekili Kemal Anadol şu şekilde değerlendiriyor: "*14 Ekim 1973'ten hükümetin güvenoyu aldığı tarihe kadar üç aydan fazla bir süre geçmişti. Bunun 1 ayını yerel seçim çalışmaları doldurmuştu. Milletvekili ve Senatörler hiçbir iş yapmadan kuliste oturmuşlardı. Boş kalan politikacıların yapacağı tek iş de dedikoduydu. Dedikodulardan da nur topu gibi hizipler doğardı! Hükümet açıklandığında kulislerdeki hava buydu."*[151]

3.5.2. Hükümetin Kuruluş Süreci

Ortanın solu tezi ile daha halkçı bir parti imajı çizen Ecevit liderliğinde ki CHP yıllardır iktidardan uzak kalmıştır ki, fikirsel anlamda tam anlamıyla zıt görüşte ki MSP ile koalisyon kurmak için çok isteklidir. Millî Görüş Hareketi ve söylemleri ile ülkede çokta istenilen fikirde bir yapı olmayan MSP'nin ise CHP'ye ihtiyacı vardır. Parti içerisinde ikilik çıkmasına rağmen Erbakan bütün riskleri göze almış ve Devlet kademesinde meşruiyetini sağlayacak hamleyi yapıp CHP-MSP koalisyonuna imza atmıştır. Nitekim

[148] Emre, a.g.e. Cilt II, s.41-42.
[149] Erim, a.g.e, s.1093.
[150] Bülent Ecevit tarafından ortaya atılan, 1972'de CHP genel başkanlığını kazanmasını sağlayan, daha fazla halkçı olunacağı ifade edilen görüş. Detaylı bilgi için bknz. Bülent Ecevit Orta'nın Solu, İş bankası yayınları.
[151] Anadol, a.g.e., s.264.

partisinin sembolü olan anahtarın, seçimler sonrasında ki hükümet krizinin kilidini açacağını ifade eden Erbakan, gerçekten de seçimlerin anahtar partisi olan MSP'si ile 3 ay kurulamayan hükümetin anahtarını açmış ve Millî Görüş Hareketini iktidara taşımıştır.

Koalisyon protokolünün en hassas konularından olan Genel Af kanunu hakkında MSP'de Şevket Kazan üstlenmiştir. Ortaya çıkan taslakta ise af kapsamına alınabilecek suçların İslam hukukuna ters düşmemesine özen gösterilmiştir. Bu sebepten ötürü MSP grubunda af konusunda yaşanılan tartışmalara son verilmiş ve koalisyon protokolünde bu madde kabul edilmiştir.[152]

CHP ile koalisyonu, çaresizliğin sonucu olarak değerlendiren Arınç kendilerini bu noktada çaresizliğe itenin de Demirel olduğunu ifade ediyor ve ekliyordu, "O yıllarda Demirel'in acımasız muhalefeti vardı ve "bunlar karpuz gibidirler dışları yeşil içleri kırmızıdır"[153] diyordu. Ancak MSP'nin meşruiyetini kabul ettirmesi için de bu koalisyona ihtiyacı vardır diyecekti.

1969 yılında ki seçim çalışmalarında Sadi Koçaş'ın "*konuşmayı hatırladıkça ürperirim hala"* dediği konuşma nispeten gerçeklemiş oluyor[154], Necmettin Erbakan liderliğinde ki Millî Selamet Partisi katıldığı ilk seçimlerde Sadi Koçaş'ın CHP'si ile Koalisyon ortağı oluyordu.

CHP-MSP tarafları arasında koalisyon görüşmeleri gerçekleştirilirken MSP tarafının istekleri dikkat çekicidir. Bunlardan bazıları ise; Müşterek Müessiriyet, Nizam-ı Âlem ilkesi ve Devlet-Millet kaynaşması, Adli Kaza sistemi, Af konusu, Halk sektörü ve Bölgesel Kalkınma Şirketleri'dir. Kayra'nın değerlendirmesine göre Müşterek Müessiriyet yani Ortak Etkinlik konusunda MSP'nin diretmesinin sebebi, MSP'nin elde edemediği bakanlıklarda dahi oluşturulması düşünülen komite ile hâkimiyet kurmak istemesidir ve bu yüzden reddedilmiştir.

---

[152] Şevket Kazan, *Yoldaki İzler*, 1. Baskı, Ankara 2017, MGV Yayınları, s.40.

[153] Şahin, a.g.e., s.94.

[154] Hilafet, Şeriat heveslilerinden bir grup mütemadiyen soru soruyorlardı. Bir tanesi "İnşallah dedi, o günlere az kaldı". Kalkmak üzere idim Evvela duymamazlıktan geldim. Fakat sonra dayanamadım. Bunu söyleyen zata dönerek "Daha çok beklersiniz, dedim. Türkiye'de özlemini çektiğiniz o günleri göremezsiniz artık." Arsız arsız güldü ve "Zararı yok, dedi. Biz sabırlıyız. Biz görmesek de olur. Ama çocuklarımız görecek o günleri. Bu kadar İslam Enstitüsü ve İmam Hatip Okulunu boşuna mı yaptırıyoruz biz? Oradan yetişenler bir gün bu memleketin idaresini ellerine almayacaklar mı? Biz yetişemesek bile çocuklarımız mutlaka görecek o günleri." Bu konuşmayı hatırladıkça ürperirim hala. Sadi Koçaş, Bir Seçim Böyle geçti, 1. Baskı, Ankara 1970, Truva Yayınları, s.45.

Nizam-ı Âlem ilkesini ise "*Dört yüz yıl öncesinin ortaçağ kafasından kalan ve demokratik düzenle, insan hakları ve çağdaş toplumun gerekleri ile bağdaşma olanağı olmayan ilke*" olarak görüp reddettiklerini ifade eder ancak Nizam-ı Âlem'i reddetmeye karşın bugün dahi anlayamadıklarını söylediği Devlet-Millet kaynaşması maddesinin koalisyon protokolüne girdiğini ifade eder. Adli Kaza konusunda ise MSP bir nevi Ombudsmanlık kurulmasını teklif eder. Ancak CHP bu öneriyi *masum bir görüntü içinde Halk Mahkemesi* olarak göründüğünü düşünür hatta dahada ileri giderek arkasından kadılık sistemini canlandıracaklar niyetinde olduklarını düşünüp reddederler.[155]

CHP'nin Halk Sektörü ve MSP'nin bölgesel Kalkınma Şirketleri konusunda ise anlaşmazlık olmaz. Ancak CHP *tarafı kendi önerdikleri konuların ne demek olduğunu ve nasıl uygulanacaklarını dahi bilmezler*.[156]

CHP kulislerinde MSP ile koalisyon kurulup kurulmaması konuşulurken, CHP'de güçlü bir konumda olan Turan Güneş'in Başbakan Yardımcısı olabileceği düşünülmekteydi. Ancak Erbakan buna karşı çıkmaktadır. Güneş'te MSP ile kurulacak bir hükümette yer almak istememektedir. Sebebi ise "*MSP'nin çiçeği burnunda milletvekilleriyle Meclis kulisinde yaptığı çeşitli konuşmalarda onları biraz ilkel ve acemi bulmasıydı. Ne de olsa seçimlerde oy toplamak başka şey, devlet yönetmek başka şeydi*".[157] Yine de Atatürk'ün CHP'si, Atatürk Devrimine karşı olan MSP ile ortak bir hükümet kurmuştur.[158]

İdeolojisini Millî Görüş olarak belirleyen Erbakan başkanlığındaki MSP, hızlı endüstrileşme ile İslamiyet'i savunmakta ve bu iki amacında dış yardım almadan gerçekleşebileceğini öne sürmekteydi. MSP'nin dış politikadaki sloganı ise, Türkiye'nin dış politikada dünya liderliğini hedeflemesiydi. Erbakan'a göre İslamiyet, komünizm ve kapitalizmin yanı sıra üçüncü bir yol olabilirdi. Erbakan Avrupa Topluluğunun bir Hristiyan kulübü olduğunu ileri sürerek, Topluluğun başlıca amacının Türkleri ve Müslümanları yok etmek olduğunu iddia etmekteydi. MSP'nin görüşüne göre Türkiye'nin çıkarı Hristiyanlar Müslüman ülkelerin yanında yer almasını gerektirmekteydi. Bu nedenle

[155] Kayra, a.g.e., s.370-371.
[156] Kayra, a.g.e., s.372.
[157] Akın Simav, *Turan Güneş'in Siyasal Kavgaları*, 2. Baskı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 219
[158] Hüner Tuncer, *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası*, 1. Baskı, İstanbul 2014, Kaynak Yayınları, s.27.

MSP, Ortadoğu'da İslam dayanışmasını ve İsrail ile ABD çıkarlarına karşı iş birliğini savunmaktaydı.[159]

12 Mart'ın güçlü paşalarından Muhsin Batur'un da ifade ettiği gibi, 12 Mart sürecinin fiilen ve demokratik olarak sona erdiği dönem, meclis içinden Başbakan'ın çıktığı CHP-MSP koalisyonu yani 37. Türkiye Hükümeti'nin kurulması ile olmuştur.[160]

3.5.3. Koalisyon Protokolü

Seçimlerde CHP 185, MSP 48 milletvekili elde etmişlerdir. Toplamda 233 milletvekili ile hükümet kurma yeterliliğine sahiptiler. Kabine, Başbakan ve Başbakan Yardımcısı ile 23 Bakan dahil 25 üyeden oluşmaktadır. 17 Bakan CHP'li, 6 Bakan MSP'lidir. Yüzdesel olarak bakıldığında kabinede ki dağılım, seçimlerde elde edilen milletvekili sayıları ile orantılıdır. Nitekim MSP'nin milletvekili sayısı takribi CHP'nin ¼ ü kadardır. Bu yüzdelik hesap Bakanlıkların dağılımında da aynı şekilde uygulanmıştır.

Kabinede; Başbakan, Devlet Bakanı, Devlet Bakanı, Millî Savunma Bakanı, Maliye Bakanı, Dışişleri Bakanı, Millî Eğitim Bakanı, Bayındırlık Bakanı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, Çalışma Bakanı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Turizm ve Tanıtma Bakanı, İmar ve İskân Bakanı, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı, Orman Bakanı, Gümrük ve Tekel Bakanı, Gençlik ve Spor Bakanı Cumhuriyet Halk Partisinden olacaktır.

Kabinede; Başbakan Yardımcısı, Devlet Bakanı, Adalet Bakanı, İçişleri Bakanı, Ticaret Bakanı, Tarım Bakanı, Sanayi Bakanı Millî Selamet Partisinden olacaktır.

Başbakan Yardımcısı, hükümet politikasının yürütülmesinde ve bu ahengin sağlanmasında Başbakana yardımcı olacaktır. Aynı zamanda Yüksek Planlama Kurulunun bir üyesi ve Bakanlıklar arası Ekonomik Kurulunun Başkanı olacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Danıştay, Atom Enerjisi Komisyonu, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu ve Yüksek Denetleme

[159] Tuncer, a.g.e., s.27-28.
[160] Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler Üç Dönemin Perde Arkası*, 2. Baskı, İstanbul 1985, Milliyet Yayınları, s.458.

Kurulu Millî Selamet Partisine ait Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanlığına bağlı olacaktır.[161]

3.5.4. Hükümet Programı[162]

Hükümet Programı'nın 2. Maddesinde yer alan "*Partiler arasında kurulan koalisyonlar, bu koalisyona katılan partilerden her birinin kendi görüşlerinde belli ölçülerde fedakârlık yapmasını gerektirir. Bu bakımdan, Cumhuriyet Halk Partisi ve Millî Selamet Partisi koalisyonundan da bu Partilerin kendi programlarını tam olarak tatbik etmeleri, eksiksiz olarak gerçekleştirmeleri beklenemez.*"[163] söylemi ile her iki parti de seçim beyannamesinde yer verdikleri vaatlerinin hepsini gerçekleştiremeyeceklerini ifade ederler.

Seçimlere katılımın yükselmesi ve daha fazla vatandaşın oy kullanması amacı ile seçme yaşının 18 olarak belirlenmesi, yurtdışında ki vatandaşların oy kullanmalarını kolaylaştırıcı, kütük sisteminde gerekli düzenlemelerin yapılıp nüfus kâğıdı ile oy kullanılması hükümet programında yer almıştır.

Parti sözcülerinin seçim kampanyası sırasında, daha geniş kitlelere hitap edebilmesi için, televizyonda da propaganda konuşmaları yapabilmeleri hükümet programında yer almıştır.

Adalet hizmetlerinin süratle külfetsiz bir şekilde ve adil ölçüler içerisinde tahakkuku ve vatandaşın adalete olan inanç ve güveninin pekleştirilmesi için gerekli hukuki tedbirler alınacağı, Kamuya düzen veren temel kanunların bu amaçla gözden geçirilip tadil tasarılarının hazırlanacağı yer almıştır.

3.5.5. Kabinenin Dağılımı ve MSP'li Bakanların Kısa Özgeçmişleri

Devlet Bakanı-Süleyman Arif Emre; 1923 yılında Adıyaman'ın Besni İlçesi'nde doğdu. Annesi Fatma Hanım, babası Ali Beydir. İlkokulu Besni'de, ortaokul ve liseyi Malatya ve Ankara'da okudu. Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Bir süre memurluk

[161] CHP-MSP Hükümet Programı,
[162] Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri
[163] CHP-MSP Hükümet Programı,

yaptıktan sonra 1949'da serbest Avukat olarak çalışmaya başladı. 1965-1969 döneminde YTP'den Adıyaman Milletvekili oldu. MSP'nin Kurucu Başkanlığı'nı yaptı. 1973 ve 1977'de MSP'den İstanbul Milletvekili seçildi. MSP Genel Başkan Yardımcılığı, Grup Başkanvekilliği ve Devlet Bakanlığı görevlerinde bulundu. 1995 ve 1999'da İstanbul Milletvekili olarak TBMM'de bulundu. Millî Gazetede Köşe Yazarlığı yaptı; ayrıca, şiirleri "Aşkın Aşkı" adlı kitapta yayınlandı. Evli ve dört çocuklu.[164] 2019 yılında vefat etmiştir.

Adalet Bakanı-Şevket Kazan; 1933 yılında Adapazarı'nda doğdu. Annesi Hatice Hanım, babası Emin Beydir. İlköğrenimini Pamukova ve Kartal'da tamamladı. Kartal Ortaokulu'ndan mezun oldu. Ticaretle uğraştı. 1960'ta Haydarpaşa Lisesi'nden, 1973'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1973'te MSP'den, 1991 ve 1995'te RP'den Kocaeli Milletvekili seçildi. Çalışma ve Adalet Bakanlığı görevlerinde bulundu. Evli ve bir çocuklu.[165] 2020 yılında vefat etmiştir.

İçişleri Bakanı-Oğuzhan Asiltürk; 1935 yılında Hekimhan'da doğdu. Annesi Fatma Hanım, babası Mahmut Besim Beydir. İlk ve ortaokulu Malatya'da, liseyi Sivas'ta okudu. 1961'de İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nden mezun oldu. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde talebe cemiyetleri, talebe birliği ve muhtelif talebe teşekküllerinde görev yaptı. Askerlik görevinden sonra iki yıla yakın İnşaat Mühendisleri Odası'nda çalıştı. 1963'ten itibaren serbest mesleki faaliyette bulundu; müşavirlik-mühendislik ve proje bürosu işletti. 1973 ve 1977'de MSP'den Ankara Milletvekili seçildi. Sanayi ve Teknoloji ve İçişleri Bakanlığı yaptı. 1991, 1995 ve 1999'da RP ve FP'den Ankara Milletvekili seçildi. Evli ve dört çocuklu.[166] 2021 yılında vefat etmiştir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı- Korkut Özal; 1929 yılında Malatya'da doğdu. Annesi Hafize Hanım, babası Mehmet Beydir. 1951'de İTÜ'den Yüksek Mühendis olarak mezun oldu. Bir süre DSİ'de çalıştı. 1956-1957 yılları arasında ABD'de ihtisas yaptı; DSİ'de Bölge Müdürlüğü görevinde bulundu. 1961'de ODTÜ'de görev aldı. 1965'te Profesör oldu. 1967'de TPAO Genel Müdürlüğü'ne atandı ve 1971'e kadar bu görevinde kaldı. Aynı yıl Enerji Bakanlığı Müşavirliği görevine getirildi. Kısa bir süre sonra tekrar ODTÜ'ye döndü. 1972 yılında üniversiteden ayrılarak özel holding ve kuruluşlarda üst

[164] Türk Parlamento Tarihi TBMM-XV. Dönem (1973-1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1937.
[165] a.g.e, s.2045.
[166] a.g.e., s.1676.

düzey yöneticilik yaptı. 1973 ve 1977'de MSP'den Erzurum Milletvekili seçildi. Gıda-Tarım ve Hayvancılık ve İçişleri Bakanlığı görevlerinde bulundu. 1995'te ANAP'tan İstanbul Milletvekili seçildi. 1997'de ANAP'tan istifa ederek Demokrat Parti'nin Başkanlığı'nı üstlendi. 2001'de bu görevinden ayrıldı. Evli ve beş çocuklu.[167] 2016 yılında vefat etmiştir.

Ticaret Bakanı-Fehim Adak; 1931 yılında Mardin'de doğdu. Annesi Mehdiye Hanım, babası Abdurrezzak Beydir. İlk ve ortaokulu Mardin'de, liseyi Diyarbakır'da okudu. İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nden mezun oldu. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün çeşitli kademelerinde görev yaptı. Aşağı Fırat Projesi çalışmaları çerçevesinde Amerika ve İsviçre'de bulundu. 1973'te MSP'den Mardin Milletvekili seçildi. 1977, 1995 ve 1999'da yine Mardin Milletvekili olarak TBMM'de bulundu. Ticaret, Bayındırlık, Gıda-Tarım ve Hayvancılık ve Devlet Bakanı olarak görev yaptı. Evli ve 6 çocuklu.[168] 2016 yılında vefat etmiştir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanı-Abdülkerim Doğru; 1927 yılında Ardahan'da doğdu. İlk ve ortaokulu Ardahan'da, liseyi Kars'ta okudu. İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'nden mezun oldu. Et-Balık ve MTA Enstitüsü'nde çalıştı. Danimarka ve Amerika'da mesleği ile ilgili araştırmalar yaptı. Sanayi Bakanlığı'nda Müşavir, özel sektörde Genel Müdürlük görevlerinde bulundu. 1973 ve 1977'de MSP'den Kars Milletvekili seçildi. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yaptı. Haziran 1979'da MSP'den istifa ederek Nizam Partisi'ne girdi. 1987'de MÇP Genel Başkanlığı görevini üstlendi. 1991'de yeniden Kars Milletvekili seçildi. Evli ve altı çocuklu.[169]

3.5.6. Hükümet Sürecinde Yaşanılan Gelişmeler

"*"Kapitalist sistem", "Sosyalist sistem". Bu sistemler sadece iktisadi sahada kalmıyor; milletlerin içtimaı ve manevi sahalarına el atıyorlar ve böylece iki ayrı alem meydana getiriyorlar. Satıhta ayrı bu iki grubun temelde çok müşterek tarafları bulunmaktadır: Her ikisi de maddecidir, materyalisttir. Her ikisi de menfaatçidir. Her ikisi de diğer milletleri kendi kültür ve çıkarlarına bağlamayı arzu etmektedirler. Her ikisi de*

[167] a.g.e., s.1853.
[168] a.g.e., s.2101.
[169] a.g.e., s.2002.

maddi ilerlemesine mukabil manevi tatminsizlik içindedir; maddi sahadaki refahları ilerledikçe manevi bunalımları artmaktadır."[170]

Seçim Beyannamesi'nin bir diğer kısmında ise "*Korkunç bir sanayi ve teknolojik yarışın hüküm sürdüğü asrımızda, milletimizin muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkması bu yavaş bu randımansız gidişatla temin edilemez. Bu sebeplere binaen Millî Selamet Partisi milli hususiyetimize ve karakterimize en uygun demokratik devlet ve hükûmet ve parlamento sistemini getirmek kararındadır*."[171] deniliyor, muasır medeniyet seviyesine çıkabilmek amacı ile yavaş ve randımansız olarak görülen sistem yerine Devlet Başkanlığı olan Cumhurbaşkanlığı ile Hükûmet Başkanlığı olan Başbakanlık birleştirilerek Başkanlık sisteminin getirilmesi vaatler arasına ekleniyordu. Başkanlık sisteminin uygulanma esaslarında ise Tek dereceli sistem ile başkanın millet tarafından seçilmesini, böylelikle Devlet-Millet kaynaşmasının ve bütünleşmesinin doğacağını ve hatta cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda rejimi yıpratan iç ve dış spekülasyonların önüne geçileceği ifade ediliyordu. Nitekim 1973 seçimleri öncesinde Cevdet Sunay sonrasında kimin Cumhurbaşkanı olacağı konusunda uzun süreli bir kriz yaşanmış ve Sunay'ın görev süresinin uzatılması dahi gündeme gelmişti.

Başkanlık sistemine paralel olarak, Senatonun tümüyle kaldırılması, 450 olan milletvekili sayısının 300'e düşürülerek tek meclis sisteminin getirileceği ifade edilmiştir. Referandum, Halk Vetosu ve Halk Teşebbüsü gibi usulleri getirmeyi vaat eden MSP sebep olarak ise; milletin istemediği ancak milletten oy alarak meclise giren milletvekillerinin oylarıyla kanunlaşan tekliflerin millet tarafından veto edilebilmesinin önünün açılmak istendiğini öne sürer.

Kalkınmayı iç başarının teminine ve devam etmesi ile ilintileyen MSP, bunun için geniş manada fikir ve vicdan hürriyeti getirmek istediğini ifade eder. İç barış ortamının olması için de fikirlerin rahatlıkla müdafaa edilmesi, fikre karşı fikirle mukabele edilmesi gerektiğini öne sürer. Özellikle Cumhuriyet'in 50. Yılına vurgu yapılarak, iç barış şartlarını sağlayacak şekilde af çıkarılması gerektiğini ifade ediyor, eski parlamenterlerin siyasi haklarının geri iadesi konusunu ise sürekli olarak seçimlerde oy deposu olarak kullanan AP ve DP'nin elinden alabilmek için ise; "*Büyük ve olgun milletler iç ve dış buhranları en çabuk atlatan ve yaraları en çabuk saran milletlerdir. Milletimizin arzusuna rağmen eski*

[170] MSP Seçim Beyannamesi, 1973
[171] MSP Seçim Beyannamesi, 1973

parlamenterlerden bir kısmının bugün hala siyasi haklarına kavuşamamış olmasındaki kusuru şahsi emeller uğruna milli iradeye aykırı hareket eden A. Partisinde ve o zamanın A.P. idarecileri olup sonradan Demokratik Partiyi kuran zevatta görüyoruz" diyerek çok sert söylemde bulunur.

İç İşleri konusunda ise "*Dünya milletlerinin seviyesine en kısa zamanda ulaşıp onları bu yarışta geride bırakabilmek için mutlaka hangi düşünce ve zihniyette olursa olsun Kırk Milyon Vatan Evladının birbirlerini kardeş bilerek bu büyük gayeye yönelmeleri gerekmektedir. Millî Selamet Partisi bu büyük gayeyi tahakkuk ettirebilecek tek partidir*." deniliyor, ardından çözüm önerisinden önce iç işlerde ki karışıklık safhasının analizi yapılıyor; "*Millî Selamet Partisi, anarşinin, kaba kuvvetle bir fikri zorla kabul ettirmenin kesin olarak karşısındadır. Memleketi yıkmaya çalışan ve polisimizle ve ordumuzla çarpışanlarla, inanan dürüst insanları ayrı kategoride mütalaa eden zihniyetin de karşısındadır. Hedefimiz cemiyette menfaat mücadelelerini değil ahlak ve fazilet yarışını teşvik etmektir. Bunun neticesi karşılıklı sevgi ve yardımlaşma doğar. Edirne'de ayağına diken batan bir kardeşinin acısını Hakkari'de yüreğinde hisseden insanlar topluluğu haline gelmeyi gaye ediniyoruz*." çözüm olarak ise *Ahlaki ve Hukuki* tedbirlerin alınacağı ifade ediliyordu.

"Millî Selamet Partisi olarak ulaştırma hizmetlerini Millî Görüşün ışığı altında yeniden planlayacağız" denilerek çözüm yolları ifade ediliyordu. Bu çözüm yolları ise Demiryollarımızda sürat sağlanmalı, karayollarımızda uzun vade mütalaa edilerek sağlam ve kaliteli yol yapılmalı, çok çabuk bozulan sık sık tamir dolayısıyla daha pahalıya mal olan mevcut tatbikattan vazgeçilmelidir.

MSP ile CHP arasında ki koalisyon görüşmelerinde ki uyumsuzluklardan birisi de Millî sözcüğünün anlamı üzerine yaşanmıştır. Görüşmelere CHP adına katılan Hasan Esat Işık "*Ben bunların adında ki Millî sözcüğünü ulusal anlamda kullandıklarını düşünürken, Oğuzhan Asiltürk biz milli sıfatını dini anlamda kullanırız demesin mi*?" söylemi ile şaşkınlığını dile getirmiştir.[172]

CHP-MSP koalisyon görüşmelerinde dahi güvensizlik mevcuttur ve görüşmelerin yoğunlaştığı günlerde Turan Güneş ortaklık kurulacak MSP'ye bir tekme atmak ve başka

[172] Birgit, a.g.e., s.88.

bir şekilde yola devam etme konusunu dile getirmiştir.[173] Ancak lider kadrodan yerel yöneticilere ve dahi delegelere kadar herkes CHP'nin iktidar olmasını istiyorlardı. Cahit Kayra ise şu değerlendirmeyi yapar; "*CHP ilk kez bileğinin gücü ile iktidar olacaktı ve tarihi yanılgı olmayan olay buydu*".[174]

Fahir Armaoğlu'nun deyimi ile "*Türkiye'nin son yirmi yıllık dış politikasının esas mihverini bir tek mesele teşkil etmiştir ve o da Kıbrıs meselesidir. Diğer dış politikalar ise Kıbrıs meselesinin dalları olarak gelişmiştir*"[175]. Amerika ile olan ilişkiler, Yunanistan, Ortadoğu ülkeleri ve İsrail ile olan ilişkiler de buna dâhildir.

Bu kadar önemli olan Kıbrıs sorununun tarihsel sürecini kısaca özetlemek gerekirse, Osmanlı Devleti ile Rusya Çarlığı arasında yaşanan 93 harbinden sonra imzalanan Ayastefanos Anlaşması ile Osmanlı Devleti büyük topraklar kaybetmiş, bundan istifade etmek isteyen Büyük Britanya İmparatorluğu ile 4 Haziran 1878 tarihinde imzalanan anlaşma neticesinde, Mülkiyeti Osmanlı Devleti'nde kalmak kaydı ile Kıbrıs'ın idari hakları Büyük Britanya İmparatorluğuna geçmiştir. I. Dünya Savaşında yanında savaşa katılması koşulu ile Büyük Britanya İmparatorluğu adayı Yunanistan'a bırakacağını söyler. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşında mağlup olması sonucunda Büyük Britanya İmparatorluğuna adayı ilhak etmiştir. İstiklal Harbi sonrasında imzalanan Lozan Barış anlaşmasının 20. Maddesi ile Türk Hükümeti, İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhakını tanımıştır. 21. Madde uyarınca, 5 Kasım 1914'ten sonra Kıbrıs'a yerleşen Türklerin uyruklarını 2 yıl içerisinde değiştirip İngiliz uyruğuna geçmeleri gerekmektedir. İngiliz uyruğuna geçmeyenler ise 1 yıl içerisinde adayı terk edeceklerdir.[176]

Türk ve Yunan delegeleri 5 Şubat 1959'da Zürich'te toplanmışlar ve 11 Şubat 1959 tarihinde anlaşmaya vararak müzakere sürecini tamamlamışlardır. İngiltere'nin katılımıyla gerçekleşecek nihai konferans da 17 Şubat 1959 tarihinde Londra'da başlamış ve 19 Şubat 1959'da anlaşmaya varılmasıyla noktalanmıştır. 1959 yılında imzalanan Londra-Zürih anlaşması sayesinde Türkiye Kıbrıs'a çıkarma yapma imkânı yakalamıştır.[177]

---

[173] Kayra, a.g.e., s.374.
[174] Kayra, a.g.e., s.375.
[175] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 24. Baskı, İstanbul, Kronik Yayınları, s.589.
[176] Hasan Yılmaz, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları*, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt VI, Sayı I
[177] Geniş, Kaan Cem, (2021), "*Londra-Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (1959)",* Belgi Dergisi, S.21, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını,

İsmail Müftüoğlu, İnönü ve Ecevit arasında ki dış politika tavırları arasında nüans farklılıkları dışında hiçbir fark olmadığını ifade ederek, Kıbrıs Barış Harekatı ile alakalı olarak "*İlk defa, yurtta sulh cihanda sulh anlayışından, MSP ile 1974'de kurmuş oldukları koalisyon döneminde, vazgeçmek zorunda kalmıştır*"[178] değerlendirmesini yapmıştır.

Dış politika devletin uluslararası sistemden beklentileri, yani amaçlarıdır; diplomasi bu amaçlara varmak için kullanılan araç ve mekanizmalardır. Kısaca nasıl tanımlanırsa tanımlansın, diplomasi faaliyeti dış politikanın uygulanması kadar belirlenmesi sürecini de kapsayabilir.[179] Türkiye Hükümeti'nin Başbakanı Ecevit Kıbrıs Harekâtı konusunda dış politika olarak başarılı olsa dahi, diplomasi alanında başarısızlık örneği göstermiş, Erbakan ise dış politika ve diplomasi olarak daha başarılı bir politika izlemiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı adanın bölünmesi ile sonuçlandığından dolayı Türkiye Cumhuriyeti Devleti uluslararası diplomaside işgalci konumuna düşmüştür. Erbakan'ın savunduğu tez uygulanıp adanın tamamında hâkimiyet kurulmuş olsaydı eğer uluslararası kamuoyunda işgalci konumunda değil, adada ki garantörlük vazifesini üstlenen devlet imajı oluşturulabilecekti.

Kıbrıs barış harekâtı noktasında sorulan; Harekâtın sınırları daha geniş tutulabilir ve masada eli daha güçlü olabilir miydi? sorusuna cevaben yıllar sonra Bülent Ecevit "Hayır biz dünyanın tepkisini almadan bu harekâtı yaptık. Eğer ölçüyü kaçırsaydık, işgalci devlet konumuna düşmüş olacaktık ancak biz kurtarıcı devlet olarak Kıbrıs'ta ki darbeyi önlemek ve Türk soykırımının önüne geçmek için orada bulunduk diyordu"[180]

Başarılı harekât sonrası Erbakan, Emre ve Asiltürk, Genelkurmay Başkanı Semih Sancar'ı ziyarete gidip başarılarından dolayı tebrik ederler. Erbakan "*Silahlı kazandığımız bu parlak zaferi masa başında da kazanmak için kararlıyız. Londra ve Zürih anlaşmalarına dönüş söz konusu değil. Cenevre görüşmeleri bir ateşkes anlaşması içindir, bir sulh anlaşması değildir. Fasit bir daire içine girmemiz beklenemez*"[181] açıklamasında bulunmuştur.

Kıbrıs Harekâtı başlamadan önce Ecevit-Erbakan arasında çıkan anlaşmazlık Cumhurbaşkanı Korutürk'ün araya girmesi ile geçici çözüme kavuşmuştur. Barış sürecinde

[178] İsmail Müftüoğlu, Türkiye'nin Dış Politikası ve Ortadoğu, Alioğlu, Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 205
[179] Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, 10. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 13
[180] Mehmet Çetingüleç, *Ecevit'in Anıları 12 Yıl Saklı Tutulan Veda Sohbetleri*, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap, s.131.
[181] Cumhuriyet, 26.07.1974

ise Ecevit ve CHP'nin Federatif Bağımsız Devlet önerisine karşın Erbakan ve MSP Kıbrıs'ın Fethini, taksimini ve hatta iltihakını savunuyordu.[182] CHP kanadı, MSP kanadının ve Erbakan'ın Kıbrıs başarısını kendilerine mal etme yönünde ki çabalarından tedirginlik yaşamıyor, bunun sebebi olarak da Kamuoyunun çok büyük ölçüde kendi lehlerinde olmasına bağlıyorlardı.

Ancak MSP'li bakanlar ve Erbakan'ın Kıbrıs Harekâtı hakkında yapılacak Bakanlar Kurulu görüşmelerini tutanak altına alınması önerisi kabul edilememiş bunun üzerine de Erbakan; Gerçekleri tarih önünde tescil edeceğim demiştir. Kayra tutanak tutulmasının reddedilmesi hakkında: "*Böylesine değişik ve geleneği olmayan bir yöntemin, koalisyon ortağımızın elinde ne kadar sorumsuzlukla kullanılacağını ve ne korkunç sorunlar yaratacağını bildiğimiz için reddettik*."[183] değerlendirmesinde bulunmuş, Ecevit ise "*Şimdi Başkanlarını Mücahit ilan ettiler. Kabine toplantılarında zabıt tutup kamuoyuna açıklamak ve kamuoyunu yanıltmak yoluna gideceklerdir*."[184] diyordu.

Hüner Tuncer Kıbrıs meselesi hakkında; "*1974 yılına değin hep kendine söyleneni yapan Türkiye, ilk kez 1974'te inisiyatifi ele alarak ulusal çıkarlarını korumayı başarmış ve dış politikada bağımsız davranmıştı*"[185] diyerek durumu ifade eder.

İsmail Cem'in TRT Genel Müdürlüğü esnasında Kıbrıs hareketiyle alakalı belgeselde Meclis'in ve muhalefet liderlerinin birlik oluşu es geçiliyor sadece Ecevit'e yer veriliyor, bu olay karşısında Cumhurbaşkanı Korutürk dahi serzenişte bulunuyordu.[186] Bu suretle tek televizyon kanalının bulunduğu dönemlerde TRT elindeki bütün imkânlar ile Ecevit'in imajı üzerine çalışıyordu.

Yeni hükümetin ilk icraatlarından biriside yapılacak fiyat zamları konusunu ele almak olmuştur. Şubat ayı için bütçe tasarrufları görüşülmüş ancak önceki hükümet zamanında fiyatı artırılması düşünülen elektrik, şeker, demir çelik, çimento, akaryakıt ürünlerinin fiyatları arttırılmıştır. Tarım ürünlerinin üretilmesi için verilen destekler ise hemen hemen iki kat arttırılmış, bu artış için hem CHP'li hem de MSP'li bakanlar kıyasıya

[182] Kayra, a.g.e., s.434.
[183] Kayra, a.g.e., s.434.
[184] Kayra, a.g.e., s.439.
[185] Tuncer, a.g.e., s.45.
[186] Erim, a.g.e., s.1115.

bir rekabete girişmiştir. Ancak bu destekleme artışı Kayra tarafından "*açıkça istikrarı bozucu kararlar aldık*" olarak değerlendirilmiştir.[187]

Hac organizasyonunun düzenlenmesi için koordineli çalışan bakanlıkların arasına Diyanet İşleri Başkanlığı dâhil edilmiştir. [188]

Üreticinin, köylünün ve çiftçinin yaşam koşullarını arttırabilmek adına Toprak Mahsulleri Ofisi buğday alım fiyatına %70-90 arasında yapılması düşünülmektedir. "*Ecevit, buğday alım fiyatına %70-90 arasında zam yapılacağını açıkladı*" başlığı ile verilen haber hakkında ilerleyen süreçlerde "Sosyal Adalet konusunda düşündüklerimiz elbette çok haklıydı, ama onu desteklemek için köylüye yüksek fiyat vermemiz tartışmaya açıktı. Bu yüksek fiyatlardan küçük köylünün yararlandığını söyleyerek kendimizi kandırmamalıyız. Oy uğruna yapılan yanlıştı" şeklinde değerlendirme gelecekti[189]

Şevket Kazan Adalet Bakanı: Hâkim ödeneklerine %50 zam yapılmıştır. Hâkimlere lojman yaptırılmıştır. Suçüstü olaylara gidilebilmesi için önce mahrumiyet bölgelerinden başlayarak vasıta temin edilmiştir. Adliye binalarındaki kürsüler ve duruşma yerleri yenilenmiştir. Hâkim ve Savcıların cüppeleri yenilenmiştir. Bölgesel savcılar toplantıları düzenlenerek yargının sorunları dinlenmiştir. Müstehcen neşriyat ile mücadele başlamıştır.[190]

Devlet Bakanı Süleyman Arif Emre, Ayasofya'nın ibadete açılması ve patrikhanenin yurt dışına çıkarılması konusunun bir bakanın konusu olmadığını, hükümet konusu olduğunu söyleyerek ileride bu konuların hükümetin gündemine geleceğini ifade etmiştir.[191] Diyanet işleri başkanlığının bütçesi geçen yıla göre %40 arttırılmış, kendi camilerini yapamayan köylüler için 25 milyon liralık bütçenin ayrıldığını, camilerin onarımı için 10 milyon liranın ayrıldığını ifade etmiştir.[192]

Ticaret Bakanı Fehim Adak, 240-250 bin lira arasında satılan kamyonların, alıcı ve satıcı arasında ki aracıları azaltmaya yönelik yapılan düzenleme sonucunda 150-155 bin lira arasında satılacağını ifade etmiş, diğer yandan da bu hamlenin engellenmeye

[187] Kayra, a.g.e., s.387.
[188] Aksay, a.g.e., s.291.
[189] Cumhuriyet, 26.05.1974, Kayra, a.g.e., s.459.
[190] Şevket Kazan, Yoldaki İzler, MGV Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 45
[191] Milliyet, 13.04.1974
[192] Milliyet, 06.05.1974

çalışılması halinde dışarıdan ithalat yöntemine gidileceğini ifade etmiştir.[193] 1974 yılı için Zirai sektöre 22 milyar 873 milyon 599 bin liralık kredinin verilmesi için gerekli adımların atılacağını ifade etmiştir.[194]

Millîyet Gazetesinden Aytekin Yıldız, Fehim Adak ile yaptığı röportajı köşesine taşımış ve Fehim Adak için tarım araçları ile ilgili düzenlemeden ötürü şimşekleri üzerine çeken Bakan tanımlaması yapmıştır. Ahlak götürdüğü için turizme karşı olduğunuz, turistik yatırımlara izin vermediğiniz doğru mu? sorusuna Adak: Turizme değil, turizmin kumarhane işletmeciliği olarak düşünülmesine karşıyım. Sanayi yatırımları dururken kumar oynatmayı öncelik olarak gören turizm yatırımına öncelik vermeyi doğru bulmadığını ifade eder.[195]

Toplumun tamamını kapsayacak şekilde çıkarılması düşünülen genel af konusu hem CHP'nin hem de MSP'nin seçim vaatlerinin en önemlileri arasındaydı. CHP sol ve komünist kişilerin aftan yararlanması adına, MSP ise muhafazakârlar için mücadele ediyordu. Demirel bu süreçte CHP komünistleri affedecek diyerek kampanyasına devam ediyordu.

14 Mayıs saat 15:00'da Millet Meclisi'nin 74. Birleşimi açılır. Divan teşekkül ettikten sonra, oylamaya geçilmeden önce AP'li Sedat Akay ve arkadaşları "*Genel af kanununun Millet Meclisi maddelerinin açık oylamasının ad okunmak suretiyle yapılmasını rica ederiz*"[196] diyerek önerge veriyorlardı. Elbette burada amaçlanan nokta; özellikle MSP'li milletvekillerinin oylamada adlarının geçmesi halinde seçim dönemlerinde MSP aleyhine propaganda amacıyla kullanabilmekti.

Zaten MSP grubunda çözülmeler baş göstermiş, Erbakan'a muhalif kanat gün yüzüne çıkmıştır. Manisa Milletvekili Mustafa Gündüz Sevilgen ve 17 milletvekili arkadaşı Genel Af kanununun da 141 ve 142. Maddelerin olmasına itiraz ediyorlardı. Nihayetinde 141 ve 142. Maddeler kapsam dışı kalmış, ancak maddelerin tek tek oylanmamasından ötürü CHP, Anayasa Mahkemesine dava açmış ve koalisyonda krize sebebiyet veren maddeler Mahkeme sonucunda kabul edilmiştir.

Siyasi İşler adı altında sıralanan Hükümet Programının 14. Maddesinde "*Toplumda iç barışı yeniden kurmak gayesiyle, düşünce ve inanç suçlarını içine alan bir genel af ile*

[193] Milliyet, 28.02.1974
[194] Milliyet, 06.03.1974
[195] Milliyet, 13.04.1974
[196] Anadol, a.g.e., s.279.

orman suçlarına ilişkin af kanunu derhal çıkarılacaktır." hükmü tartışmaların bolca olduğu ve koalisyon ortaklarının ayrıştığı bir madde olmakla beraber, Anayasa Mahkemesinin de müdahil olması ile nihayete erdirilmiş ve Genel Af Kanunu tartışmalarla dahi olsa 37. Türkiye Hükümeti tarafından gerçekleştirilmiştir.

Genel Af konusunda hükümetin iki ortağı arasında yaşanılan gerilime birde Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ hakkında verilen Gensoru Önergesi ekleniyordu. MSP Genel Sekreteri Gündüz Sevilgen'e göre MSP'li Bakanlar Özel Kalem Müdürlerini değiştirmeden Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ bütün Genel Müdürleri değiştirmiş, 35 ilin Millî Eğitim Müdürlerini farklı yerlere ortaokul öğretmeni olarak tayin etmiş, boşalan makamlara ise aşırı solcu müdürler tayin etmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı TÖB-DER'e teslim edilmiş ve Bakanlıkta TÖB-DER'in her dediği olur hale gelmiştir. Bu durum MSP'nin istekleri ile uyuşmamaktadır. MSP İlk, orta ve liselere milli ahlak derslerinin konulmasını, okullarda ki milliyetçi öğretmen ve idarecilerin kıyımına son verilmesini ister. Ancak bu talepleri daha gerçekleştirilmemiştir.[197]

Bu süreçte muhalefet kanadı ise CHP'li Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ için 11 Haziran 1974'te Gensoru Önergesi vermiştir. MSP kanadı bu Gensoru önergesini kendi lehine kullanarak, Millî Eğitim alanında yapmak istedikleri hamlelerin yapılması teminatı karşılığında Gensoruyu desteklemeyeceklerini söylerler. 18 Haziran 1974'te yapılan oylama sonucunda Gensoru gündeme alınmıyor, Üstündağ nezdinde hükümet yıkılmaktan kurtuluyordu. Erbakan ise "*Bu oylama MSP'nin güvenilir bir dost olduğunu ispatlamış, hükümetin istikrarını göstermiştir*" diyordu. Bu hamle sonucunda 50'ye yakın İmam Hatip Okulu ders yılına kadar açılmıştır.[198]

Koalisyonun en büyük sıkıntılarından birisi de iki partinin bakanlarının da bir diğerinin atamalarını imzalamamasıdır. Cahit Kayra Türkiye Kömür İşletmeleri ve Petrol Ofisine yönetici atayamıyor, bu durumu Ecevit'e iletiyor Ecevit ise kendisini Erbakan'a gönderiyordu. Erbakan ile yaptığı görüşme neticesinde Kayra'nın çıkarımı şudur: "*Onlara göre bizim atamalarımız zehir, onların bizim atamalarımızla ilgili kararnameleri imzalamaması panzehirdi*." [199]

---

[197] Sevilgen, a.g.e., s.153.
[198] Sevilgen, a.g.e., s.154.
[199] Kayra, a.g.e., s.397.

3.5.7. Koalisyonun Dağılması

31 Ağustos'ta CHP'li bakanlar Çankaya'da Hariciye Köşkünde toplanmışlar Turan Güneş; "*Koalisyonlar en uygun zamanda bozulmak için yapılır. Şimdi en optimal noktadayız. Önümüzde ki seçimler bizim. Başka partilerle koalisyon yapacaksak en iyi zaman bu zaman, bütün subaylarda bizimle gericilik istemiyorlar, Türk toplumunun ve Türk düzeninin iplerini elimizden kaçırıyoruz*"[200] diyerek koalisyonun bozulmasını istiyor, MSP'nin toplumu dönüştürdüğünden bahsediyor ama her şeyden evvel subayların desteğinden bahsederek sırtını orduya dayamaya özen gösteriyordu. Ecevit ise "Koalisyonu yıkalım demiyorum, Başbakanlık vekâletini vermeyeyim, onlar ne tepki gösterirse ona göre hareket edelim" diyor ve kabine üyelerinin çoğu telaşlanıyor ve Başbakanı yüreklendirmeye çalışarak "*Siz Türk kamuoyuna mal oldunuz, kimse sizi yıkamaz*" demişler[201] ve ortada ki sorun çözülmüştü. Koalisyon bitecekti.

Eyüboğlu'nun Başbakanlığa vekâlet etme gündemi, 17 Eylül'de Başbakanlık konutunda toplanan CHP'li bakanlar arasında da farklı görüşleri ortaya çıkarmış ve ikilik oluşturmuştur. Bülent Ecevit, Orhan Eyüboğlu, Turan Güneş, Deniz Baykal, Mustafa Üstündağ bu problem ile koalisyona son vererek, II. Ecevit hükümetini DP ve bağımsız vekillerin desteği alarak kurmayı düşünmüşlerdir. DP ve Bağımsızların desteği konusunda, problem çıkması halinde de azınlık hükümeti denemesinde bulunmak isteği görüşü ağırlık kazanmıştır. Mustafa Ok, Orhan Birgit, Ferda Güley ve Hasan Esat Işık ise koalisyonun bozulması halinde yeni hükümeti kurmanın sanıldığı kadar kolay olmayacağını, bu yüzden Ecevit'in ortakları MSP'ye daha tavizsiz davranmasını istemişler fakat Başbakana vekâlet konusunda tercihinin yanlış olduğunu da ifade etmişlerdir.[202] Cahit Kayra ise bu sorunu aşabilmek adına Ecevit'in Erbakan'a zarifane bir biçimde o tarihlerde Doğu ülkeleri gezisine çıkmasını teklif ettiğini ifade ediyor.[203]

Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında büyük prestij elde eden, bu prestijine dayanarak yeni koalisyon kurulmasında tercih edilecek parti olacağını, DP ve bağımsızlar ile yeni bir koalisyon kurma ihtimalini, hatta DP yan çizerse azınlık hükümeti kurarak diğer partilerden destek almayı ve dahi bu seçeneklerden hiçbiri zuhur etmezse erken seçim kararı ile sandıktan çok büyük bir zafer elde edeceğini düşünen CHP, büyük bir iştahla

---

200 Kayra, a.g.e., s.436.
201 Kayra, a.g.e., s.437.
202 Ferda Güley, *Kendini Yaşamak Anılarım*, 1. Baskı, İstanbul 1990, Cem Yayınları, s.542-43.
203 Kayra, a.g.e., s.435.

koalisyonu yıkma gayreti göstermiş ancak yukarıda zikredilen fikirlerden dolayı zafer sarhoşluğuna kapılarak, meclisi dolduran sağ partilerin CHP'ye tekrar fırsat vermeyeceğini görememişti. En nihayetinde "*yüz günde kurulan hükümet birkaç yüz dakikada yıkılıyordu*"[204]. Diğer bir görüşe göre ekonomik durumun kötüye gitmesinden ötürü hükümetten kaçmak.[205]

Enerji ve Tabii Kaynaklar bakanlığını ülkenin en büyük yatırım makinesi ve hükümetlerin en az iş yaptıkları konjonktürlerde bile temel atabilir, tesis açabilir olarak değerlendiren Cahit Kayra, CHP'den koalisyonu bozma kararı çıkınca, Bakanlığın bünyesinde temel atma yahut tesis açma gibi yurt genelinde yarı gösteri türünde geziler yapmaya giriştiklerini şu şekilde aktarır; "*Önce Keban'ı açmaya gittik ve görkemli bir tören yaptık, bu törene davet biçimi ortaklığın fiilen ortadan kalktığını gösterdi. Ecevit Erbakan ile aynı uçakta gitmedi, bende törende Korkut Özal ile yan yana gelmedim. Elâzığ da ki Ferrokrom tesislerine MSP'li bakanları davet etmedik. Alelacele Aliağa'da ki Petrokimya tesisisin temelini attık.*[206]

Cumhuriyetin 50. Yıl dönümünde Genel Af Yasası çıkarılması konusunda su yüzüne çıkan problemler, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın koalisyon ortakları tarafından söylem ve eylem olarak farklı istikametlerde seyretmesi ile daha da alevlenmiş, Başbakan Ecevit'in İskandinav gezisine çıkarken teamül gereği Başbakanlık vekâletini Erbakan'a vermesi gerekirken CHP Genel Sekreteri Orhan Eyüboğlu'nu vekil tayin etmek istemesi ile son haddine ulaşmıştı. Ecevit 18 Eylül 1974'te Cumhurbaşkanı Korutürk'e istifasını verdi. Korutürk 19 Eylül'de istifayı kabul etti ancak tek bir şartla; yeni bir hükümet kuruluncaya kadar göreve devam etmek.

13 Eylül'de Bozbeyli ile görüşen Ecevit bir taraftan da yeni hükümet kurmak için DP'ye göz kıpar. Koalisyonu İskandinav ülkelerine Erbakan'a vekâleti bırakmayarak nasıl bozacağını Bozbeyli'ye söylemiş o da "*Erbakan o zaman çekilir*" demiş ancak Erbakan çekilmemiştir. "*Bu kanılar o tarihlerde MSP ve Erbakan'ın niyet ve tutumları hakkında ne kadar safça düşünüldüğünü göstermeye yeterdi. Ama iki liderin yanılgıları önümüze beklenmeyen olaylar çıkardı*."[207] diyen Kayra aslında Erbakan'ı ve MSP kadrolarını ne

[204] Güley, a.g.e, s.543.
[205] Erim, a.g.e., s.
[206] Cahit Kayra, 38 Kuşağı Cumhuriyetle Yetişenler, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 443-444
[207] Cahit Kayra, 38 Kuşağı Cumhuriyetle Yetişenler, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 448

kadar hafife aldıklarını ifade etmektedir ve bahsettiği beklenmeyen olaylar bir bir gerçekleşmeye başlamıştır.

16 Eylül'de Eyüboğlu ve Baykal Bilgiç ile görüşürler. Ecevit'in yarın istifa edeceğini ve tekrardan hükümet kurma vazifesini alacağını, DP'ye Bakanlık verileceğini ve erken seçim kararı alınacağını ifade ederler. Bilgiç ise milletvekillerine ve halka bu durumu anlatamayacaklarını, Hükümet protokolü ve programının hazırlanılması ve bunlarda anlaşılabilirse Mecliste güvenoyu alabileceklerini, şartlar gerektirirse seçime gidebileceklerini, bu sebeplerden dolayı Ecevit'in istifa etmemesini, görüştükten sonra yol haritasının çizilmesini söyler.[208]

21 Eylül'de Korutürk yeni hükümet kurma yetkisini Ecevit'e verdi. Ancak yeni hükümet kuruluncaya kadar anayasal olarak görevde kalması gereken hükümette çok farklı olaylar gelişiyordu. Başbakan Necmettin Erbakan ve MSP'li bakanlar Ecevit'in istifası sonrası istifa etmiş bir hükümetin parçası olarak değil, aksine güvenoyunu yeni alıp başa gelmiş edası ile olağan çalışmalarından çok daha fazlasını yapmaya gayret ediyorlardı. Bu süreçte "*CHP iş başında bulunduğu süreçten çok daha fazla yıpranıyordu.*"[209] Erbakan'ın bu hamlesinden sonra, Ecevit'in hamleleri ters tepmiş ne DP ile anlaşılabilmiş ne de erken seçim kararı alınabilmiştir.

Cahit Kayra ise "1973 seçimlerine girdiklerinde partinin düzeni değiştirmekten yana söylemlerini anlayamadıklarını, partinin üst sınıf yöneticileri ile yerelde siyaset yapan ikinci basamak siyasetçilerin arasında uyum olup olmadığını bilmediğini, *CHP'yi destekleyen bilim ve düşün adamları ile Kızılcahamam'da ki kurnaz, kaşarlanmış ilçe meclis üyelerinin ortak bir amaç var mıydı*? Ecevit'in Bozbeyli'ye düzen değişikliği sorusuna verdiği "*Dağda ki çoban anladı siz anlamadınız*" cevabını ayağa kalkarak alkışladıklarını ancak kendilerinin bile çok anlayamadıklarını, şahsen MSP ile olan koalisyonun ve bu koalisyonun bozulmasının sebeplerinin de daima bu anlayabilme yetersizliğinden kaynaklandığını ifade eder.[210]

29 Ağustos 1974 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Kar ortaklığı sistemi ile MSP seçim beyannamesinde vaat ettiği gibi faiz sisteminin yerine anaparanın dışında bir bedel ödenmeyen kâr payı sistemini getiriyordu. *Tasarruf sahiplerinin, iktisadî*

[208] Bilgiç, a.g.e., s.235.
[209] Güley, a.g.e., s.544.
[210] Kayra, a.g.e., s.360-361.

faaliyetlerden daha geniş bir şekilde yararlanmasını sağlamak, gelir dağılımında olumlu değişmelere olanak hazırlamak, tasarruf eğilimini arttırarak sermaye birikimini teşvik etmek, arta n tasarrufları yatırıma ve üretime yöneltmek ve bu yönde faaliyet gösteren bankalara ve yatırımcı kuruluşlara yeni olanaklar sağlamak amaçları ile kâra iştirâkli tahvillerin alımı, satımı ve bağlı olduğu diğer koşulların düzenlenmesi hakkında ilişik «Türk Parası Kıymetim Korum a Hakkında 22 sayılı Karar » ın yürürlüğe konulması; Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki 1567 sayılı Kanunun 6258 sayılı Kanunla değişik birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 26/8/1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Kayra koalisyon hükümeti hakkında öz değerlendirme de bulunur; "*Bu hükümetin ekonomi yönetimindeki gevşekliğini mazur gösterecek hiçbir şey yoktur. Yaklaşık bir yıllık bir süre içinde Başbakan'ın ekonomik ve mali durum konusuna zaman ayırmamasının büyük sakıncaları olmuştur. .... Oysa bu dönem içinde Türk ekonomisi, o vakitler karşılaşılan çok büyük sorunlara rağmen, durgun, hareketsiz bir planlama ile ekonomiden anlamayan ve bu konularla ilgilenmeyen bir bakanın eline bırakılmıştır. 1974 hükümeti bunun cezasını milletle birlikte açık şekilde çekmiştir*".[211]

Koalisyonun sonu, Ulaştırma Bakanı Ferda Güley tarafından şu şekilde kaleme alınmıştır "*Ve acı son. MSP ile oynadığımız kumar 12.11.1974 günü fiilen ayrılma kararı aldığımız tarihe değin 9,5 ay sürmüş oldu ve masadan kordon, köstek bırakmış olarak ayrıldık*."[212]

[211] Kayra, a.g.e., s.461-462.
[212] Güley, a.g.e., s.546.

4. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ

4.1. I. Milliyetçi Cephe Hükümeti

Ecevit'in istifası ile sona eren Hükümeti yeniden ihdas etme görevini, Cumhurbaşkanı Korutürk Sadi Irmak'a verir. 17 Kasım 1974 yılında kurulan Irmak hükümeti 29 Kasım 1974'te Mecliste yapılan oylama sonucu güvenoyu alamamıştır. Fakat yeni bir hükümet kurulamaması üzerine görevine devam etmektedir.

1974 seçimleri sonrasında "vatandaş bize muhalefet görevi verdi" diyen Demirel zamanla bu tutumundan vazgeçiyor, Ecevit'in MSP'den kurtulmak adına yaptığı siyasi stratejik hatasını affetmiyordu. Sağda birlik söylemlerini sıklıkla dile getiren CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu'nun çağrısı AP lideri Demirel, MSP lideri Erbakan ve MHP lideri Türkeş tarafından da kabul görmeye başlamıştır. Özellikle Demirel iktidarı sol bir partiye kaptırmamak, sağ oyları AP liderliğinde toplayarak saygınlığını yeniden kazanmak için, bir koalisyon oluşturmakta yarar görmüştür. Böylece hem sağda bir güç merkezi olarak sağ muhalefeti bertaraf edecek hem de gittikçe güçlenen CHP"ye karşı bir "cephe" oluşturmuş olacaktı. Durum değerlendirmesi yapan Demirel, komünizmi önlemek için sola karşı birleşmenin bir zorunluluk olduğunu belirterek parti programında da yer alan Türk Milliyetçiliğini esas alarak CHP dışındaki partilere Milliyetçi Cephede birleşme çağrısı yapmıştır.[213]

Bunun üzerine dört parti lideri 18 Aralık 1974'te beraber çalışabileceklerine dair bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiride kısaca; "Türk milliyetçiliğinin ortak ilham kaynakları olduğunu ve Millî bütünlüğü iç kavgalarla yok etmek isteyen her türlü yıkıcı faaliyetin karşısında olduklarını, Türkiye Cumhuriyeti'ni her türlü yıkıcı akımın saldırısına karşı azimle savunmaya kararlı olduklarını, Sosyalist devlet macerasının, hürriyetleri yok edeceğinden, vatandaşların insan haysiyetine, uygun ve mutlu şekilde yaşamalarını imkânsız hale getireceğinden ötürü, Sosyalist Devlet kurma heveslerinin kesinlikle karşısında bulunacaklarını ve bütün milliyetçilerin aynı hedefler etrafında toplanacağına emin olduklarını"[214] ifade etmişlerdir.

[213] Kahraman, a.g.e., s.4.

[214] Tuncer Acar**,** *Milliyetçi Cephe Birliği,* 1. Baskı, İzmir 1976, Karınca Matbaacılık, s.35-36.

Türkiye'de ki milliyetçi sağ için, milliyetçi olmayan her şey komünist veya onun bir varyasyonu olarak kabul görmekteydi. Anti-komünist bir biçimde gelişen Milliyetçi sağ için kendileri ile aynı kulvarda yer almayanlar düşman kampının değişik renkleri olarak kabul edilirdi ve İslamcılar milliyetçilerin gözünde yeşil komünistlerdi.[215]

19 Şubat'ta 1975 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi görüşülürken CHP ve AP'li milletvekilleri laiklik karşıtı olarak tanımladıkları MSP'den daha fazla laiklik karşıtı oluyorlardı. CHP grubu adına söz alan Mehmet Ergül CHP'nin yeni bir yola girerek daha farklı tutum içerisinde olacağını ifade etmek adına "*Yeni Cumhuriyet Halk Partisi olarak iyi bir yola girdiğine inandığımız bu kuruma, yani Diyanet İşleri Başkanlığına yardımcı olmaya kararlıyız. Onları çalışmalarında desteklemeye kararlıyız. Asrî saadet Müslümanlığının kurtarılması için yeni Cumhuriyet Halk Partisine Allanın yardımcı olmasını, Diyanet İşleri Başkanlığına da 1975 malî yılı bütçesinin yarar sağlamasını diler, cümlenize grubum ve şahsım adına saygılar sunarım*" diyor, CHP'nin bu çıkışından sonra AP grubu adına söz alan İlhan Aytekin ise "*Yanlışlık yaparız endişesiyle huzurunuza Kur'anı Kerim'i de getirmek suretiyle çıktım. Devri iktidarlarında Kur'anı Azimüşşandan «Çöl Kanunu» diye bahsedenlerin, devri iktidarlarında Cenabı Peygambere «Çıplak ayaklı Mehmet» diyenlerin bugün Kur'anı Kerim'e müracaat etmeleri bizi ancak memnun eder. Fakat tahrifat yapılmadan, daha dikkatli olarak bu kürsüye getirilirse her halde memnuniyeti artırıcı bir husus olur*" diyerek CHP'ye karşı cevap vermek suretiyle dini konularda MSP'den daha katı bir tutum sergiliyorlar ve MSP ile olası bir koalisyona yeşil ışık yakıyorlardı. [216]

4.1.1. Koalisyon Görüşmeleri

Hükümet arayışlarının sürdüğü bu dönemde CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu önceden beri savunduğu "Millîyetçi Cephe" hükümeti formülünü ortaya atmıştır. Milliyetçi Cephe dört partiden oluşacaktı. Bunlar AP, MSP, CGP'dir. Bu dört parti arasında yapılan görüşmeler sonucunda, bu dört partinin bir araya gelerek bir hükümet kurabileceği düşüncesi ağırlık kazanmıştır. AP, MSP, CGP ve MHP genel başkanları 18 Aralık 1974 tarihinde yaptıkları toplantı sonucunda birlikte çalışmaya karar verdiklerini açıklayan bir bildiri yayınlamışlardır.

---

[215] Çaha, a.g.e., s.108.
[216] TBMM Zabıt Ceridesi, 19.02.1975, Dönem 4, Cilt 9, Toplantı 2, 42. Birleşim

CHP ve Ecevit erken seçimde ısrar ediyor, DP ile erken seçim olmadan koalisyona yanaşmıyor, DP'nin azınlık hükümeti kurmasını, erken seçim kararı alması için şartlı olarak destekliyordu.[217]

1975 yılında ki MHP Kurultayında konuşan Türkeş "*Solun ihanet derecesine varan davranışları karşısında, Sağ ile olan kavgamızı erteledik*" diyerek MHP'nin koalisyona dâhil olmasının temel fikrini ortaya koyuyordu.[218]

4.1.2. Hükümetin Kuruluş Süreci

AP-MSP-CGP ve MHP Demirel'in Başbakanlığında hükümet kurmak için anlaştığı dönemde Bilgiç'te DP'de ki arkadaşlarına ısrarla "*Böyle bir hükümete girilsin, girilmeyecekse dışarıdan desteklensin*" demiş, Özer Ölçmen ise Bilgiç'e cevaben "*Kendisine güvenilip arabasına binilmeyen şoföre gelinlik kızı teslim etmek*" tabirini kullanmıştır. Bilgiç bu durumu ise "*Sorunlara çözüm aramak değil, kendilerine göre mazeret bulmaktı*"[219] diyerek değerlendiriyor ve I. Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni kendilerinin kurdurduğu ifade etmektedir.[220]

Rasim Cinisli'nin iddiasına göre; "*Israrla erken seçim isteyen Ecevit, şayet 3-5 ay içerisinde erken seçime gitmeyi kabul ederse DP'nin azınlık hükümeti kurmasına bile razıydı*".[221]

Ecevit ile kurulan koalisyon hükümeti deneyimine sahip olan Erbakan, bu kez yeni ortaklıklara yönelmiştir.

---

[217] Bilgiç, a.g.e., s.237.
[218] Ferruh Sezgin, *Sistem'in İntikamı*, Ankara 1990, Yeni Düşünce Yayınları, s.37.
[219] Bilgiç, a.g.e., s.236-237.
[220] *Yaşanan gelişmeler üzerine bir grup DP'li arkadaş olarak kurulacak hükümeti desteklemeye karar verdik. AP-MSP-CGP ve MHP, Demirel'in başkanlığında hükümet kurmayı kararlaştırmıştı. Fakat oyları yetmiyordu. I. MC denilen hükümeti biz kurdurduk*.bknz. Bilgiç, a.g.e., s.237.
[221] Cinisli, a.g.e., s.403.

4.1.3. Koalisyon Protokolü[222]

Müfredat programlarının milli kültürümüze uymayan kısımları değiştirilecek ve milletimizin ilme ve insanlığa yaptığı hizmetlerin öğretilmesine önem verilecektir.

İlk ve orta öğretimde okutulmakta olan Ahlak Dersleri, gayesine uygun ve milli ahlak esaslarına göre düzenlenecek ve bu dersleri öncelikle, İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam-Hatip Okulları mezunları okutacaklardır.

Tarihi mirasımız olan eserlerin bakımı, onarımı, korunması ve tanıtılması öncelikle göz önünde bulundurulacaktır.

Din Görevlilerinin toplumumuzdaki manevi yeri ve değeri dikkate alınarak, sosyal ve ekonomik kalkınmamızda kendilerinden yararlanılacaktır.

Ülkemizin kalkınması ve çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkması için, asil milletimizin ümidi, geleceğimizin güveni olan gençlerimizin, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerine, milli ve manevi değerlerimize bağlı bir şekilde, manen, fikren ve bedenen gelişmeleri temel hedefimizdir.

Türkiye'nin dış ticaret politikasında çok yönlü bir ekonomi ve ticari ilişki dengesi tesisi esas alınacaktır. Özellikle Orta-Doğu, Asya ve Afrika Ülkeleri ile karşılıklı ticari ve iktisadi ilişkilerin geliştirilmesine önem verilecektir.

Sanayiin, temel üretim malları üreten ve Türkiye'de ağır sanayii ve bu meyanda bilhassa milli harp sanayii kurulmasına imkân verecek bir yapıda sağlanacaktır.

Milli bir dava olan Kıbrıs sorununda, Türkiye ve Türk Milleti olarak elde edilmek istenen sonuç üzerinde hiçbir tereddüde yer vermeyecek bir siyaset izlenecektir.

Kuracağımız Hükümet, bunalım dönemini sona erdiren bir hükümet olacaktır. Parlamenter demokrasinin gereklerine uygun şekilde kurulan, millet çoğunluğunun ve parlamentonun desteğine sahip bir hükümet, Türkiye'nin iç ve dış sorunlarına gerekli güçle eğilebilir.

---

[222] Koalisyon Protokolünün tamamı için bknz: AP, MSP, CGP ve MHP arasında Yapılan Koalisyon Protokolü (1975), Ankara, s;3-19.

4.1.4. Kabinenin Dağılımı ve MSP'li Bakanların Kısa Özgeçmişleri

Devlet Bakanı-Hasan Aksay; 1931 yılında Haruniye'de doğdu. Annesi Elife Hanım, babası Mehmet Emin Beydir. İlkokulu köyünde, ortaokul ve liseyi Kahramanmaraş'ta tamamladı. 1955'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Öğretmenlik ve Yöneticilik görevlerinde bulundu. Millî Gazete'nin kuruculuğunu, sahipliğini ve başyazarlığını yaptı. Türk Ocakları Merkez Heyeti Genel Sekreterliği, Türkiye İlahiyat ve Yüksek İslam Enstitüleri Mezunları Cemiyetleri Federasyonu Başkanlığı görevlerinde bulundu. Millî Nizam Partisi'nin Kurucu Başkanlığını yaptı. 1961 ve 1965'te Adana, 1973'te İstanbul ve 1977'de yeniden Adana Milletvekili seçildi. MSP TBMM Grup Başkanvekilliği ve Devlet Bakanlığı görevlerinde bulundu. Evli ve dört çocuklu.[223]

Adalet Bakanı-İsmail Müftüoğlu; 1939 yılında Trabzon'un Çaykara İlçesi'ne bağlı Eğridere Köyü'nde doğdu. Annesi Hayriye Hanım, babası Yusuf Beydir. İlkokula Eğridere'de başladı. İlk, orta ve lise eğitimini Adapazarı'nda sürdürdü. 1963'te Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu. 1966'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Öğretmenlik ve Avukatlık yaptı. 1973'te MSP'den Sakarya Milletvekili seçildi. Adalet Bakanlığı ve MSP Genel Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Vakit Gazetesi'nde ve Millî Gazetede köşe yazarlığı yaptı. Evli ve üç çocuklu.[224]

İçişleri Bakanı-Oğuzhan Asiltürk; Özgeçmişine 37. Hükümette yer verilmiştir.

Bayındırlık Bakanı-Fehim Adak; Özgeçmişine 37. Hükümette yer verilmiştir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı-Korkut Özal; Özgeçmişine 37. Hükümette yer verilmiştir.

Çalışma Bakanı-Ahmet Tevfik Paksu; Ahmet Tevfik Paksu, 1926 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. Annesi Fatma Hanım, babası Osman Nurettin Beydir. 1949'da İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'ndan mezun oldu. 1966-1968 yılları arasında Kahramanmaraş Senatörü olarak TBMM'de bulundu. 1973'te MSP'den Kahramanmaraş

[223] Türk Parlamento Tarihi TBMM-XV. Dönem (1973-1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1928

[224] a.g.e., s.2156.

Milletvekili seçildi. Çalışma Bakanlığı yaptı. Evli ve dört çocuklu.[225] 2017 tarihinde vefat etmiştir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanı-Abdülkerim Doğru; Özgeçmişine 37. Hükümette yer verilmiştir.

4.1.5. Hükümet Sürecinde Yaşanılan Gelişmeler

I. Milliyetçi Cephe iktidarını oluşturan partilerden olan MSP dış politikanın oluşturulmasında ciddi anlamda rol oynamış, özellikle Kıbrıs meselesinde tavizsiz, sert ve milliyetçi bir politika izlemiş, Ortak Pazar konusunda ise ortak pazara tam karşıt bir tutum içerisinde olmuştur. Bu sebeplerden ötürü politikaları değişkenlik gösterilen AP ile koalisyon noktasında en ciddi sıkıntı yaşayan parti olmuştur.[226] Ali Naili Erdem ise "*Erbakan'la sorunları çözmek çok zordu. Türkiye gerçeklerini görmezlikten gelen saplantıları vardı*" diyordu.[227]

Koalisyon hükümetinde MSP'nin ağırlığı fazlasıyla hissedilmekteydi. Kararnameleri imzalamamasıyla su üstüne çıkan ve kamuoyuna sızan olaylarda, MSP daima susmayı tercih ediyor ve sonunda istediğini yaptırmayı başarıyordu.[228]

Erbakan medyada sürekli olarak Millî Görüş camiasına atfen sarfedilen "takunya" ve "takunyalılar" sözüne istinaden 19 Şubat 1976 yılında Mecliste yaptığı konuşmasında "*Takunya, abdest alınırken bir rahatlık ve kolaylık vasıtasıdır. Takunya lafından maksat, şayet böyle bir kolaylık vasıtasından istifade etmemekse, bunu fevkalade yersiz ve yanlış bir görüş olarak bulurum. Yok eğer, herhangi bir kimse çıkar da bu sözü bir vesile yaparak abdest almayı tezyif etmeye kalkarsa o zaman onun karşısında yıldırım oluruz, o zaman onun karşısında ateş oluruz, bunu herkes bilsin*"[229] diyerek adeta meydan okuyordu.

Millî Eğitim Bakanlığı MSP'ye bağlı olmasa bile, Fehim Adak'ın başında bulunduğu Bayındırlık Bakanlığı üzerinden, her okulun bir sınıfını namaz kılınacak, ibadet yapılacak bir köşe olarak kullanılmasını talep ediyor, bu talepler ise artık olağan karşılanmaya

[225] a.g.e., s.1992.
[226] Fuat Uçar, Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri, Berikan Yayınevi, Ankara, 145
[227] Ali Naili Erdem, *Siyasetin Yollarında*, 1. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları, s.202.
[228] Akın, a.g.e., s.51.
[229] TBMM Zabıt Ceridesi, 19.2.1976, 60. Birleşim

başlıyordu. Çünkü "*MSP'de pırıl pırıl insanlar vardı. Akılları da yürekleri kadar parlaktı. Her türlü yozlaşmadan uzak olup aydınlık bir Türkiye'nin dostlarıydılar diyorlardı*".[230]

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında gerginleşen ve Türkiye'ye ABD tarafından ambargo koyulması ile devam eden sürece karşı hamle Türkiye'de bulunan ABD üslerini kapatma girişimidir.

MSP'nin Ağır Sanayi hamlelerinden birisi olan Tokat Takım Tezgâhları Fabrikasının temelinin atılması güneşin batışından sonraya kalmıştır. Hayali temel atma söylemlerinin basında bolca yer almasından dolayı diken üstünde olan MSP'liler Erbakan'a durumu anlatırlar Erbakan ise; "*Biz bu ülkenin sadece manevi değil maddi kalkınması için de gece gündüz demeden var gücümüzle çalışmalıyız. Biz elimizi çabuk tutup fabrikaların temelini atalım, hükümetten uzaklaştırılsak bile halk nasıl olsa o atılan temellere sahip çıkar, o fabrikaları kurdurur*" der ve bir yandan ay ışığı bir yandan far ışıkları altında temeller atılır.[231]

Kutuplaşmanın pik yaptığı dönemde, basında daha güçlü olabilmek için, MSP'nin yayın organı olan Millî Gazete'nin paraya ihtiyacı vardır. Para ihtiyacı oluşan durumlarda daha önceden de arsa al sat işi yapan Hasan Aksay bu sefer "Gazetede ilan yayınlayarak halka satalım" diyerek Erbakan'ı da ikna ediyor ve arsa bakmaya başlıyordu. Nihayetinde Koç'un da yer aldığı Arnavutköy'de barajın yanında, m2'si 10-15 TL'den 6.000.000 m2 yer bulmuştur. Gazeteye göl manzaralı diye ilan verilince ciddi bir talep oluşur ve hızlı bir biçimde arsalar karlı bir şekilde talep gösterenlere satılır. Projenin adına ise Selametköy denilir. Arsa alanlar arasında MSP'li yöneticiler de vardır. Elde edilen gelir ile gazeteye destek çıkılır ancak yapılan parselasyondan kaynaklı olarak bir kısım kişiler tapusunu alamamıştır. Bunun üzerine tapusunu alabilmek için kişilerce davalar açılmış olsa da günümüzde dahi sonuçlanmamıştır.[232]

Vakıfların da bağlı olduğu Devlet Bakanı Hasan Aksay, vakıfların gelirinden %5 hisse alınmasına rağmen, azınlıkların vakıflarının bu uygulamadan muaf tutulmasını yanlış bulur ve bununla alakalı bir tebliğ yayınlar ve şubeler ile bölge müdürlüklerine gönderir. AP'li Devlet Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ise "*buradan kaç lira alacaksınız ki, zaten adam bin lira alacak, yüz lira gösterecek ondan sonra sana 5 lira kalacak. Bizim*

[230] Erdem, a.g.e., s.201-202.
[231] Kazan, a.g.e., s.68.
[232] Aksay, a.g.e., s.248.

Avrupa'da birçok camimiz ve vakıf arazilerimiz var, bu uygulama sonucunda zarar görebilirler" diyerek uyarıda bulunmuş, yayınlanan tebliğ Aksay tarafından geri çekilmiştir.[233]

28 Mayıs 1977'de Aksay Millî Gazetede ki söyleşisinde Demirel'e Ayasofya'nın tekrardan ibadete açılması yönünde yaptığı müracaatı acilen değerlendirmesi yönünde telkinde bulunuyor, ertesi gün İstanbul'un fetih yıldönümü olan 29 Mayıs'ta Ayasofya'nın önünde kalabalık toplanıyor ve Ayasofya ibadete açılsın nidaları ile meydanı inletiyorlardı. Hemen tesirini göstermeyen bu eylem, ilerleyen yıllarda kısıtlı olarak 1980 yılının ortalarında Hünkâr mahfilinin ibadete açılması ile gündeme gelmiş, basında ise "*AP'nin MSP'ye diyet borcu olduğu* ve MSP'li seçmene yıllardır istediğiniz Ayasofya'nın ibadete açılması da AP iktidardayken oldu denilmek kaydıyla seçmen kazanma hamlesi" olarak yankı bulmuş, ancak bu hükümet döneminde açılamamıştır.[234]

Dönemin Millî Eğitim bakanı Ali Naili Erdem ise hatıralarında olayları şu şekilde değerlendirir: "*Rezil bir dünyayı değiştirmek isteyenler, Marx'a koşuyorlardı. Böylece bir beladan kaçayım derken, daha büyük bir belanın içine giriyorlardı. Ancak hepsi de, son zaman peygamberi diye tanımladıkları, Marx'ın cemaatinden olmayı şeref kabul ediyorlardı. Bu yalancı Peygamber'in karşısında olanlar, Kur'an'ın naslarını silah olarak kullanıyorlardı. Aynı kader birliği içinde olduğumuz Kürtlerle Aleviler, yaratılan huzursuzluğun tüm zeminlerinde birer silah haline getirilmişlerdi. Her şeyin çivisi oynamıştı*." Fikirlerin söylenilemediği, söylenilse dahi hemen bir görüşe aidiyet yakıştırmasının yapıldığı dönemleri, bir öğretmenin sözleri özetliyordu: "*Ama biz fikrimizi söyleyemiyoruz. Ağzımızı açtığımızda başımıza ceza yağıyor. İslam'dan söz açıyoruz, gerici damgası yiyoruz. Yoksulluktan bahis açıyoruz, komünist diyorlar. Tarihimizden örnek verdiğimizde de faşist olup çıkıyoruz. Ama biz bunların hiç birisi değiliz*".[235]

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in katılımı ile 1 Mayıs 1977'de İşçi Bayramını kutlamak için Taksim meydanında toplanan kalabalığın üzerine ateş açılmış, 34 kişi hayatını kaybetmiş yüzlerce kişi ise yaralanmıştır. Ecevit "Devlet içerisinde ki kontrolsüz yapı" dan kuşkulanmıştır.[236]

---

[233] Aksay, a.g.e., s.280.
[234] Cumhuriyet, 15.07.1980
[235] Erdem, a.g.e., s.200;205-206.
[236] Çetingüleç, *a.g.e.*, s.142

Demirel'in başında bulunduğu "Milliyetçi Cephe" Koalisyonunun en ciddi sorunu da Erbakan'dı. Oyunbozanlık ediyordu: "Kadayıfın altının kızarıp kızarmadığına bakacağız." Kadayıfın altının kızarması hükümeti düşürme zamanının geldiğini gösterecekti! Ne kadayıfın altı kızardı ne de Erbakan hükümeti düşürmeye cesaret edebildi! Erbakan'ın adı, "Kadayıfçı" ya çıktı.[237]

4.1.6. Hükümetin Sona Ermesi

5 Haziran 1977 Genel seçimleri sonucunda zafer elde eden CHP Genel Başkanı Ecevit'e hükümet kurma yetkisi vermiştir. 21 Haziran tarihinde Ecevit'in Korutürk'e sunduğu kabine listesi onaylanınca I. MC hükümeti sona ermiştir.

Genelde 70'li yıllar içerisinde, özelde ise MSP'nin koalisyon ortağı olarak bulunduğu hükümetler arasında en uzun süreli olanıdır.

4.2. 5 Haziran 1977 Genel Seçimleri

Genel Seçimlerin zamanında yapılmasını isteyen MSP adına Genel Sekreter Süleyman Arif Emre açıklamalarda bulunur ve "Genel seçimlerin erkene alınmasından dolayı Anayasa Mahkemesine dava açacaklarını ifade eder".[238] Ancak Genel Seçimler AP ve CHP'nin ortak kararı ile erkene alınarak 5 Haziran 1977 tarihinde yapılacaktır.

MSP Seçim Beyannamesinde fikirleri temelde 2 gruba ayırır. Birinci fikri "haklı, doğru" ikinci fikri ise "yanlış" olarak değerlendirir. Kendisini 3 büyük parti arasında gösteren MSP haklıyı, yanlış fikri savunduklarını ifade ettiği AP'yi "Liberal Görüş", CHP'yi "Solcu Görüş" olarak değerlendirir. Haklıyı temsil eden MSP ise "Millî Görüş" olarak ifade edilir.[239]

MSP 1977 seçimleri için yayınlanan beyannamesinde 20. Asrı 4 bölümde tetkikte fayda vardır diyerek ilk 25 yılı harpler devri, ikinci 25 yılı yaraların sarılma devri, üçüncü 25 yılı yol arama devri, dördüncü 25 yılı ise Yeniden Büyük Türkiye'nin kurulması devri olarak ele alıyor ve "*CHP ile AP iktidarları milletin kıymetli yıllarını boşa harcadılar.*

[237] Bildirici, a.g.e., s.214.
[238] Milliyet, 09.04.1977
[239] MSP Seçim Beyannamesi, Ankara, 1973

Beceriksizlikleri ve idare-i maslahatçılıkları ile ana meseleleri üst üste biriktirdiler ve büyüttüler" diyerek, seçimlerde MSP'nin neden tercih edilmesine dair gereceklerini sıralıyorlardı.[240]

AP ve CHP'yi hedef alan MSP Başkaları "Yeniden Büyük Türkiye" diyemezler, onlar deseler ancak "Büyük Türkiye" diyebilirler. Onların düşündüğü Büyük Türkiye maddi olarak büyümüş, sadece rakamları büyümüş Türkiye'dir. Gübre ile suni olarak büyütülmüş tatsız ve kokusuz meyve ve sebzeler gibi. Biz "Yeniden Büyük Türkiye" diyoruz, "Yeniden Büyük Türkiye" demeye hususi bir itina gösteriyoruz. Burada iki sebep vardır. Bir tanesi; İlk defa Büyük Türkiye olacak değiliz, biz asırlar boyu zaten büyük olarak gelen bir ülkeyiz. Bizim Milletimiz için büyük olmak tabii bir seyirdir. Bu itibarla ilk defa büyük olacağımızı değil, bugüne kadar nasıl büyük isek, yeniden nasıl büyük olacağımızı kastetmek için bu kelimeyi kullanıyoruz. Dolayısıyla bu kelimenin içerisinde bizim bütün tarihimiz fışkırıyor.[241]

1977 yılı yılbaşı temennisinde Ecevit "Silahlara karşı oy yılıdır, zorbalara karşı halk yılıdır, haksızlığa karşılık hak yılıdır" söyleminde bulunmuş, Demirel ise seçimlerle beraber yeni yöneticilerin seçileceğini, böylelikle hizmetlerin devam edeceğini ifade etmiş "Dirlik düzenlik, kardeşlik, birlik ve beraberliğimizi koruyacak, barış içinde yaşamayı sürdüreceğiz" demecinde bulunmuştur.[242]

Ekim 1977'de yapılması gereken seçimlerin öne alınması hususunda Erbakan'ın iddiası şu şekildedir: "*Ocak 1977'de yapılan MGK toplantısında ABD Başkanı John Carter'a dünya ülkelerinin durumu hakkında CIA'nın verdiği raporlardaki pasajlarda Ekim ayında Türkiye'de yapılacak seçimlerde hiçbir partinin çoğunluk alamayacağı, MSP'nin oylarının ise yükselme eğiliminde olduğu ifade edilir ancak Raporun ikinci kısmındaki alınacak tedbirler kısmı ise bizde orada bulunduğumuz için okunmamıştır*."[243]

Demirel yaptığı konuşmada; koalisyonların zaruretten doğduğunu, tek bir partinin iktidar olacak oyu kazanamaması neticesinde, ülke hükümetsiz kalmasın diye koalisyonların kurulduğunu, ancak koalisyonların hem kurulmasının hem de devam

---

[240] Milli Selamet Partisi, İnanç ve Hamle, Gaye Matbaası, Ankara, 1977
[241] MSP Seçim Beyannamesi
[242] Cumhuriyet 01.01.1977
[243] Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyatı Cilt III, Derleyen Mustafa Uzun, 2. Baskı, Ankara 2014, MGV Yayınları, s.150. Görüşlerin ifade edildiği kitap 1991 yılında Rehber Yayıncılıktan çıkan Kenan Evren'in Anılarında ki Yanılgılar isimli eserdir.

ettirilmesinin çok zor olduğunu ifade ediyor ve "*Türkiye koalisyonlarla idare edilir hale gelmemeli*" diyerek AP'nin tek başına iktidara gelmesi gerektiğini ifade ediyordu.[244]

1973 seçimleri sonrasında CHP'nin gerisinde kalan AP çoğunlukla bütün propagandasını CHP ve komünizm karşıtlığı üzerine yapıyor bunu ise milliyetçilikle destekliyordu. MSP ve Erbakan ise Demirel'in asıl hedefiydi. Demirel MSP'nin ideolojisi Millî Görüş'ü bir safsatadan ibaret olduğunu söyler.[245] Demirel'in asıl amacı ise 1973 Genel Seçimlerinde oylarını bölüp 48 milletvekili elde eden MSP'nin tabanını AP'ye geri çekmektir.

Metin Toker Hürriyetteki yazısında MSP hakkında "*Bektaşi'nin bundan fenası olmaz diye iki şarap arasında yaptığı tercihte onlar için mümkün değildir. Dört yıllık dönemde bundan fenası olmaz denilirken ondanda fenası çıkıvermişti*" diyerek aleyhinde propaganda yapıyor ve ekliyordu "*MSP'yi yahut DP'yi ya da CGP'yi veya MHP'yi hafiften AP'ye tercih edenler bu sefer yahut bu seferlik AP'de birleşmelidir*"[246] diyerek açıkça AP dışında ki siyasi partileri egale ederek en kötü ihtimalle CHP-AP koalisyonunun kurulması yönünde görüş bildiriyordu.

4.2.1. Seçim Süreci ve Sonrasında Oluşan Siyasi Tablo

5 Haziran 1977 yılında yapılan Genel Seçimlerde 450 sandalyeli mecliste, CHP 213, AP 189, MSP 24, MHP 16, CGP 3, DP 1, Bağımsızlar 4 sandalye elde etmişlerdir.[247]

Milliyetçi Cepheyi oluşturacak partiler, 1973 yılında yapılan genel seçimlere nazaran milletvekili sayısında büyük düşüş yaşamış, CHP ise milletvekili sayısını arttırmıştır.

6 Haziran'da Milliyet seçimler için "*Katılım yüksek, olay az*" başlığını[248], Tercüman ise "*Seçimler yapıldı; iktidar gene ortada kaldı*" başlığını atmıştır. Liderlerden; Demirel "Siyasal iktidar yine ortada kaldı", Ecevit "*CHP hükümeti kurmaya hazırdır*", Bozbeyli

[244] Cumhuriyet, 04.06.1977
[245] Murat Arslan, *Süleyman Demirel*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 154
[246] Hürriyet, 29 Mayıs 1977
[247] TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2011, a.g.e., s.115.
[248] Milliyet, 06.06.1977, Manşet

"*DP'nin ağır yenilgisi, tek parti iktidarı isteğinden doğmuştur*", Türkeş "1 Milyon oy aldık" demişlerdir.[249]

MSP ise 5 Haziran seçimlerinde büyük bir oy kaybına uğramış, 1973 seçimleri neticesinde elde ettiği 48 sandalye sayısı 24'e düşmüştür. Bu oy kaybının sebebini ise Kemal Karpat şu şekilde ifade etmektedir: "*Bu seçim yenilgisinin nedeni, parti lideri Necmettin Erbakan'ın konumunu kaybetmemek adına ilkelerinden vazgeçmeye iten fırsatçılığıydı. Erbakan, kendisini bir anda siyasetin zirvesine taşıyan dinsel güçlerin gerçek doğasını anlamakta yetersiz kalmıştı*" değerlendirmesinde bulunmaktadır.[250]

1977 seçimlerinde MSP'de yaşanan oy düşüşünün nedenleri arasında; Selametköy projesinde oluşan mağduriyet her ne kadar parselasyondan kaynaklı olmuş olsa da bu mağduriyetin partiye olumsuz imaj olarak yansıması söz konusu olabilir.

MSP'nin oylarında ki düşüşünde ki diğer sebeplerden birisi de MSP'ye verdiği destek ile bilinen, muhafazakâr-milliyetçi grupların üstad kabul ettiği Necip Fazıl Kısakürek'in, CHP-MSP koalisyonundan hoşnut olmaması sonucunda yönünü MHP'ye çevirmesi ve 77 seçimleri öncesinde yayınladığı Türk Milletine Beyannamesi ile MHP'ye oy verilmesi yönünde çağrıda bulunmasıdır.[251]

14 Haziran 1977'de Cumhurbaşkanı Korutürk "Atatürk ilkelerini koruyarak, huzuru, kardeşliği, milli birliği, dar particilik anlayışının üstünde sağlayacak bir Hükümet kurulmasını isteyerek, seçimlerden zaferle çıkan CHP Genel Başkanı Ecevit'i yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiştir.

1 hafta boyunca Koalisyon kurma görüşmeleri yürüten Ecevit, hiçbir parti ile anlaşamayınca Korutürk'e azınlık hükümeti kurmak için kabine listesini verir. Sonrasında AP, MSP ve MHP tarafından büyük tepki ile karşılanacak olan kararı Korutürk verir ve Ecevit'e azınlık hükümeti kurma görevini verir. 3 Temmuz'da ki Mecliste yapılan Güvenoyu yoklamasında çoğunluğu yakalayamayan Ecevit istifa eder ve hükümet kurma sırası Demirel'e gelir.

[249] Ertuğrul Alatlı, Müdahale, 1. Baskı, İstanbul 2002, Alfa Yayınları, s.191.
[250] Kemal Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*,8. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, s.276.
[251] Yorgancılar, a.g.e., s.340.

4.3. II. Milliyetçi Cephe Hükümeti

4.3.1. Koalisyon Görüşmeleri

Necmettin Erbakan hakkında Şeriatı, İslam'ı getirecek denilerek Anayasa Mahkemesine dava açılmış, Savcılık Erbakan'ın bir ay içerisinde partiden ihracını istemiştir. Yeni kurulacak hükümet için koalisyon görüşmelerinde Erbakan'ın davası pazarlık olmuş, dava düşünce MSP koalisyona evet demiştir.[252]

Bakanlıkların sayısının Cumhuriyetin ilk yıllarından 1946 yılına kadar 13'ü geçmediği görülmektedir. Bu dönemde, Devlet Bakanlığı uygulamasının olmaması ve genellikle devletin temel işlevlerine yönelik bakanlıkların kurulması nedeni ile sayının sınırlı kaldığını söylemek mümkündür. 1946'dan sonra gerek çok partili döneme geçiş gerekse devletin fonksiyonlarının artması ve devlet bakanlığı uygulamasının getirilmesi ile birlikte bakanlık sayısı hızla artmıştır. Özellikle 1970'li yıllarda koalisyon hükümetlerinin iş başına gelmesi, devlet bakanlığı sayısının 10'a, toplam bakanlık sayısının da 34'e kadar yükselmesine neden olmuştur.[253]

30 Mayıs 1977'de ki Cumhurbaşkanı Korutürk, Erim ile görüşmesinde Erbakan'a ve MSP'ye herkesin sustuğunu, memlekete ölü toprağı serpildiğini, gazetelerde başörtülü genç kızların fotoğraflarının çıkmasından dolayı yaşandığı üzüntüyü anlatıyor, tarafsızlık ilkesi gereği açıklama yapmasının doğru olmadığını ifade ederek Erime köşe yazılarında bu olaylara tepki göstermesi telkininde bulunuyor, Erim ise İmam Hatip okullarında telkinler yapıldığı için bu işlerin gazete yazılarından ziyade eğitim sisteminin değişmesiyle olacağını ifade ederek İmam Hatip okullarının kapatılmasını Cumhurbaşkanına laf arasında dile getiriyor ve özellikle şunları ifade ediyordu; "*Seçimlerden sonra ki eyleminiz ne olacak. Partiler yine MSP'siz hükümet kuramazsa ne olacak? MSP'nin %10 oy almasından endişe edilmez. Ama hükümete girerken etkisi %10'luk değil adeta %90'lık oluyor. İşte bu kötü. CHP ile AP yine oyların %80'ini alacaklar. Fakat birbirleri ile uyuşmamaları yüzünden gene MSP'ye el açacaklar. O da istediğini kabul ettirecek.*"[254] Nihat Erim bu sözleri ile adeta 1977 seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlık

[252] Hasan Aksay, Hak Yol İslam Yazacağız, 1. Baskı, Turkuvaz Yayınları, İstanbul, 289
[253] Mustafa Lamba, Mehmet Aktel, Yakup Altan, Uysal Kerman, Türkiye'de Bakanlık Tipi Örgütlenme: Tarihsel ve Yasal Süreç, Yönetim ve Ekonomi Yıl:2014 Cilt:21 Sayı:1,
[254] Erim, a.g.e., s.1155.

ilkesini bozarak MSP ile olabilecek her türlü hükümet ortaklığını reddetmesini ve MSP'ye yaşam hakkı sunulmamasını talep ediyordu.

4.3.2. Hükümetin Kuruluş Süreci

AP-MSP ve MHP'nin yayınladığı bildiride 14 Haziran 1977 tarihinde Cumhurbaşkanının, demokratik bir biçimde CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e hükümet kurma yetkisi verdiğini ancak Ecevit'in koalisyon kuramayacağını ciddi şekilde anlamasına rağmen hükümet kurmakta ısrarcı olduğunu ve üç partinin bu şekilde kurulacak olan hükümete güvenoyu vermeyeceğini ifade etmesine rağmen Cumhurbaşkanının ısrarlı bir şekilde Ecevit'e hükümet kurma yetkisi vermesi üzerine tavırlarını üç madde ile özetlemişlerdir. Bunlar;

- Israrla Ecevit'e hükümet kurma yetkisinin verilmesini demokrasiyi tahrip edici, üzücü bir olay değerlendirmişlerdir.
- CHP azınlık hükümetinin Devlet dairelerinde tevessül ettikleri icraat ve tasarrufların meşru saymadıklarını ifade etmişlerdir.
- Parlamentodan çoğunluğa dayalı ve güvenoyu alabilecek bir hükümetin çıkabileceğini ve bunun için zaman kaybetmeden demokratik mekanizmanın işletilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.[255]

3 Temmuz 1977'de Mecliste yapılan güvenoyunda, Ecevit'in kurduğu hükümete, 217 kabul, 229 red oyu çıkmıştır. Oylama sonra, Meclis içinde ve dışında çıkan olaylarda AP ve CHP'liler kavga etmiştir. Ecevit; "içinde bulunduğumuz koşullar, CHP'siz veya CHP'nin gücü olmadan kurulacak Hükümet'in, geçerli ve gerçekçi olmayacağını gösteriyor. Uzlaşmacı ve birleştirici tavrımızı bundan sonra da göstereceğiz" derken, Demirel "İşgal Hükümeti gitti, yerine Cumhuriyet Hükümeti kurulacaktır", Türkeş "CHP'nin hesabı yanlış çıktı", Erbakan "Hükümet'in kurulması için MSP gereğini yapacaktır" demiştir.[256]

[255] AP, MSP ve MHP Arasında Yapılan Koalisyon Protokolü, Başbakanlık Basımevi, 1977, Ankara, s. 3-4
[256] Alatlı, a.g.e., s.221.

AP Grubundan 25' e yakın milletvekili MSP ve MHP ile koalisyon kurulmamasını istemişlerdir. MSP'ye güven duymadıklarını, I. MC Hükümeti'ni örnek göstermişler bu şekildeki koalisyonun başarılı olamayacağını savunmuşlardır.[257]

3 Temmuz 1977'de Korutürk Hükümet kurma görevini AP lideri Demirel'e verir. Demirel Korutürk'ün kendisine verdiği mektubu AP grubu ile paylaşır. Mektupta Korutürk Demirel'e hitaben "*21 Haziran 1977 tarihinde CHP Genel Başkanı Sayın Ecevit başkanlığında kurulmuş bulunan hükümet 3 Temmuz 1977 tarihinde güvenoyu almaması nedeniyle aynı gün istifa etmiş ve bu istifa kabul olunmuştur. Yeni Bakanlar Kurulunun TBMM"ye üye sayısı en çok ikinci parti olan AP Genel Başkanı olarak bu kez tarafınızdan teşkili Anayasanın 102. Maddesi uyarınca uygun görülmüştür. Bakanların seçilmesini ve atamalarını yaptırmak üzere isimlerinin bildirilmesini rica ederim*"[258]

İkinci bir Milliyetçi Cephe Hükümetinin oluşabileceği sinyalini veren ilk gelişme Ecevit hükümetinin güven oylamasından önce MSP Genel Başkanı Erbakan'ın çağrısı ile Milliyetçi Cephenin üç liderinin bir araya gelerek ortak bir bildiri yayınlamasıdır.[259]

MHP lideri Türkeş Millet Partisi lideri Osman Bölükbaşı ile bir görüşme gerçekleştirir. Bu görüşmenin akabinde basın açıklaması yapan Türkeş'e bir gazeteci CHP-MHP koalisyonunun ülkedeki anarşi ortamını bertaraf edeceğini ifade etmesi üzerine Türkeş "*bugünkü durumda böyle bir şey bahis konusu değildir*" demiştir.[260]

Demirel koalisyon ortağı olarak MSP lideri Erbakan ve MHP lideri Türkeş ile anlaşmaya varır. 21 Temmuz'da ise Demirel hükümeti kurmuş ve Mecliste güven oyu almıştır.

II. MC Hükümetinde İç İşleri Bakanlığı'nın kime verileceği konusunda partiler arasında görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. İç İşleri Bakanlığını AP ısrarla istemiş, MSP ise I. MC Hükümetinde olduğu gibi bu hükümet döneminde de kendi bünyesinde olmasını

[257] Ilıman, Arif (2014), Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümetleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, s.190.
[258] Milliyet, 06.07.1977
[259] Kahraman, Birgül (2016), İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, s.30.
[260] Milliyet, 07.07.1977, s.7.

istemiştir. Buna sebep olarakta Türkiye'de mevcut olan anarşinin, kavganın ve şiddetin kontrol altına alınmasını sadece tarafsız MSP'nin sağlayabileceği ifade edilmiştir.[261]

4.3.3. Koalisyon Protokolü[262]

Vatandaşların din ve vicdan hürriyetini tam ve kâmil bir manada temin ve uygulamadaki haksızlıkları ve terslikleri gidermek ve mağduriyetleri gidermek adına Türk Ceza Kanunu'nun 163. maddesinin tadil edileceği ifade edilmiştir.

Devleti, vatandaşa hizmet sunan, emniyet sağlayan, güven veren, saygı ve sevgi duyulan bir varlık haline getirmek için gerekli düzenlemeleri yapacağız. Vatandaş-Devlet münasebetlerinde gereksiz işlemlerin ve bürokratik engellerin ortaya çıkardığı çeşitli şikâyetleri en kısa zamanda gidereceğiz. Hizmetlerin süratle ifasını sağlayacağız. Her alanda imkân ve zaman israfını önlemek için idareye dinamik bir yapı kazandıracağız.

Milli ahlakın korunmasına ve geliştirilmesine büyük önem veriyoruz. Bu sebeple, insanın edep ve haya hislerini rencide eden, milli ve manevi değerlere saldıran, mukaddesatı tezyif eden, ahlak dışı her türlü yayınlarla ve müstehcen neşriyatta sürekli olarak mücadele edeceğiz. Bu maksatla, mevzuatımızda yetersiz olan hükümleri yeniden ele alıp düzenleyeceğiz. Rüşvet, irtikap, su-i istimal gibi toplumlara arız olan ve ahlak dışı saydığımız bu sosyal hastalıklarla kesin şekilde mücadele edeceğiz.

Yeniden kurmaya başladığımız gübre, şeker, demir-çelik, metalurji, elektronik, telekomünikasyon tesislerini süratle ikmal ederek, yeni hamlelere gireceğiz. Türkiye, ağır sanayi yatırımlarını kurmaya başlamış, böylece, yeni bir döneme girmiştir. Bu alanda girişilmiş bulunan Motor Sanayii, aktarma organları sanayii, takım tezgâhları sanayii, ağır elektronik ve elektromekanik ekipman sanayii, Tarım ve İş Makinaları Sanayii her türlü makina imalat sanayii, gemi inşa sanayiinin süratle kurulmasına ve geliştirilmesine çalışacağız. Sanayileşme hamlemizin hızla gelişmesine engel teşkil eden her türlü hukuki ve mali mevzuatı ıslah edeceğiz. İhracatın geliştirilmesi ve bu arada bilhassa sanayi mamulü ihracatının artırılmasına en ileri teşvik tedbirleri ile husus bir ihtimam gösterilecektir. Milli seviyede bir sanayi envanteri yaptıracağız. Milli teknoloji üretimi ve

[261] Süleyman Arif Emre, Siyasette 35 Yıl III. Cilt, 4. Baskı, Ankara 2017, MGV Yayınları, s.108.

[262] Koalisyon Protokolünün tamamı için bknz; *AP, MSP ve MHP Arasında Yapılan Koalisyon Protokolü*, Başbakanlık Basımevi, 1977, Ankara

birikimi için gerekli düzenlemelere gireceğiz. Ağır sanayi ve Milli Harp Sanayii, milli politikalarla ele alınarak ahenkli bir şekilde geliştirilecektir.

Hükümet Programında yer alan "*Ortadoğu ihtilâfının çözümü için temel şartların her şeyden önce ilk adım olarak işgal edilen toprakların terk edilmesi ve Filistin halkının kendi devletini de kurmasını ihtiva eden meşru millî haklarının tanınması olduğu görüşündeyiz*" maddesi ilgi çekicidir. Bu madde ile yıllardır süregelen Filistin-İsrail meselesinde hususunda, hükümet programında birebir Filistin halkının devlet kurma hakkının olmasından söz edilmiştir.

"Bütün gençlerimizin her kademede eğitim kurumlarından yararlanmaları imkânlarını hazırlayacağız. Eğitimde imkân ve fırsat eşitliğine önem vereceğiz" maddesi ile "İmam-Hatip Lisesi ve diğer meslek lisesi mezunlarını, Üniversite ve Yüksek Okullara giriş imtihanlarında, diğer lise mezunları ile aynı şarta tabi tutacağız. İmam-Hatip Lisesi mezunlarını, İlkokullarda Din ve Ahlak Dersleri hocası olarak görev yapmalarını sağlayacağız. İmam-Hatip Liselerinin ilkokullara dayalı olmasını ve sayılarının artırılmasını temin edeceğiz" maddesi, MSP'nin bir söylemini daha Hükümet Programına aldırdığını gösteriyordu.

Kalkınma modelimiz millidir ve memleket gerçeklerine dayanır. Kalkınma, planlı ve dengeli olacaktır. Ekonomimizi sıhhate kavuşturmaya ve sosyal adalete ve sosyal güvenliğe gereken önemi vereceğiz. Mülkiyet hakkına ve meşru kazanca saygılı olacağız. Adil gelir dağılımı gerçekleştirecek nitelikte tedbirler alacağız.

4.3.4. Kabinenin Dağılımı ve MSP'li Bakanların Kısa Özgeçmişleri

Devlet Bakanı-Süleyman Arif Emre; Özgeçmişine 37. Hükümette yer verilmiştir.

İçişleri Bakanı-Korkut Özal; Özgeçmişine 37. Hükümette yer verilmiştir.

İmar ve İskân Bakanı-Recai Kutan; 1930 Malatya doğumludur. Annesi Hatice Hanım, babası İsmail Bey'dir. İlk orta ve lise tahsillerini Malatya'da tamamlamıştır. 1952 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nden İnşaat Yüksek Mühendisi olarak mezun olmuştur. 1952–1969 yılları arasında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nde Bölge Müdürlüğü ve Genel Müdür Muavinliği görevlerinde bulunmuştur. Bu tarihlerde Türkiye'nin en büyük projesi olan GAP Etüd ve Planlama çalışmalarını yönetti.1969-1977

yılları arasında Tümaş Türk Mühendislik ve Müşavirlik A.Ş. Genel Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. 1973 yılında siyasi hayata atıldı. Millî Selamet Partisi'nde Genel Başkan Yardımcılığı, 1977 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde XVI. Dönem MSP Malatya Milletvekili ve aynı tarihte İmar ve İskân Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. 1983 tarihinden sonra Refah Partisi'nde görev aldı. XX. Dönem Refah Partisi Malatya Milletvekili iken 1996 tarihinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı olarak görev almıştır. Refah Partisinin kapatılmasının ardından kurulan Fazilet Partisi'nin Genel Başkanı oldu. Bu parti kapatıldıktan sonra Saadet partisine Genel Başkan oldu. 26 Ekim 2008 tarihinde Genel Başkanlık görevini devretti. "Havza Kalkınması" ve "Irak Sulamaları" adlı eserlerin sahibidir. Fransızca, Arapça ve İngilizce bilen Recai Kutan, evli ve üç çocuk babasıdır.[263]

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı-Fehim Adak; Özgeçmişine 37. Hükümette yer verilmiştir.

Çalışma Bakanı-İsmail Fehmi Cumalıoğlu; 1912 yılında Tekirdağ'da doğmuştur. Annesi Veçhiye Hanım, babası Ahmet Hilmi Bey'dir. 1938 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nden Askeri Öğrenci olarak mezun olmuştur. 1947 yılında Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde Dâhiliye Uzmanlığını tamamlamıştır. Değişik Askeri Hastanelerde Baştabiplik yapmıştır. 1960 yılında Albay rütbesiyle emekliye ayrılmıştır. 1961 yılında siyasi hayata atılmıştır. CKMP ve MP de çeşitli İl Yönetim Kurullarında Başkan ve Başkan Vekili olarak görev yapmıştır. 1965 tarihinde MP'den Milletvekili seçilmiştir. 1969 seçimlerinden sonra MP Genel Sekreterliği görevinden ve Parti Üyeliği'nden istifa etmiş ve MSP'nin kurucuları arasında yer almıştır. MSP Genel İdare Heyeti Üyeliği ve Genel Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. XV. ve XVI. Dönem MSP İstanbul Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. Çalışma Bakanlığı görevinde bulunmuştur. Şiirleri, inceleme eserleri bulunmaktadır. Ayrıca inceleme ve derleme niteliğindeki makale ve yazıları muhtelif gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Evli ve üç çocuk babasıdır. 25 Temmuz 1996 tarihinde yaşamını yitirmiştir.[264]

Sanayi ve Teknoloji Bakanı-Oğuzhan Asiltürk; Özgeçmişine 37. Hükümette yer verilmiştir.

---

[263] Türk Parlamento Tarihi TBMM XVI. Dönem (1977-1980) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 201, s.1630

[264] Türk Parlamento Tarihi TBMM-XVI. Dönem (1977-1980) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1469

Orman Bakanı-Sabahattin Savcı; 1925 yılında Diyarbakır'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Diyarbakır'da yaptıktan sonra 1947 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nden Ziraat Yüksek Mühendisi olarak mezun oldu. Tarım Bakanlığının taşra teşkilâtında çeşitli kademelerinde hizmet ederek 1954 yılında Diyarbakır Teknik Ziraat Müdürü oldu. Bu görevde çalıştığı süre içinde Geçici Bölge Zirai Mücadele Reisliği görevini de yürüttü. 1958 yılında A.B.D.'nin AID teknik yardım fonundan faydalanarak Tarım Bakanlığı tarafından Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderildi. 1959 yılında Tarım Bakanlığı Teftiş Kurulunda müfettiş olarak görevlendirildi. 1960-1964 yıllarında Erzurum Vilayeti Teknik Ziraat Müdürü iken Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde dersler verdi. Mesleğiyle ilgili ve sosyal birçok kuruluşta kurucu ve yönetici olarak çalıştı. Orta öğretim kurumlarında tarım ve biyoloji dersleri verdi. 267 1965 yılında Tarım Bakanlığı Tetkik ve İstişare Kurulu'nda Bakanlık Müşaviri ve TMMO Birliği Ziraat Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu üyesi iken Türkiye Ziraat Odaları Birliği Genel Sekreterliği'ne seçildi. 1966 yılında Tarım Bakanlığından yetkili bir heyetle birlikte, Almanya, İtalya, Japonya ve İsviçre'de Dağ Ekonomisi ve Halk–Orman İlişkileri konusunda incelemelerde bulundu. 12 Ekim 1969 milletvekilleri genel seçimlerinde Diyarbakır ilinden TBMM'ne seçildi. 1975-1980 yılları arasında M.S.P.'nden Cumhuriyet Senatosu üyesi olarak T.B.M.M.'ne katılan Sebahattin Savcı, Cumhuriyet Senatosu başkanlık divanı üyeliğinde bulundu. 21 Temmuz 1977-5 Ocak 1978 tarihleri arasında görev yapan İkinci Milliyetçi Cephe hükümetinde Orman Bakanlığı'na getirildi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde Türkiye'nin Köy ve Köylü Meclisleri ile ilgili bir doktora çalışmaları yaptı ve mesleğiyle ilgili kitap hazırlamaktadır. Evli ve üç çocuk sahibidir.[265] 2007 yılında vefat etmiştir.

4.3.5. Hükümet Sürecinde Yaşanılan Gelişmeler

Hükümet kurulmasından sonra daha güvenoyu alınmadan AP içinde küçümsenmeyecek bir muhalefet baş göstermiştir. MSP ve MHP'ye büyük tavizler verildiğinin öne sürülmesi yanında önemli bakanlıkların MSP ve MHP'ye kalması yüksek sesle tartışılmaya başlanmıştır.[266] MSP ve MHP'ye verilen Bakanlık sayısına karşı çıkanların varlığı sebebiyle karışıklık yaşayan AP'ye bir darbe de kendi içerisinden

[265] Türk Parlamento Tarihi Millet Meclisi 3. Dönem (1969-1973) (IV. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2017, s.266.
[266] Ilıman, Arif (2014), a.g.e., s.194.

gelmiştir. Kulislerde Dışişleri Bakanlığı görevini alacağı düşünülen Kamran İnan kendisine Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın düştüğünü görünce istifa etmiş ancak istifası AP tarafından kabul görmemiştir. İstifasında kararlı olan İnan, CHP'nin hükümeti düşürme tehdidi ortaya çıkınca görevi kabul etmiş ve kriz ilk günlerinde sona ermiştir.[267]

Hükümet iç politikadaki uygulamalarına Ecevit'in güvenoyu almayan hükümetinin yaptığı atamaları iptal ederek başlamıştır. Hükümetin en önemli çalışma alanları; artan toplumsal olaylar sebebiyle asayiş, yükselen enflasyonla başa çıkmak için ekonomi, yakın süreçte yaşanan petrol ve enerji alanlarındaki krizlerden dolayı enerji ve köyden kente göçün hızlanması ile sanayi olmuştur.

Anarşi olaylarının tekrardan baş göstermesi üzerine İçişleri Bakanı Korkut Özal "Emniyet teşkilatında sorunlar çözülmedikçe asayiş konusuna çözüm getirmenin zor olduğunu ifade eder".[268]

4.3.6. Hükümetin Sona Ermesi ve Güneş Motel Olayı

1973 seçimleri sonrasında, Erbakan'ın AP'li 51 milletvekilini MSP'ye davet edip hükümet kurma düşüncesine, Orhan Akkoyunlu "*Hocanın hayaline kurşun sıksan yetişmez*" demişti, ama Ecevit'in hükümet kurma hayalleri gerçek oluyordu. CHP ile AP'nin arasında geniş tabanlı bir Millî Koalisyon oluşturmak isteyen AP'li 11 milletvekili bu girişimleri sonuçsuz kalınca, İstanbul Büyükşehir Belediyesi iştiraki olan Güneş Motel'de CHP Genel Başkanı ve kurmayları ile görüşmüşler ve Ecevit'in kuracağı bir hükümete destek vereceklerini ifade etmişlerdir. Bu olay akabinde ise 11 milletvekili AP'den istifa etmiş, bunun sonucunda Mecliste çoğunluğu kaybeden II. MC Hükümeti iktidardan düşmüş ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk yeni hükümeti kurma yetkisini Ecevit'e vermiştir.

1977 seçimlerinde ki başarısızlıktan ötürü Erbakan'ın genel idari kuruluna karşı değişim isteyen muhalif grup tarafından 1978 yılında yapılan 2. Olağan Genel Kurulda Erbakan'a ciddi ilk muhalefet gün yüzüne çıkmıştır. Ancak bu çıkış Erbakan'ın Genel Başkanlığına değil, çoğu zaman siyasette uygulanan, liderden kaynaklı sıkıntımız yok ama etrafındakiler değişmeli düşüncesinin tezahürü olarak temayüz ediyordu. Genel İdare

[267] Önal, a.g.e., s.46.

Kurulundaki diğer isimlere karşı, Korkut Özal liderliğinde Bülent Arınç, Kadir Mısıroğlu ve Mustafa Yazgan'ın da dâhil olduğu ayrı bir liste çıkarılıyor ancak bir başarı sağlayamıyorlar ve Erbakan'ın listesi kazanıyordu.[269]

[268] Milliyet, 11.08.1977, s.12
[269] Şahin, a.g.e., s.96.

5. SONUÇ

Millî Görüş Hareketi ile Necmettin Erbakan iç içedir. Erbakan Millî Nizam Partisi ile bir vücut haline getirdiği Millî Görüşün liderliğini vefatına dek bırakmamış ve Millî Görüş Hareketi'nin hocası olmuştur. Millî Görüş kavramı ile bir ideolojik hareket başlatan Erbakan, Türkiye Cumhuriyeti Devletinde siyasal İslamcı diye adlandırılan, arada bir dini söylemleri ile siyaset yapanlar gibi olmamış İslam'ın siyasete uyarlanabileceğini de göstererek, İslami bakış açısı ile bir siyaset yapmaya gayret etmiştir.

Millî Görüş Hareketi tek başına iktidar olacak kadar oy alamamış ancak MSP'nin logosu olan anahtar siyasi hayatta da Koalisyon ortaklığı kapısını açmıştır. Seçim beyannamesinde Liberal Görüş olarak ifade edilen AP ve Solcu Görüş olarak ifade edilen CHP ile koalisyon kurulmuştur.

MSP, CHP ve Milliyetçi Cephe Koalisyon Hükümetlerinde Başbakan Yardımcılığının yanında belli başlı Bakanlıkları üç hükümet döneminde de istemiş ve elde etmiştir. Bunlar; koalisyon hükümetlerinin değişmez ve sayısı her koalisyon döneminde koalisyonda ki parti sayısı kadar ve keyfe keder arttırılan *Devlet Bakanlığı*, *İçişleri Bakanlığı*, *Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı*, *Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı*'dır.

Özellikle İçişleri Bakanlığı'nın istenmesi, yükselen anarşi ve iç karışıklıklarda MSP'nin diğer partilere görece daha tarafsız olduğunu iddia etmesidir. Nitekim bir dönem MSP Genel Başkanlığı yapan Süleyman Arif Emre'de bu durumu ifade eder. Her ne kadar tarafsız olunduğu iddia edilmiş olsa da bu tarafsızlık anarşi olaylarını bastırmamış, yükselişine de çok fazla engel olamamıştır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafında ise, özellikle I. MC zamanında daha fazla dile getirilen Ağır Sanayi hamleleri yapılmaya başlanmış ve yurdun dört bir yanında fabrika temelleri atılmaya başlanmıştır. Elbette koalisyonların kısa sürdüğü, istikrarın hâkim olamadığı bu dönemde MSP, temel atmak suretiyle, bir sonraki hükümette bulunmasa bile gelecek hükümete tamamlanmak üzere bir proje bırakmıştır.

Millî Görüş Hareketinin her üç koalisyon hükümeti döneminde de elde edemediği Bakanlıklardan bazıları; Maliye bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığıdır. Elbette Millî Görüş Hareketi bu

Bakanlıklarda bulunmadığı için kendi çizgisi doğrultusunda hareket edememiş ancak yönlendirmekten de geri durmamıştır.

Elbette Cumhuriyetin kuruluş felsefesine aykırı olduğu düşünülen Millî Görüş Hareketine, Millî Eğitim Bakanlığının verilmesi dönemin şartlarına göre düşünüldüğünde pekte mümkün değildir. MSP Millî Eğitim Bakanlığının kendilerine verilmesi konusunda çokta ısrarcı olmamış, ancak özelliklede İmam Hatip Liselerinin sayılarının arttırılması ve Üniversiteye giriş koşullarında diğer liseler ile eşit imkanlara sahip olmaları hususunda gayret sarfetmiş, hatta koalisyon ortağı olan CHP'li Milli Eğitim Bakanı Üstündağ hakkında AP tarafından verilen gensoru önergesini bile bu uğurda kullanmıştır.

Kendi köyünde Ulus gazetesinin ağır dilini köylüler için çeviren ve halkın dilinden anlayıp ona göre konuşmayı küçük yaşta öğrenen Demirel ve gazetecilik mesleğinden gelen, Cumhuriyetin ilk partisi olan CHP'yi halka daha fazla yaklaştıran Ecevit gibi liderlere nazaran her ne kadar halk dilinde olayları anlatsa dahi, Akademik kariyerinin verdiği ağırlık ile öğrencilerine ders anlatır tarzında uzun uzadıya konuları teknik detaylarıyla anlatan Erbakan, bu iki lider kadar yalın bir anlatıma sahip olamamıştır. Ancak teknik, ekonomik konularda bu iki liderden daha donanımlı olabilir.

İki liderden Erbakan'ı ayıran en önemli özellik ise yeni bir fikir ortaya koyan bir ideolog olmasıdır. Demirel hazır kurulu olan DP'nin mirasçısı konumunda ki AP'yi dönüştürmüş, Ecevit köklü CHP'de birtakım dokunuşlar gerçekleştirmiş ama en nihayetinde miras devralmışlardır. Ancak Erbakan bu iki liderden farklı olarak kendi oluşturduğu mirası bir sonra ki nesillere bırakmıştır.

CHP ve AP ile ayrı ayrı kurulan hükümetlerde koalisyon ortağı olan MSP, seçim beyannamelerinde geçen, kuruluş felsefesine uyan ve yapmayı vaat ettiği birçok vaadi, Solcu görüş ve Liberal görüş olarak tanımladığı birbirinden farklı görüşte ki iki parti ile de gerçekleştirmeyi başarmıştır.

6. KAYNAKÇA

1. Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

2. Resmi Yayın ve Tutanaklar

Resmî Gazete

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

3. Araştırma Eserler

Kitaplar

Acar**,** Tuncer **(**1976), Milliyetçi Cephe Birliği, 1. Baskı, İzmir, Karınca Matbaacılık

Ağırbaş, Ali Murat (2019), Millî Görüş Siyaseti Millî Nizam Partisinden Fazilet Partisine, 1. Baskı, İstanbul, Kopernik Yayınları

Akın, Kenan (1976), İşte Erbakan, 1. Baskı, İstanbul, Er-Tu Matbaası

Aksay, Hasan (2021), Hak Yol İslam Yazacağız, 1. Baskı, İstanbul, Turkuvaz Yayınları

Anadol, Kemal (2015), Filmi Geriye Sarınca, 1. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap

Ahmad, Feroz (2010), Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), 4. Baskı, İstanbul, Hill Yayınları

Ahmad, Feroz (2019), Bir Kimlik Peşinde Türkiye, 6. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 24. Baskı, Kronik Yayınları, İstanbul

Arslan, Murat (2019), Süleyman Demirel, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları

Aykut, Şeref, Kamalizm (2023), 1. Baskı, Eskişehir, Dorlion Yayınları

Baban, Cihat (1970), Politika Galerisi, 1. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi

Batur, Muhsin (1985), Anılar ve Görüşler Üç Dönemin Perde Arkası, 2. Baskı, İstanbul, Milliyet Yayınları

Bildirici, Faruk (2001), Anıtkabir Racon Zambak, 1. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap

Bilgiç, Sadettin (1998), Hatıralar, 1. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları

Birgit, Orhan (2012), Kalbur Saman İçinde, 1. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap

Bora, Tanıl (Editör) (2017), Türkiye'nin 1960'lı Yılları, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları

Bora, Tanıl/Yanık, Aybars (Editör) (2020), Türkiye'nin 1970'li Yılları, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları

Bora, Tanıl (2018). *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, 6. Baskı. İstanbul, İletişim Yayınları

CHP-MSP Hükümet Programı (1974), Ankara

Cinisli, Rasim (2017), Bir Devrin Hafızası, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap

Çaha, Ömer (2012), Dört Akım Dört Siyaset, 5. Baskı, Ankara, Orion Yayınları

Çetin, Halis (2016), Krizler Kahramanlar ve Hainler V. Cilt, 1. Baskı, Ankara, Orion Kitabevi

Çetingüleç, Mehmet (2018), Ecevit'in Anıları 12 yıl Saklı Tutulan Veda Sohbetleri, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap

Çorumlu, Tufan (1974), Büyük Türkiye'ye Doğru Erbakan Olayı, 2. Baskı, İstanbul, Toker Matbaası

Emre, Süleyman Arif, Siyasette 35 Yıl I. Cilt (2017), 4. Baskı, Ankara, MGV Yayınları

Emre, Süleyman Arif, Siyasette 35 Yıl II. Cilt (2017), 4. Baskı, Ankara, MGV Yayınları

Emre, Süleyman Arif, Siyasette 35 Yıl III. Cilt (2017), 4. Baskı, Ankara, MGV Yayınları

Erbakan, Necmettin (2014), Davam, 4. Baskı, Ankara, MGV Yayınları

Erdem, Ali Naili (2004), Siyasetin Yollarında, 1. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları

Erim, Nihat (2005), Günlükler 1925-1979 I. Cilt, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları

Erim, Nihat (2005), Günlükler 1925-1979 II. Cilt, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları

Ertem, Hüsamettin (2015), Yaşayanların Dilinden Millî Görüş, 4. Baskı, İstanbul, Ravza Yayınları

Güley, Ferda (1990), Kendini Yaşamak Anılarım, 1. Baskı, İstanbul, Cem Yayınları

Gündoğan, Ersin (1989), Görünmeyen Üniversite, 1. Baskı, İstanbul, Seha Neşriyat

Gündoğan, Mete (2019), Erbakan, 1. Baskı, İstanbul, Destek Yayınları

Karpat, Kemal (2018), Osmanlıdan Günümüze Elitler ve Din, 6. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları

Karpat, Kemal (2019), *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, 8. Baskı. İstanbul, Timaş Yayınları

Kayra, Cahit (2021), 38 Kuşağı Cumhuriyetle Yetişenler, 4. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları

Kazan, Şevket (2017), Yoldaki İzler, 1. Baskı, Ankara, MGV Yayınları

Kızıltaş, Ekrem (2016), Herkesin Hocası Erbakan, 6. Baskı, Ankara, Hayat Yayınları

Koçaş, Sadi (1970), Bir Seçim Böyle Geçti, 1. Baskı, Ankara, Truva Yayınları

Lewis, Bernard (2020), Demokrasinin Türkiye Serüveni, 6. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları

Maruf, Muhammed/Yalanız, Yusuf (2022), Millî Görüş Hareketin Öncüleri, 1. Baskı, İstanbul, Yeni Devir Yayınları

Maviş, Nazım (2019), Türk Siyasal Yaşamında Millî Görüşün Doğuşu MNP, 1. Baskı, İstanbul, İşaret Yayınları

MSP Seçim Beyannamesi (1973), Ankara

Müftüoğlu, İsmail (2015), Türkiye'nin Dış Politikası ve Ortadoğu, 1. Baskı, İstanbul, Alioğlu Yayınevi

Önal, Tekin (2020), Kamran İnan, 1. Baskı, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları

Özgür, Sedat (2019), Necmettin Erbakan ve Gümüş Motor, 3. Baskı, İstanbul, İlke Yayıncılık

Sander, Oral, Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü (2016), 10. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi

Sander, Oral, Siyasi Tarih 1918-1994 (2018), 28. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi

Serdengeçti, Osman Yüksel (2017), Bir Nesli Nasıl Mahvettiler, 18. Baskı, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları

Sevilgen, M. Gündüz (1980), M.S.P'de Dört Yıl (1973-1977), 1. Baskı, Yüksel Matbaası

Sezgin, Ferruh (1990), Sistem'in İntikamı, 1. Baskı, Ankara, Yeni Düşünce Yayınları

Simav, Akın (2009), Turan Güneş'in Siyasal Kavgaları, 2. Baskı, İstanbul, Agora Kitaplığı

Şahin, Ömer (2019), Arınç Küçük Erbakan, 1. Baskı, Ankara, Nesne Kültür Sanat Yayınları

Tuğrul, Talip (2019), Millî Görüş Hareketinin Temel Karakterleri, 1. Baskı, Ankara, MGV Yayınları

Tunaya, Tarık Zafer (2016), Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketi, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Tuncer, Hüner (2014), İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası, 1. Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları

TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2011 (2012), Ankara Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası

Türk Parlamento Tarihi TBMM-XV. Dönem (1973-1977) (III. Cilt), 2012, Ankara, TBMM Basımevi

Uçar, Fuat (2021), Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri, 2. Baskı, Ankara, Berikan Yayınevi

Uzun, Mustafa (Hazırlayan) (2014), Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyatı Cilt 3, 2. Baskı, Ankara, MGV Yayınları

Yalçın, Soner (2013), Erbakan Eziyet Edilerek Yalnızlığa Yükseltilen Bir Siyasal Liderin Portresi, 8. Baskı, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınları

Yorgancılar, Serkan (2012), Millî Görüş 1969-1980, 1. Baskı, İstanbul, Pınar Yayınları

Makaleler

Lamba, Mustafa (2014) /Aktel, Mehmet/ Altan, Yakup/Kerman, Uysal, Türkiye'de Bakanlık Tipi Örgütlenme: Tarihsel ve Yasal Süreç, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:21 Sayı:1, s.174-189

Geniş, Kaan Cem, (2021), "Londra-Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (1959)", Belgi Dergisi, S.21, s.233-252.

Keskin, Hanife (2022), Adalet Partisi ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, Belgi Dergisi, S.23, Kış 2022/I, ss.277-251

Çavuşoğlu, Hüseyin (2009), TOBB-Siyaset İlişkisi açısından Erbakan'ın TOBB Başkanlığı Sürecinin Değerlendirilmesi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz, Sayı 4, s.44-55

Sayarı, Binnaz (1978), "Türkiye'nin Dinin Denetim İşlevleri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c.33, s.174-185

Öztan, G. Gürkan 1960'lı Yıllarda İslamcılığın Zihin Haritası: "Millî Olanı" Revize Etme Çabası, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt:21, S:42, s.397-433.

Hasan Yılmaz, Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, s.88-98

Tezler

Baykal, Ömer (2017), Türk Siyasetinde Refah Partisi Deneyimi: Gelenek, İdeoloji, Politika, Doktora Tezi,

Topaloğlu, Murat (2007), Osmanlı Devleti'nin Çözülme Devrinde Kozanoğulları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi,

Ilıman, Arif (2014), Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümetleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi

Kahraman, Birgül (2016), İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Gazeteler

Cumhuriyet

Milliyet

Türkiye

7. EKLER

EK-1: Necmettin Erbakan'ın Profesör Kadrosuna Atanması

T. C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

K A R A R N A M E 3187

1 - İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Fakültesi Motorlar Kürsüsü Doçenti olup, 4936 sayılı kanunun 115 sayılı kanunla değişik 24 ncü maddesi uyarınca kadroya bağlı olmaksızın ve aylığını Doçentlik kadrosundan almak üzere aynı Kürsü Profesörlüğüne, Fakülte Profesörler Kurulu tarafından seçilmiş ve Senatoca uygun görülmüş bulunan Dr.Necmettin Erbakan'ın, Üniversiteler Kanununun 26 ncı maddesi gereğince atanması uygun görülmüştür.

2 - Bu kararı Millî Eğitim Bakanı yürütür.

10.

27 Ocak 1965

CUMHURBAŞKANI

Başbakan

Millî Eğitim Bakanı

030 11 1 510 2 19

EK-2: Odalar Borsalar Birliği Başkanı Albüm Fotoğrafı

EK-3: CHP-MSP Hükümetinin Kurulması ve Kabine Üyeleri

T. C.
Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi : (7 Teşrinievvel 1336) - 7 Ekim 1920

Yönetim ve yazı işleri için Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğüne başvurulur	26 OCAK 1974 CUMARTESİ	Sayı : 14780 Mükerrer

T. C.
BAŞBAKANLIK
Özlük ve Yazı İşleri Genel Müdürlüğü
1/1-526

Ankara, 25/1/1974

Cumhurbaşkanlığı Yüce Katına

Yüksek teveccüh ve güveninizin eseri olarak kurulmasıyla görevlendirildiğim Bakanlar Kurulunda :

1 — Devlet Bakanlarından birine Başbakan Yardımcılığı görevi verilmesi,

2 — Köy İşleri Bakanlığına «Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı» adı verilerek bu Bakanlığa halen Ticaret Bakanlığı Teşkilâtlandırma Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan «Genel Hükümlere Tabi Kooperatifler», «Tarım Kredi Kooperatifleri», «Tarım Satış Kooperatifleri» ve bunların üst kuruluşları ile Halk Bankası ve Halk Sandıklarının bağlanması,

3 — Tarım Bakanlığına «Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı» adı verilmesi,

4 — Halen Başbakanlığa bağlı bulunan «Basın - Yayın Genel Müdürlüğünün» yeniden Turizm ve Tanıtma Bakanlığına bağlanması öngörülmüştür.

Bakanlar Kurulunun bu suretle teşkilini ve ilişik listede adları yazılı zâtların Bakanlıklara atanmalarını Anayasa'nın 102 nci maddesi ve 4951 sayılı Kanun hükümlerine göre derin saygılarımla arz ederim.

Bülent ECEVİT
Başbakan

BAKANLAR KURULU LİSTESİ

Bülent ECEVİT	Başbakan	Zonguldak Milletvekili, CHP Genel Başkanı, Eski Çalışma Bakanı
Necmettin ERBAKAN	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı	Prof. Dr., Konya Milletvekili MSP Genel Başkanı
Orhan EYÜBOĞLU	Devlet Bakanı	İstanbul Milletvekili
İsmail Hakkı BİRLER	Devlet Bakanı	Tokat Milletvekili
Süleyman Arif EMRE	Devlet Bakanı	İstanbul Milletvekili
Şevket KAZAN	Adalet Bakanı	Kocaeli Milletvekili
Hasan IŞIK	Milli Savunma Bakanı	Bursa Milletvekili, Eski Dışişleri Bakanı
Oğuzhan ASİLTÜRK	İçişleri Bakanı	Ankara Milletvekili
Turan GÜNEŞ	Dışişleri Bakanı	Prof. Dr., Kocaeli Milletvekili
Deniz BAYKAL	Maliye Bakanı	Doç. Dr., Antalya Milletvekili
Mustafa ÜSTÜNDAĞ	Milli Eğitim Bakanı	Konya Milletvekili
Erol ÇEVİKÇE	Bayındırlık Bakanı	Adana Milletvekili
Fehim ADAK	Ticaret Bakanı	Mardin Milletvekili
Selâhattin CİZRELİOĞLU	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Cumhuriyet Senatosu Diyarbakır Üyesi
Mahmut TÜRKMENOĞLU	Gümrük ve Tekel Bakanı	İzmir Milletvekili
Korkut ÖZAL	Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanı	Prof., Erzurum Milletvekili
Ferda GÜLEY	Ulaştırma Bakanı	Ordu Milletvekili
Önder SAV	Çalışma Bakanı	Ankara Milletvekili
Abdülkerim DOĞRU	Sanayi ve Teknoloji Bakanı	Kars Milletvekili
Cahit KAYRA	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Ankara Milletvekili
Orhan BİRGİT	Turizm ve Tanıtma Bakanı	İstanbul Milletvekili
Ali TOPUZ	İmar ve İskân Bakanı	İstanbul Milletvekili
Mustafa OK	Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı	Manisa Milletvekili
Ahmet ŞENER	Orman Bakanı	Trabzon Milletvekili
Muslihittin Yılmaz METE	Gençlik ve Spor Bakanı	Cumhuriyet Senatosu Adana Üyesi

TÜRKİYE
CUMHURBAŞKANLIĞI
ANKARA
4/92

26 Ocak 1974

Başbakanlığa

Sayın Bülent ECEVİT
Başbakan
ANKARA

İLGİ : (a) 15 Ocak 1974 tarih ve 4-42 sayılı yazımız,
(b) 25 Ocak 1974 tarih ve 1/1-526 sayılı yazınız.

1. Devlet Bakanlarından birine Başbakan Yardımcılığı görevi verilmesi,

2. Köy İşleri Bakanlığına «Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı» adı verilerek bu Bakanlığa halen Ticaret Bakanlığı Teşkilâtlandırma Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan «Genel Hükümlere Tabi Kooperatifler», «Tarım Kredi Kooperatifleri», «Tarım Satış Kooperatifleri» ve bunların üst kuruluşları ile Halk Bankası ve Halk Sandıklarının bağlanması,

3. Tarım Bakanlığına «Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı» adı verilmesi,

4. Halen Başbakanlığa bağlı bulunan «Basın - Yayın Genel Müdürlüğünün» yeniden Turizm ve Tanıtma Bakanlığına bağlanması,

4951 sayılı Kanun hükümlerine göre uygun görülmüş ve İlgi (b) yazıya ilişik Bakanlar Kurulu listesinde gösterilen Bakanlıklara, seçilen zevat, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 102 nci maddesi gereğince atanmıştır.
Başarılar dilerim.

Fahri S. KORUTÜRK
Cumhurbaşkanı

EK-4: CHP-MSP Hükümetinde Necmettin Erbakan'ın Yüksek Planlama Kuruluna Seçilmesi

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/ 7814

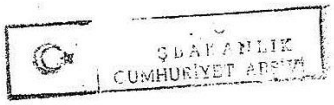

Başbakan Bülent Ecevit'in Başkanlığında toplanacak olan Yüksek Planlama Kurulu'na, Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı Prof.Dr. Necmettin Erbakan, Maliye Bakanı Doç.Dr.Deniz Baykal ve Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim Doğru'nun seçilmeleri; 30/9/1960 tarihli ve 91 sayılı Kanunun 4 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 30/1 /1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

CUMHURBAŞKANI

1 -

Başbakan | Devlet Bakanı Başbakan Yrd. | Devlet Bakanı | Devlet Bakanı | Devlet Bakanı

Adalet Bakanı | Milli Savunma Bakanı | İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı

Milli Eğitim Bakanı | Bayındırlık Bakanı | Ticaret Bakanı | Sağ. ve Sos. Y. Bakanı | Güm. ve Tekel Bakanı

Gıda-Tarım ve Hay. Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Çalışma Bakanı | Sanayi ve Tek. Bakanı | En. ve Tab. Kay. Bakanı

Turizm ve Tan. Bakanı | İmar ve İskân Bakanı | Köy İşleri ve Koop. Bakanı | Orman Bakanı | Genç. ve Spor Bakanı

30 | 18 | 01 | 02 | 31 | 7 | 14

Dosya No:
91-5
106

EK-5: I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Kurulması ve Kabine Üyeleri

T. C.
Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi : (7 Teşrinievvel 1336) - 7 Ekim 1920

Yönetim ve yazı işleri için Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğüne başvurulur	1 NİSAN 1975 SALI	Sayı : 15195

T. C.
BAŞBAKANLIK
Özlük ve Yazı İşleri Genel Müdürlüğü
1/1-1960

Ankara, 31/3/1975

Cumhurbaşkanlığı Yüksek Makamına

19 Mart 1975 günlü ve 4-213 sayılı yazınızla tevdi buyurduğunuz Bakanlar Kurulunun teşkili görevi yerine getirilmiştir.

1 — Yeniden 3 adet Devlet Bakanlığı teşkili ile bunlardan Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu ve Alpaslan Türkeş'e Başbakan Yardımcılığı görevinin verilmesini,

2 — Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığının «Köyişleri Bakanlığı» olarak isimlendirilmesini,

3 — Bakanlıkların aşağıdaki şekilde kurulmasını ve listede adları yazılı zatların hizalarında gösterilen Bakanlıklara atanmalarını,

Anayasa'nın 102 nci maddesi ve 4951 sayılı Kanun hükümlerine göre saygılarımla arzederim.

Süleyman DEMİREL
Başbakan

BAKANLAR KURULU LİSTESİ

Başbakan	Süleyman DEMİREL	Adalet Partisi Genel Başkanı, Isparta Milletvekili
Devlet Bakanı - Başbakan Yardımcısı	Prof. Dr. Necmettin ERBAKAN	Milli Selâmet Partisi Genel Başkanı, Konya Milletvekili
Devlet Bakanı - Başbakan Yardımcısı	Prof. Dr. Turhan FEYZIOĞLU	Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı, Kayseri Milletvekili
Devlet Bakanı - Başbakan Yardımcısı	Alpaslan TÜRKEŞ	Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı, Adana Milletvekili
Devlet Bakanı	Seyfi ÖZTÜRK	(Eskişehir Milletvekili)
Devlet Bakanı	Hasan AKSAY	(İstanbul Milletvekili)
Devlet Bakanı	Mustafa Kemal ERKOVAN	(Ankara Milletvekili)
Devlet Bakanı	Giyasettin KARACA	(Erzurum Milletvekili)
Adalet Bakanı	İsmail MUFTUOĞLU	(Sakarya Milletvekili)
Milli Savunma Bakanı	Ferid MELEN	(Cumhuriyet Senatosu Van Üyesi)
İçişleri Bakanı	Oğuzhan ASILTÜRK	(Ankara Milletvekili)
Dışişleri Bakanı	İhsan Sabri ÇAĞLAYANGİL	(Cumhuriyet Senatosu Bursa Üyesi)
Maliye Bakanı	Doç. Dr. Yılmaz ERGENEKON	(İzmir Milletvekili)
Milli Eğitim Bakanı	Ali Naili ERDEM	(İzmir Milletvekili)
Bayındırlık Bakanı	Fehim ADAK	(Mardin Milletvekili)
Ticaret Bakanı	Halil BAŞOL	(Tekirdağ Milletvekili)
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Dr. Kemal DEMİR	(Bolu Milletvekili)
Gümrük ve Tekel Bakanı	Orhan ÖZTRAK	(Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkan Yardımcısı)
Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanı	Prof. Korkut ÖZAL	(Erzurum Milletvekili)
Ulaştırma Bakanı	Nahit MENTEŞE	(Aydın Milletvekili)
Çalışma Bakanı	Ahmet Tevfik PAKSU	(Kahramanmaraş Milletvekili)
Sanayi ve Teknoloji Bakanı	Abdülkerim DOĞRU	(Kars Milletvekili)
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Salâhattin KILIÇ	(Adana Milletvekili)
Turizm ve Tanıtma Bakanı	Lütfi TOKOĞLU	(Cumhuriyet Senatosu Kocaeli Üyesi)
İmar ve İskân Bakanı	Nurettin OK	(Çankırı Milletvekili)
Köyişleri Bakanı	Vefa POYRAZ	(Cumhuriyet Senatosu İstanbul Üyesi)
Orman Bakanı	Turhan KAPANLI	(Cumhuriyet Senatosu Ankara Üyesi)
Gençlik ve Spor Bakanı	Ali Şevki EREK	(Tokat Milletvekili)
Kültür Bakanı	Rıfkı DANIŞMAN	(Erzurum Milletvekili)
Sosyal Güvenlik Bakanı	Ahmet Mahir ABLUM	(Kütahya Milletvekili)

TÜRKİYE
CUMHURBAŞKANLIĞI
ANKARA

31 Mart 1975

Başbakanlığa

İLGİ : a) 19 Mart 1975 gün ve 4-212 sayılı yazımız,
b) 31 Mart 1975 gün ve 1/1-1960 sayılı yazınız.

İlgi (b) yazınızdaki teklifiniz veçhile :

1 — Yeniden 3 adet Devlet Bakanlığı teşkili ile bunlardan Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu ve Alpaslan Türkeş'e Başbakan Yardımcılığı görevinin verilmesi,

2 — Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığının «Köyişleri Bakanlığı» olarak isimlendirilmesi,

4951 sayılı Kanun hükümlerine göre uygun görülmüş ve yazınıza ilişik Bakanlar Kurulu listesinde gösterilen Bakanlıklara, seçilen zevat T. C. Anayasası'nın 102'nci maddesi gereğince atanmışlardır.

Yeni Bakanlar Kuruluna, memleket hizmetinde başarılar dilerim.

FAHRİ S. KORUTÜRK
Cumhurbaşkanı

EK-6: Necmettin Erbakan'ın Yüksek Planlama Kuruluna Seçilmesi

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARARNAME

Sayı : 7/ 9940

Başbakan Süleyman Demirel'in başkanlığında toplanacak olan Yüksek Plânlama Kuruluna Devlet Bakanı-Başbakan Yardımcısı Prof.Dr. Necmettin Erbakan, Devlet Bakanı-Başbakan Yardımcısı Prof.Dr. Turhan Feyzioğlu ve Devlet Bakanı-Başbakan Yardımcısı Alpaslan Türkeş'in seçilmeleri; 30/9/1960 tarihli ve 91 sayılı Kanunun 4 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 23 / 5 / 1975 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

CUMHURBAŞKANI

Başbakan — Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. — Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. — Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. — Devlet Bakanı

Devlet Bakanı — Devlet Bakanı — Devlet Bakanı — Adalet Bakanı — Milli S. Bakanı

İçişleri Bakanı — Dışişleri Bakanı — Maliye Bakanı — Milli E. Bakanı — Bayındırlık Bakanı

Ticaret Bakanı — Sağ. ve Sos. Y. Bakanı — Güm. ve T. Bakanı — Gıda - T. ve H. Bakanı — Ulaştırma Bakanı

Çalışma Bakanı — Sanayi ve T. Bakanı — En. ve T. Kay. Bakanı — Turizm ve T. Bakanı — İmar ve İ. Bakanı

Köyişleri Bakanı — Orman Bakanı — Genç. ve Spor Bakanı — Kültür Bakanı — Sosyal Güvenlik Bakanı

030 18 01 02 332 35 10

Dosya No: 91-5

850

EK-7: Necmettin Erbakan'ın Suudi Arabistan Hükümeti ile İmzalanacak Olan Kültür Anlaşmasını İmzalamaya Yetkili Kılınması

T.C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

Kültür İşleri Gn.Md.
Sayı : KİGM 655.459-3/75-520
Konu :

Ankara
15 Mayıs 1975

B A Ş B A K A N L I Ğ A

Sayın Necmettin Erbakan bundan önceki Başbakan Yardımcısı vazifesini deruhte eylemiş bulunduğu devrede, Suudi Arabistan'a resmi bir ziyarette bulunan Türk Heyetinin Başkanı olarak Cidde ve Riyad'a gitmiş ve Suudi Arabistan Hükümeti ile yapılan temaslar sırasında evvelce ilgili Bakanlıklarca hazırlıkları yapılmış olan Ekonomik ve Teknik İşbirliği ve Ticaret Anlaşmaları ile Kültür Anlaşmasını 1 Mayıs 1974 tarihinde Hükümetimiz adına imzalamıştı. İlgili Kanun gereğince Kültür Anlaşmasının Yüksek Meclislerce onaylanması talebiyle Bakanlığımızca Başbakanlığa gönderilmek üzere hazırlanan yazı, Başbakanlık Kanun ve Kararlar Dairesinin, bu ziyaretle ilgili, 24 Mayıs 1974 tarihinde 105-339/3059 sayılı Resmi Gazetede neşredilen 24 Nisan 1974 tarihli ve 7/8293 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinde "Heyet Başkanının Suudi Arabistan makamları ile ticari ve iktisadi konularda temas ve istişareler yapmak üzere vazifelendirildiği ve mezkûr temas ve istişareler neticesinde hazırlanacak tebliğ ve belgeleri imzalamaya yetkili kılındığı" bu sebeple Kararnamede tasrih edilmeyen Kültür Anlaşmasının imzalanması için ayrıca yetkiye gerek olduğu mütalâası ile muameleye konulamamış idi.

Halbuki yukarda da belirtildiği gibi Anlaşmaların Sayın Necmettin Erbakan tarafından Riyad'da imzalandığı sıra bahis konusu Bakanlar Kurulu Kararnamesi henüz ihzar edilememişti. Sayın Necmettin Erbakan'ın anlaşmaların hepsini imzalayıp Ankara'ya avdetinden sonra ihrazatı tekemmül etmiş bulunan sözkonusu Kararname metninde filhakika bir zuhul eseri "Kültür Anlaşması" tabirinin yer almadığı görülmüştür.

Buna mukabil Suudi Arabistan Hükümeti Anlaşmanın 10.maddesindeki onaylama işlemlerini tamamlamış ve bu hususu Suudi Arabistan Krallığının Ankara Büyükelçiliği 16 Eylül 1974 tarihli ve 80/1/748 sayılı Nota ile Bakanlığımıza tebliğ eylemiştir..

Suudi Arabistan'la Türkiye Arasında her alanda mevcut dostane ve yapıcı işbirliği havası içinde Kültür Anlaşmasının tarafımızdan onaylanması muamelesine geçilememiş olması suudi Arabistan Hükümetince üzüntü ile karşılanmış ve Anlaşmanın bir an önce onaylanması ısrarla istenmiştir.

Bu durumun tashihi için sureti ekli Kültür Anlaşmasının bu defa yeniden imzalanması konusunda Başbakan Yardımcısı Sayın Necmettin Erbakan'ın yetkili kılınmasını sağlıyacak Bakanlar Kurulu Kararnamesinin çıkarılmasını teminen gereğinin ifasını müsaadelerine arzederim.

Ek : 1 Anlaşma sureti

DIŞİŞLERİ BAKANI

Aslı gibidir.
20/5/1975

030 18 01 02 | 333 | 39

2

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı: 7/ 10027

Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki "Kültür Anlaşması"nın Hükümetimiz adına imzalanması hususunda Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın yetkili kılınmasının kabulü; Dışişleri Bakanlığının 15/5/1975 tarihli ve KİGM-655.459-3/75-520 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 21/ 5 /1975 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

CUMHURBAŞKANI V.

Başbakan | Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. | Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. | Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. | Devlet Bakanı

Devlet Bakanı | Devlet Bakanı | Devlet Bakanı | Adalet Bakanı | Milli S. Bakanı

İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı | Milli E. Bakanı | Bayındırlık Bakanı

Ticaret Bakanı | Sağ. ve Sos. Y. Bakanı | Güm. ve T. Bakanı | Gıda - T. ve H. Bakanı | Ulaştırma Bakanı

Çalışma Bakanı | Sanayi ve T. Bakanı | En. ve T. Kay. Bakanı | Turizm ve T. Bakanı | İmar ve İ. Bakanı

Köyişleri Bakanı | Orman Bakanı | Genç. ve Spor Bakanı | Kültür Bakanı | Sosyal Güvenlik Bakanı

03 0 18 01 02 333 39 17

Dosya No:
107-353
910

EK-8: II. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Kurulması ve Kabine Üyeleri

T. C.
Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi : (7 Teşrinievvel 1336) - 7 Ekim 1920

Yönetim ve Yazı işleri için Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğüne başvurulur.	21 Temmuz 1977 PERŞEMBE	Sayı : 16003 MÜKERRER

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ

Bakanlar Kurulu'nun Kurulmasına Dair İşlemler

T. C.
BAŞBAKANLIK
Özlük ve Yazı İşleri Genel Müdürlüğü
1/1-06848

21/7/1977

CUMHURBAŞKANLIĞI YÜCE KATINA

İlgi : 4/7/1977 tarihli ve 4-671 sayılı yazıları.

4 Temmuz 1977 günlü ve 4-671 sayılı yazınızla tevdi buyurduğunuz Bakanlar Kurulunun teşkili görevi yerine getirilmiştir.

1 — Devlet Bakanlığı sayısının altıya çıkarılarak, bunlardan ikisine Başbakan Yardımcılığı görevinin verilmesini,

2 — Kültür Bakanlığının yeniden ihdas edilerek, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığının Milli Eğitim Bakanlığı olarak isimlendirilmesini,

3 — Bakanlar Kurulunun aşağıdaki şekilde teşkilini ve listede adları yazılı zatların karşılarında gösterilen Bakanlıklara atanmalarını,

Anayasanın 102 nci maddesi ve 4951 sayılı Kanun hükümlerine göre yüksek tasviblerinize saygılarımla arz ederim.

Süleyman DEMİREL
Başbakan

BAKANLAR KURULU LİSTESİ

Başbakan	: Süleyman Demirel, Isparta Mv. Eski Başbakan
Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı	: Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Konya Mv. Eski Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı
Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı	: Alpaslan Türkeş, Adana Mv. Eski Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı
Devlet Bakanı	: Seyfi Öztürk, Eskişehir Mv. Eski Köyişleri, Ulaştırma, Çalışma, Devlet Bakanı.
Devlet Bakanı	: Süleyman Arif Emre, Istanbul Mv. Eski Devlet Bakanı
Devlet Bakanı	: Sadi Somuncuoğlu, Niğde Milletvekili
Devlet Bakanı	: Ali Şevki Erek, Tokat Mv. Eski Gençlik ve Spor Bakanı
Adalet Bakanı	: Necmettin Cevheri, Urfa Mv. Eski Turizm ve Tanıtma Bakanı.
Millî Savunma Bakanı	: Dr. Sadettin Bilgiç, Istanbul Mv. Eski Ulaştırma Bakanı
İçişleri Bakanı	: Prof. Dr. Korkut Özal, Erzurum Mv. Eski Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanı.
Dışişleri Bakanı	: İhsan Sabri Çağlayangil, Cumhuriyet Senatosu Bursa Üyesi - Eski Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı	: Cihat Bilgehan, Balıkesir Mv. Eski Milli Eğitim, Devlet, Maliye Bakanı.
Millî Eğitim Bakanı	: Nahit Menteşe, Aydın Mv. Eski Gümrük - Tekel, Enerji ve Tabii Kay., Ulaştırma, Turizm ve Tanıtma Bakanı.
Bayındırlık Bakanı	: Selahattin Kılıç, Adana Mv. Eski Enerji ve Tabii Kay. Bakanı.
Ticaret Bakanı	: Dr. Agâh Oktay Güner, Konya Milletvekili
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	: Cengiz Gökçek, Gaziantep Milletvekili
Gümrük ve Tekel Bakanı	: Gün Sazak, (Parlamento dışından atama)
Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanı	: Fehim Adak, Mardin Mv. Eski Ticaret, Bayındırlık Bakanı.
Ulaştırma Bakanı	: Yılmaz Ergenekon, Bursa Mv. Eski Maliye Bakanı.
Çalışma Bakanı	: Dr. İ. Fehmi Cumalıoğlu, Istanbul Mv.
Sanayi ve Teknoloji Bakanı	: Oğuzhan Asiltürk, Ankara Milletvekili, Eski İçişleri Bakanı.
Enerji ve Tabii Kay. Bakanı	: Kâmran İnan, Cumhuriyet Senatosu Bitlis Üyesi.
Turizm ve Tanıtma Bakanı	: İskender Cenap Ege, Cumhuriyet Senatosu Aydın Üyesi.
İmar ve İskân Bakanı	: Mehmet Recai Kutan, Malatya Milletvekili.
Köyişleri ve Kooperatifler Bakanı	: Turgut Yücel, Gümüşhane Milletvekili.
Orman Bakanı	: Sabahattin Savcı, Cumhuriyet Senatosu Diyarbakır Üyesi.
Gençlik ve Spor Bakanı	: Önol Şakar, Manisa Milletvekili.
Kültür Bakanı	: Avni Akyol, Bolu Milletvekili.
Sosyal Güvenlik Bakanı	: Turhan Kapanlı, Cumhuriyet Senatosu Ankara Üyesi, Eski Tarım, Köyişleri, Orman Bakanı.

TÜRKİYE
CUMHURBAŞKANLIĞI
ANKARA

4-729

21/7/1977

BAŞBAKANLIĞA

İlgi : a) 4 Temmuz 1977 tarih ve 4-671 sayılı yazımız.
b) 21 Temmuz 1977 tarih ve 1/1-06848 sayılı yazınız.

İlgi (b) yazınızdaki teklifiniz üzere :

1. Devlet Bakanlığı sayısının altıya çıkarılarak, bunlardan ikisine Başbakan Yardımcılığı görevi verilmesi,

2. Kültür Bakanlığının yeniden ihdas edilerek, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığının Milli Eğitim Bakanlığı olarak isimlendirilmesi,

4951 sayılı Kanun hükümlerine göre uygun görülmüş ve yazınıza ilişik Bakanlar Kurulu listesinde gösterilen Bakanlıklara seçilmiş olan Bakanlar, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 102'nci maddesi gereğince atanmışlardır.

Yeni Bakanlar Kuruluna, memleket hizmetinde başarılar dilerim.

FAHRİ S. KORUTÜRK
Cumhurbaşkanı

EK-9: 5 Haziran 1977 Genel Seçimlerinde Necmettin Erbakan ve Eşi Nermin Erbakan Oy Kullanırken

Cumhuriyet gazetesi 06.06.1977